

ALKOHOLIPOLITIIKASTA ALKOHOLIN POLITIIKKAAN

Alkoholi vapauspoliittisena ilmiönä

Jukka Parkkola
Pro gradu -tutkielma
Valtio-oppi
Yhteiskuntatieteiden ja
filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2006

ALKOHOLIPOLITIIKASTA ALKOHOLIN POLITIIKKAAN

Alkoholi vapauspoliittisena ilmiönä

Jukka Parkkola
Jyväskylän yliopisto
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Valtio-oppi
Ohjaaja: Marja Keränen
Kevät 2006
93 sivua + liitteet 8 sivua

Tiivistelmä

Tutkimuksen tehtävänä oli selvittää alkoholipoliittisen puheen muutosta poliittisessa järjestelmässämme ilmenevien vapausasetelmien kautta. Tarkoitukseni oli yhdistellä laajasti alkoholipoliittista lähdeaineistoa ja osoittaa Isaiiah Berlinin vapausteorian avulla suomalaisen alkoholiajattelun taustalla olevan vapausproblematiikan. Historiallinen tutkimus, alkoholipoliittinen tutkimus, globalisaatiotutkimus ja mediakirjoittelu olivat tutkimuksen keskeisiä aineistoja. Laajaa tutkimusaineistoa yhdistelemällä saavutin parhaiten tutkimustavoitteeni eli myönteisen arvion alkoholipoliittisen puheen kestävyydestä tulevaisuudessa. Globalisaatiotutkimusta käytin työssä hyväkseni, koska halusin osoittaa kuinka globaalikehitys on vaikuttanut kansalliseen päätöksentekoon. Erityisesti Euroopan yhtenäinen talousalue on kaventanut alkoholipolitiikan keinoja. Tulokseni on siis osin ristiriitainen. Uskon, että alkoholipoliittisella puheella on hallitsevan puhettavan asema, mutta samalla ulkoisten vaikuttajien ja vapaamman sisäisen alkoholin poliittisen tilanteen vuoksi tulevaisuutta on entistä vaikeampi arvioida.

Osoitin aineiston valossa, että yhteiskunnallinen kollektivistinen vapausasetelma on perinteisesti ollut alkoholipolitiikan taustalla vaikuttava malli. 1900-luvun alussa suomalaista ”alkukantaista rotua” pyrittiin sivistämään korkeampien kulttuurien tasolle. Tämä moralistinen puhetapa muuttui 1970-luvulla terveysretoriseksi puheeksi, jonka tarkoituksena on ollut rajoittaa alkoholin kulutusta ja näin vähentää sen aiheuttamia sosiaalisia ja terveydellisiä vaikutuksia. Yhteisön täydellistämispolitiikka ja nykyinen rajoituspolitiikka lisäävät valtion julkisia tehtäviä, joten alkoholipolitiikassa on kysymys positiivisen vapauskäsitteen mukaisesta politiikasta. Toisaalta Euroopan yhdentymiskehitys 1990-luvulla vapautti poliittista järjestelmäämme, jolloin valtion kontrolli väheni ja alkoholipolitiikka sekä valtiotalousintressit joutuivat ensimmäistä kertaa todella kohtaamaan yksityiset alkoholiintressit. Poliittinen järjestelmä on alkoholipolitiikan osalta vapautunut ja edustuksellisen demokratian puitteissa voidaan aidosti tehdä valintoja eri vapausarvojen välillä. Alkoholipolitiikka on 2000-luvulla osa alkoholin politiikka, jossa eri intressit taistelevat vahvistaakseen omaa asemaansa alkoholipuheessa.

Avainsanat: Alkoholipolitiikka, retoriikka, vapaus, liberalismi, globalisaatio, EU, media

SISÄLTÖ

1. Johdanto	3
2. Tutkimusasetelma	5
2.1 Tutkimustehtävä	5
2.1.1 Aineisto	7
2.1.2 Rajaus	10
2.1.3 Työn rakenne	11
2.1.4 Käsitteet	12
2.1.5 Työn eteneminen	13
2.2 Työn metodologiset perusteet	13
2.2.1 Diskurssi	14
2.2.2 Retoriikka	16
2.2.2.1 Vanha retoriikka	17
2.2.2.2 Uusi retoriikka	18
2.2.2.3 Argumentaatioteoria	20
2.2.2.4 Retoriikan lopuksi	22
3 Berlinin vapauskäsitykset	24
3.1 Berlinin valitut kirjoitukset ja rajaus	24
3.2 Isaiah Berlinin elämä ja työ	25
3.3 Berlinin ajattelu	27
3.4 Berlinin politiikkakäsitys	29
3.5 Vapauden käsitteet	29
3.5.1 Negatiivisesta vapaudesta	30
3.5.2 Positiivisesta vapaudesta	32
3.5.3 Kolmannesta vapaudesta	33
3.5.4 Vapaudet käytännössä	34
4 Politiikkaa alkoholista	36
4.1 Historia	36
4.1.1 Alkoholipuheen historia	37
4.1.2 Alkoholimoralismin synty	38
4.1.3 Kielto lakimientaliteetista alkoholikulttuurin kohentamiseen	41
4.1.4 Puhetavan muutos	44
4.1.5 Historian lopuksi: vapautta ja retoriikkaa	46
4.2 Alkoholin politiikan ulkoiset vaikuttajat	47
4.2.1 Globalisaatio ja alkoholi	48
4.2.2 Alkoholin politiikka: globaali vastaan kansallinen	51
4.2.3 Alkoholipolitiikka maailmalla	53
4.2.4 Tapaus 1: Alkoholipolitiikka ja Euroopan Unioni	54
4.2.4.1 Suomen lainsäädäntö	55
4.2.4.2 EU:n lainsäädännön vaikutukset	55
4.2.4.3 Yhdentymisen seuraukset: johtopäätöksiä	58
4.2.5 Ulkoisten vaikuttajien lopuksi: vapautta ja retoriikkaa	60
4.3 Alkoholin politiikan sisäiset vaikuttajat	61
4.3.1 Alkoholin politiikka: poliittista kamppailua yksityisen ja julkisen rajalla	61
4.3.2 Sisäisen alkoholipolitiikan erityisyys	64
4.3.2.1 Valtionäkökulman puolesta	66
4.3.2.2 Markkinanäkökulman puolesta	68
4.3.2.3 Vapaus mediassa	69
4.3.3 Tapaus 2: Alkoholin politiikka - lehdistökatsaus	71
4.3.4 Monopolipuhetta	76
4.5 Sisäisten tekijöiden lopuksi: vapauksia ja retoriikkaa	79

5. Alkoholin politiikan aikakausi	82
5.1 Yhdeksän johtopäätöstä	82
5.2 Lopuksi	83
Lähteet	85
Liitteet	93
Liite 1: Isaiah Berlinin bibliografia	93
Liite 2: Alkoholilaki	95
Liite 3: Suomalaisten mielipiteet alkoholirajoituksista	98
Liite 4: Alkoholipoliittinen toimintakenttä vuosina 1990 ja 2003	99

1. Johdanto

”Onko alkoholipoliittinen linjamme vain viinaan piirretty viiva vai olisiko siinä havaittavissa jotain johdonmukaisuutta? Näin moni on matkan varrella kysynyt, minä muiden mukana.” (Koski 1994, 70.)

Alkoholi on aiheuttanut Suomessa väristyksiä monien vuosisatojen ajan. Alkoholi on muokannut politiikkaamme historiassa, ja se näyttäisi edelleenkin herättävän intohimoisia reaktioita sitä nauttivien ja siitä keskustelevien joukossa. Alkoholi on varsinkin Pohjoismaissa koettu koko yhteisöä koskeväksi ongelmaksi. Valistushanteen myötä suomalaisia haluttiin kasvattaa sivistyneiksi yhteisön jäseniksi pyrkimällä täydellistämään elämänoloja erityisen alkoholipoliitiikan avulla. Myöhemmin alkoholikontrolli on perustunut terveysretoriikkaan, jonka mukaan alkoholipoliitiikalla voidaan edistää kansanterveyttä. Tämä työ käsittelee kattavasti alkoholia poliittisena ilmiönä. Työ seuraa alkoholin poliittista linjaa ja alkoholipoliittisen puhutavan muutosta aina 1600-luvulta tähän päivään ja edelleen kohti tulevaisuutta.

Tutkin työssä alkoholin politiikkaa Isaiah Berlinin (1969) kahden vapauden teorian avulla. Negatiiviseen vapauteen uskovat haluaisivat valtion rajoittavan elämäänsä mahdollisimman vähän. Positiiviseen vapauteen uskovat ovat perinteisesti vedonneet kollektivistisiin ihanteisiin. Kieltolaki on hyvä esimerkki tällaisesta ihanteesta. Työtä voidaan myös tarkastella niin, että tutkin vapauksia käyttämällä alkoholia esimerkkinä. Poliittisten toimijoiden vapauskäsitteet eroavat toisistaan, kuten myös toimijoiden käsitykset alkoholin vapaasta saatavuudesta. Suomalaisessa hyvinvointiyhteiskunta-ajattelussa uskotaan, että alkoholi on erityinen hyödyke, jonka saantia tulee kontrolloida, jotta sen aiheuttamia yhteiskunnallisia haittoja voitaisiin torjua. Globaalia tilaa hallitseva markkina-ajattelu pitää alkoholia tavallisen kulutushyödykkeenä. Tähän vedoten ajatellaan, että yksilöllä tulisi olla vapaus hankkia alkoholia samaan tapaan kuin vaikkapa tuoremehua. Jotta tätä vastakkainasettelua yksilönvapauksien ja yhteisönvapauksien välillä voidaan tarkastella, tarvitaan vapaa ja avoin poliittinen toimintakenttä. Erilaisten vapausarvojen välillä voidaan tehdä politiikkaa vain, jos siihen on demokraattisen järjestelmän muodostamat edellytykset, jonka puitteissa määritetään julkisen tilan rajat.

Aiemmin puhetta yksipuolisesti hallinnut alkoholipoliittinen diskurssi on 2000-luvulla saanut rinnalleen uudenlaisen alkoholin politiikan, jossa eri intressit kamppailevat tasarvoisesti keskenään. Alkoholin politiikan retoriikkaa tutkimalla voidaan tarkastella alkoholipoliittikan johdonmukaisuutta ja diskurssissa tapahtuvaa muutosta. Puheessa tapahtuva muutos on usein hidasta, mutta viimeisten vuosikymmenien aikana alkoholipuheessa on vuorotellen vahvistunut yksilönvapausdiskurssi ja vahvempaa alkoholipoliittikkaa vaativa diskurssi. Kun teen työssä arvioita alkoholipoliittikan mahdollisuuksista tulevaisuudessa, tarkastelen erityisesti argumentojien ja yleisön välistä puheen esisopimusta. Puheen esisopimus tarkoittaa yleisesti oikeana pidettyä lähtökohtaa, josta puhuja (kirjoittaja) ja yleisö ovat yksimielisiä (Summa 1989b, 105). Esisopimusta pyritään vahvistamaan erilaisin vakiintunein argumentein. Lähtökohtana tässä työssä on terveysretoriikkaan perustuvan alkoholipoliittisen esisopimuksen vahvuuden arviointi. Jos tämä puhe kestää parlamentissa, mediassa, kansalaisten ja muiden ryhmien joukossa hallitsevana diskurssina, kestää myös erityinen alkoholipoliittikka.

Globaalit tapahtumat ja erityisesti Euroopan Unioniin liittyminen ovat vaikuttaneet Suomen alkoholipoliittikkaan. Useille maille on poliittisten intressien mukaista suojella alkoholituotantoa, kun taas muutamat harvat maat, kuten Suomi, haluaisivat käsitellä alkoholia erityisenä terveydelle haitallisena hyödykkeenä. Neoliberaali markkinatalous kaventaa kansallisia politiikan keinoja. Vapautumiskehitys oli 1990-luvulla huomattavaa, ja alkoholilain¹ mukainen tehtävä ehkäistä kulutuksen haittoja on joutunut todelliseen testiin. Kansallisen politiikan tekeminen ja keskustelu alkoholipoliittikan tulevaisuudesta on ulkoisten tekijöiden vaikutuksesta muuttunut.

Tässä pro gradu -tutkielmassa alkoholipoliittikkaa tutkitaan politologian näkökulmasta. Perinteinen sosiaalinen näkökulma ei kuvaa alkoholin politiikkaa kokonaisuudessaan, vaan se keskittyy yleensä vain alkoholipoliittisen intressin vahvistamiseen. Kenen intressit ja puhetapa ovat tärkeimpiä suomalaisessa yhteiskunnassa? Käsitetäänkö alkoholi tulevaisuudessa julkiseksi yhteiskunnalliseksi vai yksityiseksi ongelmaksi? Tässä on työni keskeisimmät kysymykset.

---

¹ Voimassa olevan alkoholilain (1143/1994) 1 §:n mukaan lain tarkoituksena on alkoholin kulutusta ohjaamalla ehkäistä alkoholipitoisista aineista aiheutuvia yhteiskunnallisia, sosiaalisia ja terveydellisiä haittoja.

2. Tutkimusasetelma

”Nykytilanne luo tilausta tutkimuksille, joissa asiantuntijätietoa ja maallikkotietoa käsitellään tasavahvoina tietomuotoina reflektiivisesti rinnakkain, ja joissa eri tietomuotoja sijoitetaan toisiinsa tuomalla esiin niiden välisiä ristiriitoja, paljastamalla niiden piileviä implikaatioita mahdollisille tulevaisuuksille ja vertailemalla niihin sisältyviä paradokseja.” (Törrönen 2000, 31.)

2.1 Tutkimustehtävä

Pyrin todistamaan erityistä alkoholipolitiikkaa tutkimalla, että alkoholipolitiikka-käsite ei enää yksin pysty selittämään poliittista ilmiötä nimeltä alkoholi. Käsitettä alkoholin politiikka tarvitaan kuvaamaan laajentunutta ilmiötä. Esioletukseni on, että alkoholipolitiikka yhtenä tämän politiikan erityisalueena pysyy tulevaisuudessakin Suomen alkoholiretoriikkaa määrittävänä diskurssina. Alkoholipoliittisella puheella on Suomessa historiallisesti tärkeä rooli. Tarkastelen alkoholipuheen muutosta ja tarkastelen sitä erityisesti Berlinin (1969) positiivisen vapauskäsityksen kautta. Alkoholista vapaata yhteiskuntaa pidettiin 1900-luvun alussa täydellisen yhteiskunnan ihanteena. Tämä positiivisen vapauden mukainen alkoholi-ihanne on muuttunut myöhemmin tavoitteeksi parantaa yhteiskuntaa vähentämällä alkoholista aiheutuvia haittoja. Puhe positiivisesta ihanteestakin on ajan mukaan muuttunut ja on tärkeää selvittää, miten tämä muutos näkyy nyky-yhteiskunnassa. Lopputuloksiin päädyn analysoimalla alkoholipolitiikan historiaa sekä alkoholipolitiikkaan vaikuttavia ulkoisia ja sisäisiä tekijöitä.

Edellä esitettyyn tavoitteeseen pääsen tutkimalla alkoholipoliittisen retoriikan muutosta. Diskurssin muutoksella historian saatossa ja lähempänä nykyaikaa on keskeinen vaikutus 2000-luvun alkoholin politiikkaan. Tarkastelemalla vapausteorian pohjalta, kuinka alkoholista puhuminen on muuttunut retorisesti, voidaan myös arvioida nykyistä ja tulevaa politiikkaa. Aikakauden vallitseva poliittinen diskurssi vaikuttaa politiikan muodostumiseen. Diskurssin muotoutumiseen vaikuttavat myös kaikki alkoholin politiikan toimijat. Tutkimuksen edetessä alkoholin politiikan luonne selkeytyy. Lukijalle selviää, mitä alkoholin politiikka on, mitkä tahot ovat alkoholin politiikan keskeisiä vaikuttajia ja mikä on vapaus-

teorian merkitys alkoholin politiikassa. Näistä elementeistä rakennan yhtenäisen alkoholin politiikka -käsitteen, joka selittää paremmin vallitsevaa politiikkaa.

Puhetavan muutosta selvittäessäni tutkin alkoholipolitiikkaan vaikuttavia keskeisiä tekijöitä. Alla esitän tutkimustani selkeyttävän kaavion.

Kaavio 1. Tutkimuskohteeseen vaikuttavat tekijät

Ensimmäiseen alueeseen, eli ulkoisiin tekijöihin, lukeutuvat globalisaatio ja siihen liittyvät ilmiöt. Globaali taloudellinen yhdentyminen asettaa paineita alkoholipolitiikalle. EU-lainsäädäntö on pakottanut Suomea mukauttamaan kansallista politiikkaa (esim. Kurzer 2001; Warsell 2005).

Toiseen alueeseen, eli sisäisiin tekijöihin, kuuluu kansallinen poliittinen toiminta, joka vaikuttaa valittavan politiikan suuntaan. Sisäisiä politiikan toimijoita ovat eri intressiryhmät, jotka pyrkivät retoriikan avulla vaikuttamaan toteutuvaan politiikkaan (Warsell 2005).

Kansallisvaltio ei ole enää yhtä säätelykelpoinen kuin ennen. Päätöksenteossa on otettava huomioon ulkoisia vaikuttajia. Ulkoiset ja sisäiset tekijät muodostavat toisistaan riippuvaisen toimintakentän ja ovat tutkimustehtävän kannalta keskeisiä. Sisäisiin tekijöihin kuuluu

myös keskustelu Alkosta. Alko on olemassa pääasiallisesti alkoholipolitiikan toteuttajana, vaikka sillä ei enää ole alkoholipoliittista velvoitetta.

Tutkimuksen politologinen merkittävyys johtuu sen ajankohtaisuudesta poliittisella asialistalla. Alkoholipolitiikka on osa erityistä suomalaista politiikkaa. Sen yhteys hyvinvointipolitiikkaan on osoitettavissa. Kyse on suomalaisesta politiikan lohkoista, johon voidaan yhdistää laajempia poliittisiä ilmiöitä. Ensimmäinen ilmiö on taloudellinen globalismi. Toiseksi kansallisessa keskustelussa voidaan kontrollijärjestelmän ja samalla hyvinvointimalin vaikutuksia yksityiselle kansalaiselle ja kuluttajalle. Tässä määritelty tutkimustehtävä tarkastelee poliittisen puheen muutosta, jossa Suomen alkoholipolitiikka käy kamppailua olemassaolostaan.

2.1.1 Aineisto

Pro gradu -työni poikkeaa aikaisemmasta tutkimuksesta. Perustelen tämän väitteen esittelyni tarkemmin aiempaa tutkimusta. Tutkittavaa ilmiötä lähestytään useasta perspektiivistä, joten käytettävä aineisto on laaja. Työssä huomioidaan historiallinen tutkimus, perinteinen alkoholipoliittinen tutkimus, globalisaatiotutkimus, vapaustutkimus ja retoriikka-analyysi, jonka avustuksella analysoidaan tutkimuskirjallisuutta ja lehdistöretoriikkaa.

Työ etenee teorian esittelystä empiriaan. Ensin käsittelen työn metodia eli retoriikka-analyysiä. Chaim Perelmanin (esim. 1971, 1996) retoriikka- ja argumentaatioanalyysi on työni metodologinen perusta. Perelmanilaisen retoriikan suomalaisiin uranuurtajiin lukeutuvan Hilikka Summan (1989b) retoriikkatutkimus on analyysini lähde. Muihin tärkeisiin retoriikan tutkimuksiin kuuluu Hilikka Vihisen (2001) maatalouspoliittinen tutkimus. Kari Palonen (1996, 1997) on myös osallistunut retoriikan tutkimuksen kehittämiseen. Alkoholipolitiikan kansallinen keskustelu perustuu argumentein etenevään poliittiseen toimintaan, joten käytän Summan (1989b) foucaultilaista diskurssianalyysiä kuvatakseni poliittisen toiminnan ajallista ulottuvuutta.

Isaiah Berlinin (1969, 2001) vapauskäsitteet muodostavat työn teoriaosuuden, jonka pohjalta empiriaa luetaan. Aiheeseen perehdytään Berlinin negatiivisen ja positiivisen vapauskäsitteiden kautta. Berlinin alkuperäisteosten ohella esittelen teoriaa Quentin Skinnerin

(2003) ja Philip Pettitin (1997, 2002) Berlin-analyysien pohjalta ja lisäksi käsittelyyn uuden vapausteorian. Berlinin henkilöhistoria ja elämäntyö on esiteltävä, jotta vapausteoria voitaisiin paremmin ymmärtää.

Sosiologisessa tutkimuksessa käsitellään usein alkoholipoliittista historiaa, tai kuten tässä tutkimuksessa määritellään, alkoholin politiikan historiaa. Matti Peltosen (1997) alkoholihistorian tutkimus on historiaosuuteni päälähde. Peltosen tutkimus on laajin alkoholihistoriallinen tutkimus, mitä Suomessa on tehty. Pertti Alasuutarin *Toinen tasavalta* (1996) kertoo ajasta ennen Alkoa ja erityisesti ajasta sen perustamisen jälkeen. Modernille alkoholihistorian tutkimukselle on yhteistä se, että raittiusliikkeen lanseeraama kulttuuriin ja rotuun perustuva käsitys suomalaisten ”huonosta viinapäästä” pyritään kumoamaan. Tarkempi kirjallisuusesittely on historiaosuuden alussa (luku 4.1).

Tutkimuksen kaksi viimeistä osaa käsittelevät alkoholin politiikan kannalta merkittävimpiä vaikuttajia. Suomen alkoholipoliittikkaan vaikuttavista ulkoisista tekijöistä käsittelen erityisesti globaalin markkinatalouden aiheuttamia poliittisia paineita sekä Euroopan yhdentymiskehitystä, jolla on myös ollut mielenkiintoisia vaikutteita poliittiseen kulttuuriin (Kurzer 2001). Globalisaation vaikutuksia tarkastelen erityisesti Vic Georgen ja Paul Wildingin (2002) hyvinvointiteoreettisen globalisaatioanalyysin perusteella. Aineisto, joka käsittelee kansallisvaltion ja globaalin toiminnan välisen päätöksenteon jännitteitä, on työni kannalta merkittävää (esim. Seiz 1995; Giddens 1998; Cerny 1996, 1997, 1999). Eriytyisenä tapauksena käsittelen Euroopan Unionin jäsenyyden vaikutuksia kansalliseen sosiaali- ja terveyspolitiikkaan. Tässä yhteydessä käsittelen Suomen ja EU:n lakien välistä ristiriitaa ja analysoin EU:n vaikutuksia Paulette Kurzerin (2001) aihetta käsittelevän teoksen pohjalta. Aineistosta kerrotaan tarkemmin ulkoiset vaikuttajat -osan alussa (luku 4.2).

Alkoholin politiikan sisäiseen analyysiin sisältyy julkisen ja yksityisen alueen välinen erotelu, jota voidaan tarkastella Berlinin vapausteorian ja yleisen alkoholivapauspuheen kautta (esim. Kainulainen 1997; Sulkunen 1998; Rawls 1994). Hyvinvointiyhteiskuntakeskustelu on tässä yhteydessä puhetta kansalaisten rajojen määrittämisestä suhteessa alkoholiin. Se on yhteisövapauden ja yksilönvapauksien välistä taistelua. Alkoholipoliittikkaa julkisen vallan välineenä puolustetaan lukemattomissa aihetta käsittelevissä tutkimuksissa (esim. Barbor 2002). Voidaan sanoa, että suomalainen ja kansainvälinen alkoholitutkimus on pääasiallisesti alkoholipoliittikkaa legitimoivaa kirjallisuutta. Alkoholipoliittikka on kuitenkin

yksi kansallinen alkoholi-intressi muiden joukossa. Esittelen tämän intressin kertomalla alkoholipoliittisen kirjallisuuden esittämät tavat tehdä kansallista alkoholipolitiikkaa (esim. STM 2004; Edwards 1996). Nämä terveystalouden keinot perustuvat Kettil Brunin (1975) kansainvälisen työryhmän esittelemään kokonaiskulutusteoriaan. Toinen merkittävä intressi on elinkeinoelämän edustama vapaan alkoholikaupan intressi. Eri intressejä analysoin Leena Warsellin (2005) Alkon 1990-luvun purkua käsittelevän väitöskirjan avulla. Erityisenä tapauksena tutkin 1990-luvun alusta vuoteen 2006 asti ulottuvaa ajanjaksoa, jota käsittelem analysoimalla median alkoholipoliittista kirjoittelua. Tavoitteenani on tällä tavoin tarkastella pintaa syvemmältä alkoholipoliittisen puhettavan muutosta ja nykytilaa. Samantapaista lehdistöanalyysiä ovat tehneet myös Matti Piispa (1997) ja Warsell (2005).

Warsell (2005), Kurzer (2001), Koski (1994) ja monet muut käsittelevät Alkon erikoista asemaa kirjoissaan. Alkoholitutkimus puhuu monopolin tärkeydestä, mutta yritykselle itsellään ei ole enää alkoholipoliittisia tehtäviä. Alkon lainmukainen vastuu rajoittuu enää valtioneuvostolle vuosittain jätettävään raporttiin². Alko kuitenkin pyrkii vastuullisuutta korostamalla legitimoimaan asemansa. Alkon julkaisema materiaali on osoitus itse legitimoivasta toiminnasta. Monopolin jatkuvan kiistanalaisuuden tarkastelu on rinnastettavissa koko alkoholipolitiikan tarkasteluun. Alko on yksi osa alkoholipolitiikkaa. Se on liikeyritys, mutta silti senkin tulevaisuus ratkaistaan alkoholin politiikassa.

Alkoholipolitiikasta löytyy paljon aineistoa, mutta politologista tutkimustietoa ei juuri löydy. Helsingin yliopiston yleisen valtio-opin laitoksella on tehty alkoholipoliittisen puhettavan muutosta käsittelevä opinnäytetyö (Alavaikko 1996), mutta työ ei ole enää kaikilta osiltaan ajankohtainen ja käsittelytapa poikkeaa tästä työstä. Aihetta on myös lähestytty oikeustieteellisestä lähtökohdasta. Risto Vuorenvirran (1996) tutkimus *Alko Oy:n vähittäismyyntimonopolin oikeutus Euroopan Yhteisön oikeusjärjestelmän valossa tarkasteltuna* on yksi työni lähteistä. Uusin ja mielenkiintoisin yhteiskuntapolitiikkaa tarkasteleva alkoholitutkimus on jo aiemmin mainitsemani Warsellin (2005) teos, joka käsittelee erityisesti Alkon viimeisintä vuosikymmentä.

---

² 36 §:n 3. momentin mukaan alkoholiyhtiön tehtävänä on antaa vuosittain valtioneuvostolle kertomus alkoholiohjelmien kehityksestä ja niistä toimenpiteistä, joihin yhtiö on ryhtynyt edellä 1 §:ssä (ks. viite 1) määritellyn tarkoituksen saavuttamiseksi.

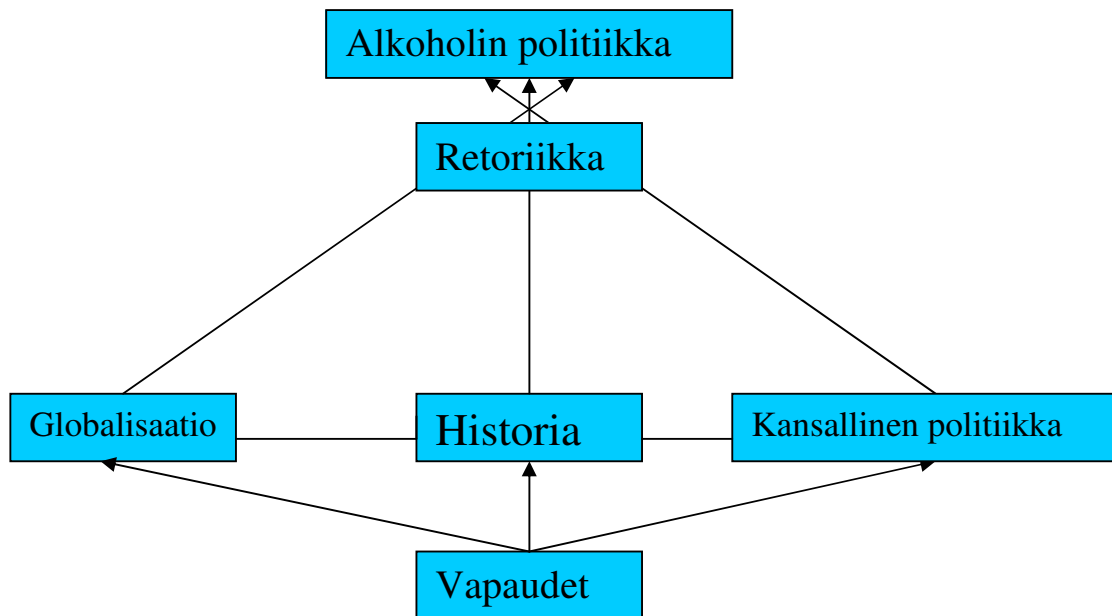
Tutkielman muodossa tarkastelukantani on ainutlaatuinen. Aiemmassa tutkimuksessa otetaan itsestäänselvytenä, että alkoholin politiikassa on erityinen vapausasetelma tai sen arvoa yritetään vähätellä. Alkoholitutkimuksen yhteydessä ei ole tarkemmin tarkasteltu vapausasetelman perusteita. Jukka Törrösen (2000) *Alkoholipoliittinen liberalismi maallikkoajattelussa* käsittelee vapauksia alkoholipoliitiikan yhteydessä, mutta se keskittyy tutkimaan vapauspositioita identiteettijäsennyksenä ”maallikkoajattelussa”. Tutkimus on aiemmin keskittynyt alkoholipoliitiikan legitimitietin vahvistamiseen, jossa poliittinen tarkastelu on ollut sivuseikka. Syvemmälle kontrollipoliitiikan perusteihin ei ole menty. Tässä työssä vapauskäsitteiden järjestelmällinen erottelu ja niiden hyödyntäminen alkoholin politiikan tutkimuksen yhteydessä luo aiemmin puuttuneen lisän alkoholitutkimukselle.

2.1.2 Rajaus

Vaikka työssä onkin useita erillisiä osia, itse aineisto ja sen käyttö rajautuu teeman mukaisesti suomalaiseen alkoholipoliitiikkaan. Globalisaatiota tarkastellaan ensisijaisesti suhteessa alkoholipoliitiikkaan, ja vasta toiseksi suhteessa suomalaisen järjestelmän kykyyn määrittää oma poliittinen suunta. Kansallisessa tarkastelussa on ensisijaista arvioida alkoholipoliittisen puhettavan poliittiset näkymät tulevaisuudessa. Samassa yhteydessä voidaan tehdä huomioita suomalaisesta yhteiskunnasta yleensä, mutta tarkastelu rajoittuu alkoholin politiikkaan. Teoreettinen perusta ja käsitteiden rajaukset ovat kuitenkin tärkeitä, jotta päästään tarkemmin käsiksi tutkimustehtävään. Vapauskäsitteet, retoriikka ja globalisaatioanalyysi on nähtävä teoreettisista lähtökohdistaan, ennen kuin niitä voidaan käyttää työn vaatimassa kontekstissa.

Alkoholipoliitiikka on laajemmin ymmärrettynä osa päihdepolitiikka, mutta tässä yhteydessä rajaan sen koskemaan ainoastaan alkoholia. En pyri työssäni puolustamaan alkoholin myynnin vapauttamista kannattavia enkä kontrollia vaativia osapuolia. Tämän tutkimuksen tarkoituksena ei ole ottaa kantaa alkoholikysymykseen. Tämän työn tarkoituksena on selvittää suomalaisen alkoholipoliittisen puhettavan erityisyyden perusteet ja tutkia puhettavan kestävyysperusteita tulevaisuudessa.

2.1.3 Työn rakenne

Kaavio 2. Pro gradu -tutkimuksen rakenne

Tutkimuksen rakennetta voidaan parhaiten esitellä yllä olevan kaavion avulla. Työn tavoitteena on selittää tarkemmin nykyistä alkoholin politiikka ja tarkastella sitä suhteessa alkoholipolitiikan tulevaisuuteen. Vapausasetelma määritetään alkuun, jotta sen avulla voidaan paremmin analysoida tutkimusaineistoa. Vapauskäsitteet vaikuttavat globaalipolitiikan muodostumiseen. Historiallisesti vapauskäsitteillä on tärkeä osa esimerkiksi valistushan- teeseen perustuvan alkoholipolitiikan muodostumisessa (Apo 2001, 201). Vapauskäsitteet ovat keskeisiä kansallisen politiikan muodostumisessa. Historian kautta voidaan paremmin nähdä ajankohtaisten ulkoisten ja sisäisten vaikuttajien merkitys alkoholin politiikassa. Jotta alkoholin politiikan hallitsevaa diskurssia voidaan analysoida, on kaikkia tarkasteltavia osia purettava niissä vaikuttavaa retoriikkaa analysoimalla. Globaalissa ja kansallisessa politiikassa on olemassa kullekin tarkasteluajankohdalle tyypilliset puhettavat, joita analysoimalla voidaan tehdä tarkempia johtopäätöksiä julkisen ja yksityisen välisestä vapausasetelmasta alkoholin politiikassa.

2.1.4 Käsitteet

Alkoholipolitiikka ja alkoholin politiikka erotetaan tässä työssä toisistaan. Perinteisesti alkoholipolitiikka määritellään julkisen vallan toiminnaksi, jolla pyritään vaikuttamaan alkoholin käyttöön, siitä aiheutuvien haittavaikutusten ennaltaehkäisemiseen ja rajoittamiseen (Jääskinen, 1983; Peltonen ja Voipio 1998; ks. viite 1, s. 4). Käyttäessäni termiä alkoholipolitiikka viitataan tähän perinteiseen määritelmään. Käsitettä alkoholipolitiikka käytetään määrittämään sen sosiaali- ja terveystieteistä tarkoitusta. Käsitteen erityisyys perustuu edellä mainittuihin seikkoihin ja esimerkiksi pohjoismaiden ulkopuolella sitä ei tunneta vastaavassa merkityksessä (esim. Kurzer 2001).

Alkoholin politiikan otan käyttöön uutena käsitteenä, koska tahdon täsmentää tutkimukseni erityisyyttä. Alkoholin politiikalla viitataan laajemmin alkoholiasioihin ja sen taustalla vaikuttaviin intresseihin. Alkoholipolitiikka on kontrollipolitiikkaa, kun taas alkoholin politiikka ymmärretään eri intressien väliseksi politiikaksi, jossa käydään avointa kamppailua suhtautumisesta alkoholiin.

Alkoholimonopoli on osa alkoholipolitiikkaa, joten sen määrittäminen on tärkeää. Alkoholimonopoli voi tarkoittaa monopolioikeuksien haltijaa, Oy Alko AB:tä. Se voi myös tarkoittaa kaikkia alkoholielinkeinoon (vuoteen 1995) saakka liittyviä monopolin yksinoikeuksia. Monopolilla voidaan myös viitata hallintatapaan, jolla pyritään valtiollisen kontrollin, rajoitus-, tiedotus- ja valistusfunktion kautta lakisäätöisen perustehtävän hoitoon eli alkoholihaittojen minimointiin. Nykyään monopoli tarkoittaa vähittäismyyntimonopolia eli ainoaa yksinoikeutta, joka Alkolla enää on. Tärkeää on ymmärtää, että Alko ei enää vuoden 1995 jälkeen ole ollut viranomaistaho. (Warsell 2005.) Kun käytän sanaa Alko, tarkoitan liikeyritystä, jonka funktiona on olla lain määrittelemä valtion kontrollipolitiikan väline.

Sana vapaudet käsitetään tässä työssä teoreettisesti kahtena vapauskäsitteenä, joihin perehdytään pääasiallisesti Isaiah Berlinin (1969) kahden vapauden teorian välityksellä. Vapaus käsitetään Berlinin mukaan joko negatiiviseksi tai positiiviseksi vapaudeksi. Negatiivinen vapaus on poliittista vapautta niin, että muut ihmiset tai yhteisö eivät pysty rajoittamaan vapaalle toiminnalle asetettua vähimmäismäärää. Negatiivinen vapaus on vapautta

”jostakin”, ulkoisista esteistä. Positiivinen vapaus määritetään tässä tarkoittamaan yhteiskunnallista pyrkimystä kehittyä kansana kohti täydellisempää muotoa. Kolmas vapaus on lisäksi Berlinin vapausteoriaan. Se tarkoittaa parlamentaarisen toiminnan vapautta, toisen tahdosta vapaata toimintaa (Skinner 2003).

2.1.5 Työn eteneminen

Työn metodologisten perusteiden esittely seuraa tätä kappaletta. Työn aineistoa luetaan retoriikka-analyysin avulla (luku 2.2.2). Vapauskäsitteiden teorian käsittelyyn siirrytään luvussa 3. Siinä käsitellään tutkimuksen kannalta merkittävät vapauskäsitteet ja laajemmin Isaiiah Berlinin työtä. Luvusta 4 alkaa työn empiirinen osuus. Käyn luvun aluksi lävitse suomalaista alkoholihistoriaa (luku 4.1). Tätä seuraa ulkoisten, globaalien vaikuttajien analyysi (luku 4.2). Ulkoisten tekijöiden jälkeen analysoin sisäisiä, kansallisia tekijöitä suhteessa tutkimuskohteeseen (luku 4.3). Edellä mainitut tekijät vaikuttavat keskeisellä tavalla alkoholipolitiikkaan ja lopulta ratkaisevat alkoholin politiikan tulevaisuuden. Luvussa 5 teen lopulliset päätelmät alkoholin politiikan tulevaisuudesta ja alkoholipoliittisen puhettavan kestävydestä.

Retoriikka-analyysin ja Isaiiah Berlinin vapausteorian osioissa esitellään työssä käytettävää teoriaa, mutta niitä voi lukea myös itsenäisenä analyysinä. Empiria esittelee ensin aiheen erityisyyteen liittyvät osat eli historian ja ulkoiset vaikuttajat, jonka jälkeen yhdistän ne yhtenäiseksi sisäiseksi alkoholin politiikan kokonaisuudeksi.

2.2 Työn metodologiset perusteet

”Voi nimittäin vakuuttua, ettei mitään yhtenäistä ”metodia” nimeltä retoriikka voida ajatellakaan...” (Palonen 1997, 3.)

Retoriikan tutkimusta lähestyn Hilikka Summan (1989b, 1996), Hilikka Vihisen (2001) ja Kari Palosen (1996, 1997) tutkimusten kautta. Suomalaiseen retoriikkakeskusteluun on osallistunut muitakin merkittäviä tutkijoita, mutta rajaan tässä yhteydessä käsittelyni ennen kaikkea edellä mainittuihin. Palonen (1997, 2) toteaa, että Summa on valtakunnallisesti merkittävin retorisen terminologian introdusoija. Summan vahvin kontribuutio suomalai-

seen keskusteluun on retoriikan ymmärtäminen perelmanilaisen idiomin mukaisena. Palosen auktoriteettiin uskoen, tarkastelen aineistoani erityisesti Summan ja Perelmanin (1971, 1984, 1996) retoriikkaidiomien kautta. Summan väitöskirja *Hyvinvointipolitiikkaa ja suunnitteluretoriikkaa* (1989b) on hänen merkittävin saavutuksensa retoriikan tutkimuksen saralla.

Summa (1996, 51) nostaa retoriikan kunnianpalautuksen pioneereiksi Chaim Perelmanin lisäksi Kenneth Burken ja Stephen Toulminin. Nämä herrat käänsivät kielteisenä nähdyn retoriikan ja teorian luonnollisella kielellä tapahtuvasta argumentaatiosta uuteen nousuun. Retoriikan varhaishistoriasta nostan esille tärkeimmät retorisen välineistön syntyyn vaikuttaneet henkilöt. Ennen retoriikkaa käsittelen diskurssia Summan (1989b) ja Foucaultin (1973, 1989) teorioiden perusteella. Metodien perusteet on välttämätön ymmärtää, jotta tutkimus ja metodit voidaan mielekkäästi yhdistää.

2.2.1 Diskurssi

”Diskurssin käsitteen käyttö ei ole teoria eikä metodi, se on pikemminkin orientaatio, joka johdattaa huomion siihen, että keskustelun kohteena olevat ilmiöt eivät välttämättä jollain luonnollisella tavalla ole kuvattavissa juuri niiden käsitteiden ja kategorioiden valossa, joiden valossa ne kyseisessä diskurssissa ilmenevät.” (Summa 1989, 73.)

Diskursiivisten muodostumien avulla tutkitaan lausumien välisiä suhteita (Focault 1989, 31-39). Diskursiivinen muodostuma on järjestelmällisyyden piirre lausumatyypeissä, käsitteiden esiintymisessä ja temaattisissa valinnoissa. Muodostuma on se rakenne, josta näkee lausumien ilmaantumisen ja toisaalta hajaantumisen periaatteen. Diskurssin käsitettä avatessa on nähtävä myös yhteys kollektiivisen tietoisuuteen, joka pitää koherenssin tietyssä käsitteistöissä ja ajoittain murtaa sen siirryttäessä uuteen käsitteistöön. Diskurssi on siis ajassa oleva muodostuma, jonka sisällä on yhteinen käsitteistö. Kollektiivinen tietoisuus varmistaa sen, että diskurssia on mahdollista samoin käsittein. Kyseessä on järjestelmä, jossa eri puolilla sanottuja heterogeenisiä lausumia sitoo yhteinen diskurssin kenttä. Summa (1989b, 71) rajaa diskursiivisen muodostuman käsitteen kirjoitetuissa ja puhutuissa teksteissä sellaiseksi, jossa aikakauden temaattiset valinnat, käsitteellistäminen, ilmaisun tavat, päättelyminen ja niiden keskinäisten suhteiden järjestelmällisyys muodostaa oman

kenttensä. Foucault (1973, 126–131) määrittää tämän ajallisen systeemin sellaiseksi, jonka mukaan tiedetään mitä voidaan ja mitä ei voida sanoa. Systeemiä Foucault kutsuu lausumien arkistoksi. Diskurssi on siis aikakauteen sidonnainen lausumien arkisto. Summan (1989, 78) mukaan diskurssin kohde, sen referentti, on jotain muuta kuin sen puhdas objektiivinen sisältö. Toisin sanoen merkin totuusarvo ei ole relevantti, jos se nähdään diskursiivisesti kommunikaatiovälineenä (Eco 1971, 61-65).

Politiikassa kysymys on lausumien diskursiivisesta ymmärtämisestä. Ei niinkään lausumien sisäisestä ymmärtämisestä vaan niiden roolista diskurssissa, jonka puitteissa ne on tuotettu. Summa (1989, 79-80) toteaa, että poliittisissa ja hallinnollisissa diskurssissa referenttiä, kohdetta, ei käsitellä. Poliittisessa diskurssissa viitataan yleisesti jokapäiväisiin itsestäänselvyyksiin. Kieli on politiikassa enemmän instrumentaalista kuin monissa historiallisissa kulttuurin tuotteissa. Poliittikka luo oman todellisuusvaikutuksen eli kuvitelman siitä, että olisi olemassa joku todellinen kohde, joka on olemassa diskurssin ulkopuolella (Ahonen 1984). Pääasiassa kysymys on kielen välityksellä tapahtuvasta sosiaalisesta vuorovaikutuksesta (Summa 1989, 80).

Määritän alkoholipoliittisen puheen diskursiiviseksi argumentaatioksi. Diskurssin kohde, alkoholi sinänsä, on olemassa ilman diskurssia, mutta alkoholipoliittisena ilmiönä ja ongelmana sitä ei olisi, ellei sitä nostettaisi tiedostetuksi todellisuudeksi diskursiiviselle ”näyttämölle” (Summa 1989b, 74). Ongelma tuottaa omalla puheellaan itseään, vaikka taustalla oleva referentti ei sinänsä olisi ongelma ilman politikointia. Diskurssin kohde siis määräytyy diskurssissa itsessään. Alkoholipoliittinen puhetapa on luotu siitä käydyssä keskustelussa ja sosiaalisen yhteisön kysymyksenasettelussa, joka muodostuu ympärillä olevien ilmiöiden esiin nostamisella.

Ongelman ”näyttämölle” tuonti edellyttää sanojen valintaa. Sanat valikoituvat puhuttujen tai kirjoitettujen tekstien vuorovaikutuksesta. Diskurssin tuottamiseen tarvitaan siis retoriikkaa. Keskustelu alkoholin politiikasta vaatii argumentteja, jotta diskurssia voitaisiin ylläpitää. Vain ilman puhetta ilmiö voi lakata olemasta tai ainakin poistua puhumisen asialistalta (Summa 1989, 74). Ilman diskurssia ei olisi erityistä puhetta alkoholista ja ilman retoriikan tutkimista tätä diskurssia ei voitaisi avata. Samalla politiikan tutkimuskin nähdään teksteinä, jotka noudattavat retorista mallia.

2.2.2 Retoriikka

”The new rhetoric approach also has obvious connections with discourse analysis, although it also differs in principle from it and from other poststructural approaches. The main difference relative to a strict Foucaultian discourse analysis is that the latter speaks of being *at the mercy of language*, whereas the new rhetoric approaches studies *influencing by means of language*.” (Vihinen 2001, 53.)³

Kielen avulla tehdään politiikkaa ja retoriikan avulla pyritään ”poliittisen esiin lukemiseen” (Palonen 1997, 5). Koska politiikkaa ei voida nähdä ilman kieltä, on niiden tutkiminen yhdistettävä. Retoriikka on nähty politologisessa tutkimuksessa usein pelkinä sanoina eikä tekoina. Voidaan kuitenkin perustellusti väittää, ettei ole toimintaa ilman kielellistä ulottuvuutta. (emt, 78.) Retoriikan tutkimus politologisessa merkityksessä on siis politiikan lukemista tekstistä, poliittisen tekstin ymmärtämistä. Keränen (1996, 124) toteaa Palosen ja Summan *Pelkkää retoriikkaa* -teoksessa, että valtio-opilla on tavallista paremmat syyt liitoutua retoriikan kanssa, sillä retoriikan ja politiikan välillä oli vahva yhteys jo antiikissa. Poliittisen tutkimuksen yhdistäminen retoriikkaan käy luontevasti.

Politiikassa harvoin todistetaan demonstratiivisesti vaan ennemminkin puhutaan jonkun poliittisen asian mahdollisesta hyväksyttävyydestä (Vihinen 2001, 51). Retoriikka voitaisiin ymmärtää toimintaa muuttavana argumentointina (Blitzer 1968, 1; Perelman ja Olbrechts-Tyteca 1971, 26-30). Argumentaatio on aina luonteeltaan vuorovaikutteista (Summa 1989b, 94-95). Tärkeä aspekti retoriikan ja varsinkin uuden retoriikan ymmärtämiselle on se, että retoriikka ”kuuluu epävarmuuden, mahdollisen ja todennäköisen maailmaan” (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971, 1). Retoriikka on siis toimintaa muuttavaa vuorovaikutteista argumentointia. Argumentit ovat taas aina kiistelylle alttiita. Retoriikkaa ei voida ymmärtää puhtaana kielenä, jolta voitaisiin poistaa kaikki kommunikatiiviset elementit. Uusi retoriikkakäsitys toteaa kaiken inhimillisen päättelyn, koskipa se sitten tosiasioita, arvoja, mielipiteitä, päätöksiä tai uskomuksia, etenevän retorisesti. (Summa 1989b, 92; Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971.) Retoriikka voidaan nähdä toki myös muuten kuin oppikirjamaisena, Perelmanin mukaisena konseptiona, kuten Palonen (1997, 3) asian ilmaisee. Palonen ymmärtää retoriikan välineistön uudenaikaisena sanastona tekstianalyysissä. Palonen jatkaa: ”Kieli ei ole toiminnan vankila vaan pikemminkin politikoinnin re-

---

³ Mukailleen Summaa, ks. Summa 1989, 70.

surssi” (1997, 2). Jaan retoriikan käsittelyni kahteen osaan. *Vanha retoriikka* käsittelee retoriikan historiaa ja *uusi retoriikka* sen uutta tulemistä 1900-luvun loppupuolella.

2.2.2.1 Vanha retoriikka

Antiikin aikana retoriikka koettiin puhumisen taiteeksi. Muinaisen retoriikan tavoitteena oli löytää vaikuttava tapa puhua yleisölle (Perelman 1977, 139). Sofistit olivat ensimmäisiä retoriikan puolustajia. Perinteisesti on nähty, että sofistit opettivat retoriikkaa kaunopuheisuuden tekniikkana. Palosen mukaan nykyisen toiminnallisen retoriikkaoletuksen taustalla on kuitenkin sofistien eli antiikin poliittisten neuvonantajien käsitys politiikasta. He näkivät, että poliksessa toimiminen on tiedon perusta. (Palonen 1997, 75.) Retoriikassa ei siis ollut kyse vielä nykyäänkin usein mainitusta kainopuheisuudesta eli kielen viestien ulkoisesta muodosta, vaan vuorovaikutukseen perustuvasta ajattelun lajista (Summa 1989b, 90; Eco 1976, 276-278).

Platon asetti vastakkain totuudellisen, ideaalisen tietoisuuden ja valheellisen, väärän retoriikan. Platonille totuuden tietäminen oli retoriikan edellytys. Tunnetuin ja ensimmäinen systemaattinen reettori Ateenassa oli Aristoteles. Hän oli kiinnostunut päättelystä ja argumentaatiosta ja sanoutui irti Platonin absolutisoivaan kantaan totuudesta ja retoriikasta. Aristoteleen retoriikka kuuluu tavoitteellisen poliittisen ja juridisen toiminnan, deliberaation alueeseen, jossa toimijalla on vastuu tekojensa seurauksista. (Summa 1989b, 90-91.) Aristoteles (1997, 11) jakaa vaikuttamisen keinot kolmeen: *eetos* (ethos), *paatos* (pathos) ja *logos*. Ensimmäinen, eetos, viittaa puhujan luonteeseen; toinen, paatos, perustuu kuulijan mielentilaan ja kolmas, logos, viittaa itse puheeseen perustuvaan joko osoittamisen tai näennäisen osoittamisen kautta. Summa (1989b, 96-97) esittää eetosin käsitteen tarkoitettavan millaisena esittäjä (puhe tai teksti) näyttäytyy yleisölle. Paatos taas tarkoittaa kommunikaation esteiden poistamista. Esittäjän ja yleisön yhteisten lähtökohtien etsiminen on argumentoinnin käytännöllisen rakentamisen kannalta tärkeintä. Logos puolestaan viittaa lausumien perustelutapojen loogiseen rakenteeseen. Logos on riippumaton argumentoijan ja yleisön välisestä suhteesta. Eri argumentaatiokonteksteissa nämä palaset painottuvat eri tavoin. Poliitiikka nähdään usein paatospainotteisena. Yleisöön vetoaminen nähdään usein poliittisen retoriikan tärkeimpänä ulottuvuutena, kun taas tieteellisen tekstin oletetaan olevan ”pelkkää logosta”. Tutkijan osoittama tutkittavan aiheen tärkeyden perustelu on osa

eetos-komponenttia. Viittaaminen johonkin aiempaan yleisölle tuttuun tutkimukseen on osa päätös-komponenttia. (emt., 97.) Erityyppiset argumentointitavat on löydettävissä kaikenlaisista puheista ja teksteistä. Usein kuitenkin toiset osat painottuvat enemmän ja pyrkivät peittämään vähemmän haluttuja komponentteja.

Antiikin Kreikan jälkeen merkittävää ”vanhan ajan” retorista tutkimusta tehtiin Roomassa. Rooman ajan merkittävin retoriikan tutkija oli Cicero. Hänen kiinnostuksensa, kuten Roomassa muutenkin, kohdistui puheen tekniseen ulottuvuuteen eli kuinka puhujan tulisi suorittaa puheen eri osa-alueet. (Haapanen 1996, 27-28.) Retoriikka kapeni Roomassa esiintymisen ja puhetaidon opiksi (Summa 1989b, 91). Keskiajalla retoriikka oli vielä tärkeä osa sivistyneistön kasvatusta. Tältä ajalta on säilynyt vain vähän tekstejä. Tieteellinen maailmankuva ja valistusajattelu kielsivät retoriikan merkityksen. Sisältö ja muoto täytyi erottaa, kuten Descartesin metodioppi esitti. (emt., 92.) 1800-luvun loppuun mennessä retoriikka oli käytännössä kuollut ja opetus lopetettu, kunnes se syntyi uudestaan 1900-luvun puolivälissä ”uutena retoriikkana”, tässä määriteltynä perelmanilaisena retoriikkana (Perelman 1986, 2).

2.2.2.2 Uusi retoriikka

”The term ‘new rhetoric’ is used in distinction to old classical rhetoric.” (Vihinen 2001, 51.)

Uusi retoriikka on vakuuttamista (persuaatiota), jota ei pidetä pinnallisena sanoilla vaikuttamisena vaan inhimillisen ajattelun ja vuorovaikutuksen tekniikkana (Summa 1989b, 93). Vihinen (2001, 51) toteaa, että uuden retoriikan lähestymistapaa voidaan käyttää kaiken sellaisen tutkimiseen, jossa ihmiset käyttävät todistamista metodina, lukuun ottamatta formaalista logiikkaa ja matematiikkaa. Perelmanin ja Olbrechts-Tytecan (1971, 6) mukaan uusi retoriikka perustuu antiikin teoriaan, mutta ei rajoitu pelkkään puheeseen vaan keskittyy ennemminkin tekstin tutkimiseen.

Retorinen argumentointi on luonteeltaan kaksinaista. Se on vakuuttamista, joka vie ajattelua eteenpäin ja luo uutta toimintaa. Toisaalta se tuottaa ajattelussa vain näennäistä liikettä ja pakottaa tekemään samoja ratkaisuja kuin ennenkin. (Summa 1989b, 93.) Retoriikka ei pääse koskaan täysin karkuun kulttuurin luomasta diskurssista, joka tarkoittaa koeteltujen,

vakiintuneiden argumentatiivisten tekniikoiden jatkuvaa käyttöä. Se kuitenkin luo uutta haastaen argumentoinnin konventioita ja murtaen diskurssin kehää.

Retoriikan tutkimus perustuu siihen, että on mahdollista esittää ajatus eri tavoin. Tällöin joudutaan tekemään valintoja (Perelman 1996, 72). Summan (1989b, 93-94) sanoin:

”Uudelle retoriikalle ominaisen käsityksen mukaan argumentoinnin olennainen piirre on, että se tähtää yhteisymmärryksen saavuttamiseen tilanteessa, jossa on mahdollista valita useamman kuin yhden vaihtoehdoisen päätelmän tai uskomuksen välillä. Lisäksi argumentointi on vuorovaikutteista toisin kuin looginen päättely tai opettaminen, jotka ovat johtopäätöksiin pakottavia... Kysymys on siis ajattelun ja vuorovaikutuksen yhteenkietoutuneisuudesta. Argumentin käsitteelle on myös olennaista muodon ja sisällön päällekkäisyys; argumentin on oltava hyvä sekä sisällöltään että muodoltaan, jotta se toimisi. Argumentin käsitteessä siis tavallaan yhdistyvät referentiaalinen ja kommunikatiivinen funktio.”

Argumentit ovat uuden retoriikan käyntivoimaa. Siinä on sisältöä ja muotoa samassa pake-tissa. Uuden retoriikan teoria on käytännöllisen järjelyn teoriaa (Vihinen 2001, 93). Kaikki inhimillinen päättely etenee retorisesti. Argumentit voidaan ymmärtää vain omassa kontekstissaan. Argumentaatioprosessi on tietyn puhujan ja yleisön välistä. Retoriikalla ja toiminnalla on selvä yhteys. Kaikki toiminnan koordinointi on retoriikkaa silloin, kun se ei perustu väkivaltaan. (Perelman ja Olbrechts-Tyteca 1971; Summa 1989b.) Esitin yllä listana niitä määreitä, joita uuteen retoriikkaan liitetään. Perelmanilaisen retoriikan ulkopuolelle jää maallikkojen siihen liittävät termit, kuten kaunopuheisuus ja manipulatiivisuus (Tappola 2002, 74). Retorinen vaikuttaminen on osa sosiaalista olemassaoloa.

Perelmanilaisen retoriikan peruskuvio Palosta (1997, 25) mukailten on seuraava:

Kuka (retori, eetos)

vetoaa

Keneen (yleisö, paatos)

Millä (argumentti, logos)

Tämä on retorisen luennan malli, jota voidaan käyttää kaikkiin teksteihin. Argumenteilla pyritään liikuttamaan konfliktitilannetta reettorin ja yleisön välillä. Vaikka argumentointi ei tuottaisi haluttua tulosta yleisön kantaan, on argumentointi silti konfliktiasetelmaa muuttava. Retoriseen luentaan kuuluu tietynlainen sisäinen poliittisuus, jonka esiin lukemiseen

mistä tahansa tekstistä retoriikkaa voidaan hyödyntää. (emt., 25.) Näin määriteltynä uusi retoriikka on, politilogisena luentatapana, hyvin perusteltu metodi, jonka avulla tutkimusongelmaa voidaan tarkastella pintaa syvemältä. Osana uutta retoriikkaa esittelen vielä perelmanilaiseen retoriikkaan sisältyvän argumentaatioteorian.

2.2.2.3 Argumentaatioteoria

”Perelmanilaisen argumentaatioteorian lähtökohtana on kartesiolaisen logiikan hylkääminen sillä perusteella, että se `rajaa järjellisen päättelyn itsestäänselvyyksien alueelle`. ” (Summa 1989b, 100.)

Perelmanille argumentointi on demonstraation vastakkainen, päättelyn ja vakuuttamisen strategia. Yhteistä retoriikan tutkimukseen ehkä eniten vaikuttaneilla Perelmanilla ja Toulminilla on arvoja koskevien päätelmien liittäminen rationaalisuuteen. Logiikka ei riitä selittämään uskomuksia ja arvopäätelmiä. Argumentit perustuvat järjellisen päättelyn kautta tapahtuvaan ”ajatusten yhdistämiseen”. Argumentit pohjautuvat inhimilliseen monimerkityksiseen kieleen, kun taas demonstraatio etenee usein formaalikielillä. (emt., 100.) Summa korostaa, että hyväksyttäväksi haluttu argumentaatio tulee perustella ja sille tulee esittää vasta-argumentteja kestäviä syitä. Hyväksyttävien tai mahdollisten argumentaatiostrategioiden skaala on sidoksissa sen ”diskurssin muotoutumissääntöihin”, jonka puitteisissa argumentaatio etenee. Argumentaatioteoria on kiinnostunut siitä, miten kieltä käytetään toiminnan aikaansaamiseksi. Väittelytekniikat ovat osa tätä tarkastelua, mutta myös muiden edellytysten, kuten argumentoijan ja yleisön väliset suhteet sekä arvoulottuvuuksien erittely, ovat tärkeitä argumentaatioteorian kannalta. (Summa 1989b, 101.)

Argumentaatio ei ole vain puhetta *jostakin* vaan puhetta *jollekin* (Summa 1989a, 160). Perelmanilainen argumentaatioteoria korostaa argumentoinnin osoitteellisuutta. Se on aina jollekin yleisölle suunnattua. Tässä yhteydessä Perelman osoittaa jälleen demonstratiivisen ja argumentatiivisen päättelyn vastakkaisuuden. Tosiasiat tulevat tosiasioiksi vain niin, että jokin yleisö hyväksyy ja sitoutuu niiden todenperäisyyteen. (Perelman ja Olbrechts-Tyteca 1971, 17.) Yleisö muodostuu niistä, joihin argumentoija pyrkii puheellaan tai tekstillään vaikuttamaan (emt., 19). On olemassa kaksi yleisökonstruktioyppiä: erityinen ja universaaliyleisö. Universaaliyleisö koostuu kaikista arvostelukykyisistä aikuisista. Erityinen yleisö koostuu rajatusta joukosta kuulijoita. (emt., 30.) Perelmanin (1982, 18) mukaan uni-

versaaliyleisö eroaa partikulaarista eli erityisestä yleisöstä niin, että universaaliyleisöä pyritään vakuuttamaan, kun taas partikulaariseen yleisöön pyritään vaikuttamaan tai käännättämään niin, että se toimisi jonkin asian puolesta. Summan (1989b, 104) mukaan Perelmania voidaan kritisoida siitä, että universaaliyleisö on hänelle argumentoinnin rationaalisuuden tae; arvopäätelmät ovat rationaalisia, koska universaaliyleisö vakuutetaan yleisesti totena ja hyvänä pidetyillä asioilla. Universaaliyleisö määrittelee siis argumentin laadun. Yleisesti hyväksytyyn vetoaminen tekee kuitenkin argumenteista usein abstrakteja ja yleisöstä passiivisia kuulijoita. Tämä ei korosta esimerkiksi argumentaation osapuolten dialogista interaktion laatua. Hyväksyttävät argumentit vaihtelevat myös kulttuurisen ja sosiaalisen kontekstin mukaan.

Argumentaatioteoria jäsentyy kolmeen osaan: *argumentaation viitekehukseen, lähtökohtiin ja argumentaation kulkuun*. Viitekehys tarkoittaa niitä ehtoja ja tavoitteita, jotka erottavat argumentaation muista toiminnan muodoista, kuten pakkokeinojen käytöstä tai logiikasta. Argumentaation lähtökohdat tarkoittavat argumentoinnista riippumattomia yksimielisyyden alueita, tietynlaisia esisopimuksia puhujan ja yleisön välillä. Lähtökohdat poimitaan yleisön jo ennestään hyväksymien väitteiden joukosta. Jokainen argumentti merkitsee valinnan tekemistä tosiseikoista ja arvoista kielen avulla. Valinnan teko on kannanotto silloin, kun todella aitoja valintoja esiintymistavoista on tehty. Kolmannella osa-alueella, argumentaation kululla, taas viitataan niihin tekniikoihin, joiden avulla argumentaatio etenee. Kysymys on argumentaation rakenteellisista periaatteista. (Summa 1989b; Perelman 1996, 41-42; Tapola 2002, 74-75.)

Argumentaatioteoriaan kuuluvat puheen lähtökohdat eli esisopimukset tarkoittavat siis argumentoijan ja yleisön välistä yksimielisyyden aluetta. Lokuksen käsitteellä pyritään kertomaan kuinka argumentoija voi arvioida joitakin lähtökohtia toisia paremmaksi (Perelman ja Olbrechts-Tyteca 1971, 83-85). Lokuksen käsite koskee pmissettä, jotka vallitsevat ennen argumentoinnin aloittamista riippumatta argumentoinnin kulusta. Kvalitatiivinen ja kvantitatiivinen lokus ovat näiden pmissien peruskategoriat. Argumentoidessa vedotaan usein siis määrällisiin tai laadullisiin tekijöihin. Esimerkkinä näistä lokuksista voidaan mainita suurempaan määrään vetoaminen tai ainutkertaisuuteen vetoaminen. Muita lokuksia ovat järjestykseen, olemassaoloon tai olemukseen vetoaminen. Esimerkiksi, järjestys arvon perusteena merkitsee jonkin aikaisemman arvostamista alkuperäisyyteen vedoten. (Summa 1989b, 106.)

Argumentaation kulkua voidaan kuvata argumentaatiotekniikoilla. Päättyypit ovat assosiativinen ja dissosiativinen tekniikka. Assosiativinen prosessi etenee yhdistämällä aiemmin erillisiä käsitteitä tai ilmiöitä. Ne ovat relaatioissa toisiinsa positiivisessa tai negatiivisessa mielessä. Kyseessä on riippuvuussuhteen luominen aiemmin hyväksytyihin arvostelmiin tai ”faktoihin”. Dissosiativinen argumentointi taas tarkoittaa tekniikkaa, jossa asiat, ihmiset tai tapahtumat, jotka näyttäisivät olevan luonnollisessa yhteydessä, osoitetaan todellisuudessa olevan toisistaan erillisiä. Näin syntyy uudenlaisia käsitevarauksia. Nämä tekniikat edellyttävät toisiaan: assosiativinen eteneminen yhdistää ilmiöitä ja samalla dissosiativisen etenemisen avulla nämä ilmiöt erottuvat taustastaan. (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971, 189-190; Summa 1989b, 102; Vihinen 2002, 58-60.) Syy-seuraus kaavaa noudattavat havainnollistajat ja mallit ovat esimerkkejä assosiativisista, todellisuuden rakennetta muokkaavista tekniikoista. Dissosiativiset tekniikat luovat kieleen vastinpareja, kuten teoria-käytäntö ja sisältö-muoto. (Summa 1989b, 105-111.)

Tällaista trooppiretoriikkaa voidaan tarkastella taidonilmaisun ja argumentoinnin välineenä, mutta samalla siinä voidaan nähdä avaimia tekstin, kirjoittajan tai aikakauden kielen tyypillisten ajatusmuotojen tutkimiseen (Summa ja Palonen 1996, 10). Argumentoinnin onnistuneisuus määrittyy lopulta sen eri osien vuorovaikutuksesta muodostuvan kokonaisuuden tuloksena.

2.2.2.4 Retoriikan loppuksi

”While all aspects of the human condition are somehow related to the human condition of plurality, this plurality is the condition ... of all political life ... the political realm rises directly out of acting together, the ‘sharing of words and deeds’.” (Arendt 1958/1998, 7.)

Uuden retoriikan yksi lähtökohdista on yhteisymmärryksen saavuttaminen tilanteessa, jossa on mahdollista valita useamman vaihtoehdon joukosta (Summa 1989b, 93). Poliittisessa keskustelussa ei kuitenkaan voida saavuttaa täydellistä yhteisymmärrystä. Poliitikassa on löydettävä *riittävä yhteisymmärrys* argumenttien välillä. Alkoholin politiikka on myös tällaista politiikkaa. Tärkeintä on huomata, että argumentit, toimintaa tuottavina välineinä, luovat jatkuvasti uusia poliittisia mahdollisuuksia.

Alkoholipoliittinen puhetapa voi säilyä tai kaatua vain, jos löytyy tarpeeksi poliittista tahtoa. Mistä tämä tahto syntyy? Kun luemme alkoholin vapautusta vaativaa tai rajoitusta puolustavaa tekstiä, huomaamme siinä olevan kysymys vapauskäsitteistä. Argumentoijan käsitys korostaa joko yksilönvapautta tai yhteiskunnan vastuuta. Argumentoija puhuu negatiivisten tai positiivisten vapauskäsitteiden kautta. Ne hiipivät poliittiseen puheeseen ja näkyvät toteutettavana politiikkana. Seuraavassa luvussa käsittelemme vapauskäsitteitä Isaiah Berlinin (1969) mukaan ja sovitan ne osaksi alkoholipoliittista puhetta ja alkoholin politiikkaa.

3 Berlinin vapauskäsitteet

” Tahdon keskittyä erityisesti Berlinin ylistetyimpään saavutukseen, ’Kaksi vapauden käsitettä’ -esseeseen... jota äskettäin ja uskoakseni oikeudenmukaisesti on luonnehdittu kaikkein vaikutusvaltaisimmaksi yksittäiseksi esseeksi nykyajan poliittisessa filosofiassa.” (Skinner 2003, 11.)

Tarkoitukseni ei ole määritellä liberalismia, josta niin moni teoreetikko on yrittänyt luoda yhtenäistä teoriaa. Rajaan tässä liberalismiin käsittelyni Berlinin (1969, 2001) positiivisten ja negatiivisten vapauksien erotteluun.

Tämä luku kertoo Isaiah Berlinistä, arvo-pluralistista, jonka elämä ja teoreettinen työ kietoutuvat yhteen. Berlin oli sitä mieltä, että selvittääksemme historiallisia ideoita, meidän pitää systemaattisesti tutkia, mistä arvot ja ideaalit tulevat. Ne eivät koskaan ole ajattomia, objektiivisia tai murtamattomia totuuksia, vaan osa historiallista kulttuurista muutosta. (Hausheer 1980, xxiv.) On tärkeää tarkastella missä ajassa ja minkälaisista lähtökohdista Berlin argumentoi, jotta ymmärtäisimme tarkemmin hänen työnsä ja voisimme soveltaa sitä eteenpäin.

3.1 Berlinin valitut kirjoitukset ja rajaus

Berlin on saanut inspiraatiota vapauskäsitteiden erotteluunsa niin Hobbesin *Leviathanista*, David Humelta, Jeremy Benthamilta kuin John Stuart Milliltäkin. Edelliset ovat vaikuttaneet hänen käsitykseensä negatiivisesta vapaudesta, kun taas positiivisesta vapaudesta kirjoittaessaan taustalta voidaan löytää muun muassa Bernard Bosanquet, T.H. Green ja Hegel. Kirjoittaessaan historiallisten ideoiden luojaista, kuten Machiavellista, Montesquieusta, Vicosta, Hamanista, Marxista ja lukemattomista muista ajattelumme vaikuttaneista henkilöistä, Berlin viittaa aina heidän käsityksiinsä vapaudesta.

Kaksi vapauden käsitettä (Two Concepts of Liberty), jotka Berlin esitteli virkaanastujaispuheessaan Oxfordin yliopistossa 1957, ovat työni teoreettinen kulmakivi. Kaksi vapauden käsitettä on julkaistu laajennettuna versiona esseekokoelmassa *Four Essays on Liberty* (1969). Suomennettu versio on teoksessa *Vapaus, ihmisyyys ja historia* (2001). Quentin

Skinner ja Philip Pettit ovat käsitelleet Berlinin vapauskäsitteiden muotoiluja: Skinner luentosarjassaan, joka on suomennettu teokseksi *Kolmas vapauden käsite* (2003) ja Pettit teoksissaan *Republcanism* (1997) ja *Theory of Freedom* (2001). Näiden ja Berlinin muiden kirjoitusten perusteella tulkitseminen hänen näkemystään ihmisestä, historiasta, arvoista, politiikasta ja ennen kaikkea vapauksista.⁴

3.2 Isaiiah Berlinin elämä ja työ

"Philosophers are adults who persist in asking childish questions." (Berlin 1978.)

Isaiiah Berlin⁵ syntyi Riiassa, Latvian pääkaupungissa, vuonna 1909 varakkaan sahatavara-kauppiaan Mendel ja Marie Berlinin ainoaksi lapseksi. He olivat Latvian venäjää puhuvaa vähemmistöä. Vuonna 1915 Saksan armeija vyöryi kohti Latviaa ja Berlinit päättivät muuttaa Venäjälle, jossa Isaiiah todisti bolsevikkien vallankumouksen. Tämä johti läpi elämän johtaneeseen väkivallan kammoamiseen. Väkivallan ja absoluuttisen sorron seuraamuksia hän tarkasteli myös kirjallisessa tuotannossaan. Vallankumouksen jälkeen elämä Pietarissa tuli varakkaalle juutalaisperheelle vaaralliseksi. Uudessa tilanteessa Berlinit muuttivat takaisin Latviaan, jossa Mendel olisi halunnut jatkaa liiketoimintaansa, mutta juutalaisvastaisuus oli voimistunut sielläkin, joten perhe päätti muuttaa Englantiin, jossa isällä oli tuttavuuksia.

Englannissa Isaiiah sopeutui hyvin anglikaaniseen ympäristöönsä unohtamatta kuitenkaan juutalaisia juuriaan. Tämä auttoi häntä etenemään opinnoissaan kohti ensimmäistä työtään Oxfordin yliopistossa vuonna 1932. Hänen pääasiallinen työnsä oli filosofian opetus. Samalla hänet valittiin yliopiston arvostetun All Soulin jäseneksi. Jäsenyyden ansiosta hän nousi yhteiskunnan korkeimpaan eliittiin. Berlin seurasi tarkkaavaisesti maailmantapahtumia. Hän aloitti ensimmäinen virallisen julkaisunsa kirjoittamisen jo vuonna 1933, mutta työ valmistui hitaanlaisesti vasta vuonna 1939. Ensimmäinen työ oli Karl Marxin lyhyt elämäkerta. Samoihin aikoihin Berlin osallistui kollegoittensa A. J. Ayerin, J.L. Austinin ja Stuart Hampshiren kanssa filosofisiin keskusteluihin muun muassa merkityksistä ja todellisuuden luonteesta. Ryhmän käsityksiin alettiin viittamaan käsitteellä Oxfordin filoso-

---

⁴ Ks. liite 1 Berlinin bibliografia

⁵ Elämäkertaosan tiedot: Berlin 1969, 1993, 2001; Sihvola 2001; Hardy 1997; Chriss ja Hardy 2005

fia. Ryhmän käsitykset eivät koskaan olleet keskenään identtisiä. Berlin omaksui filosofian, jota hän itse määrittää pyrkimyksenä yhdistää empiristinen ja realistinen näkökulma.

Toisen maailmansodan aikana Berlin työskenteli Britannian tiedusteluministeriössä New Yorkissa ja Washingtonin suurlähetystössä. Sodan loppuvaiheessa hän vietti neljä kuukautta Moskovassa Britannian suurlähetystön tehtävissä, minkä aikana hän onnistui tutustumaan toisinajattelijoihin. Tavatessaan toisinajattelijoita hän ymmärsi Stalinin diktatuurin negatiivisen luonteen, mutta ihastui Neuvostoliiton kirjalliseen, taiteelliseen ja intellektuaaliseen tasoon.

Sodan jälkeen Berlin palasi Oxfordiin opetustyöhön ja hänet valittiin pian yliopiston *Research Fellowshipiin*, joka antoi hänelle mahdollisuuden tutustua tarkemmin filosofian virtausten ulkopuolella oleviin poliittisiin, historiallisiin ja kirjallisiin intresseihin. Hänestä tuli 50-luvulla myös suosittu esiintyjä. Hän teki BBC:lle radioesitelmiä ja luennoi paljon. Nämä olivatkin hänen omimpia ilmaisumuotojaan ja niiden pohjalta syntyi myös kirjalliselta muodoltaan vaikuttavia esseitä. Berlin meni naimisiin 47-vuotiaana vuonna 1956. Hän teki paljon vierailuluentoja Yhdysvaltoihin, jonne hän toi Oxfordin filosofisen ajattelun. Hän toimi myös Britannian akatemian puheenjohtajana vuosina 1974-1978. Hänen työelämänsä ja tuotantonsa kannalta tärkein aika alkoi kuitenkin vuonna 1957, jolloin hänet nimitettiin sosiaalisen ja poliittisen teorian professoriksi All Soul Collegeen Oxfordiin. Samana vuonna hänet myös aateloitiin. Isaiah Berlin kuoli vuonna 1997.

Suurin osa Berlinin tuotannosta on julkaistu uudistettuina kokoelmina 70-luvun lopusta alkaen. Näiden esseepohjaisten kirjoitusten julkaisusta on pitkälti kiittäminen toimittaja Henry Hardy. Berlinin tuotteliain aika oli 1950-, 1960- ja 1970-luvut. Tällöin ilmestyivät hänen merkittävimpinä pidetyt tekstinsä *Two Concepts of Liberty* (1958, 1969) ja Tolstoin historianfilosofiaa käsitellyt teos *The Hedgehog and the Fox* (1953, 1978). Siinä Berlin jakaa filosofoja ja muita ajattelijoita siileihin ja kettuihin. Siilit ovat yhden systemaattisen perusajatuksen kehittäjiä, kun taas ketut epäilevät systemaattista ajattelua ja perustavat ajattelunsa lukuisiin oivalluksiin.

Omasta mielestään hänen neljä tärkeintä tutkimusaluettaan ovat liberalismi, pluralismi, 1800-luvun venäläinen ajattelu sekä romanttisen liikkeen alkuperä ja kehitys. Berlinin ajattelusta voidaan löytää yhtenäisen piirre, vaikka hän itse ei pitäisi ajatustensa pelkistämises-

tä yhtenäiseksi teoreettiseksi kehikseksi. Kutsunkin Berlinin ajattelua koherentiksi teoriaksi maailman ja ihmisyden moninaisista ehdoista. Roger Hausheer (1980, liii) kutsuu Berlinin elämäntyötä radikaalin liberaalin humanismin konseptioksi ihmisestä ja hänen tilastaan. Berlinin ajattelun kokonaisuus on ymmärrettävä, kun jotain asiaa tulkitaan Berlinin yksittäisen teorian kautta. Tämä koskee myös vapauskäsitteiden sovittamista alkoholin politiikkaan.

3.3 Berlinin ajattelu

"The very desire for guarantees that our values are eternal and secure in some objective heaven is perhaps only a craving for the certainties of childhood or the absolute values of our primitive past." (Berlin, Wikipedia.)

Mielestäni yksi tärkeimmistä asioista puhuttaessa Berlinin ajatuksista on huomioda se aika, jolloin hän eli ja kirjoitti. Skinner (2003, 44) ilmaisee asian seuraavasti puhuessaan Berlinin vapauksista:

"Ehkäpä vapauden idea estämisen poissaolona oli aidompi sille yhteiskunnalle, jossa hän itse kirjoitti, ja jossa vallitsevan käsityksen mukaan vapauden ihanne itsensä täydellistämisestä oli uskonnollinen ja kollektivistinen painajainen, josta 'vapaa maailma' oli onneksi herännyt. Mutta aikaisempina ajanjaksoina sama ideaali oli ollut unelma eikä painajainen.."

Skinner väittää, että Berlinin ajatteluun vaikutti osaltaan hänen kokemuksensa absoluuttisista ajatusmalleista, joita oli yritetty soveltaa käytäntöön, kuten kommunismia ja Hitlerin ajan kansallissosialismia. Berlin eli omassa ajassaan samalla tavalla, kuin häntä edeltäneet filosofit elivät aikana, jolloin absoluuttisen idean etsiminen lävisti diskurssin.

Berlin⁶ itse ymmärsi ajatusten alkuperän historiallisena ja temporaalina. Ideat ja selitysmallit syntyvät tiettyssä historiallisessa tilanteessa. Totuus ja jumaluus eivät ole ikuisia platonistisia ideoita tai muutenkaan ajattomia. Ideoitten alkuperää tulee tarkastella niiden syntytajan sosiaalisesta, arvo- tai materiaalisesta todellisuudesta ja tuomita ne mahdollisesti

---

⁶ Tulkitsen luvuissa 3.3 ja 3.4 Berlinin ajattelua seuraavia lähteitä käyttäen (ellei toisin mainita): Berlin 1954, 53-79; Berlin 1969, 41-118; Berlin 1976, xiii-xxvii; Berlin 1980; Berlin 1981; Berlin 2001; Sihvola 2001, 7-23. Tekstissä ei ole tarkoituksellista erotella näitä lähteitä toisistaan, koska ne ovat osin päällekkäisiä.

vasta, kun ymmärretään se tilanne, jossa kussakin ajassa elettiin ja miten päämäärät ja arvot niissä henkilökohtaisella tasolla syntyivät.

Historialliset ideat voivat olla vääristyneitä pyrkimyksiä yhteen totuuteen tai pelkkiä huomioita, mutta niille on yhteistä, että ne syntyvät ihmisten sisäisessä maailmassa, joka sisältää tavoitteita, ideaaleja, visioita ja ajatuskonsepteja. Nämä voivat olla hämäriä ja sumuisia tai tarkkoja käsityksiä, mutta sisäisestä maailmasta tulevat näkemykset erottavat ihmiset eläimistä ja esineistä. (Hausheer 1980, xvi-xvii.) Tällaisina toimijoina ihmisten täytyy olla vapaita valitsemaan ja toimimaan vastuullisina (sen sijaan, että absoluuttisessa maailmassa vastuulla ei olisi merkitystä) ja vapaina yleensä. Muutoin näkemäämme ja kokemaamme ei ole luottamista ja olisimme tuomittuja eläinten asemaan. Valinnanvapaus on Berlinin mukaan todistettu todelliseksi, rajoittuneeksi kyllä, mutta yhtä kaikki osaksi reaalimaailmaa. Ihminen itse päättää aukaiseeko hän oven. Hän valitsee vaihtoehdon useiden joukosta. Näin ollen ei ole determinististä, ihmistä valinnoista ja vastuusta vapauttavaa luonnonlakia.

Berlin oli empiristi, joka uskoi kokemuksen tavoittaman todellisuuden olevan ainoa olemassa oleva. Hän päätyi omassa ajattelussaan synteisiin, jonka mukaan arvot eivät voi olla vain kulttuurin luomuksia vaan objektiivisia, tosin erilaisia ja usein toistensa kanssa yhteensovittamattomia. Objektiivisia arvoja on paljon, mutta niitä on rajattu määrä. Kommunikaatio ja ymmärtäminen perustuvat objektiivisiin, kaikille yhteisiin arvoihin. Berlin sanoi pystyvänsä ymmärtämään vaikkapa natsseja ja heidän arvojaan pitämättä heitä hulluina, vaikka heidän katsomuksensa olivatkin tuhoisalla tavalla vääriä. Normaalitilanteessa erilaisia arvoja ei tarvitse kuitenkaan nähdä uhkaavina. Absoluuttisesti ei voida koskaan sanoa mikä on oikea tai mikä väärä arvo.

Skinner (2003, 44) väitti, kuten aiemmin esitin, että Berlinin käsitykset saivat alkunsa tilanteesta, jossa hän itse eli ja toimi. Pluralistinen arvomalli syntyi vastustamaan yhden totuuden malleja, joita Berlin ympärillään havainnoi. Voin hyvin yhtyä näihin Skinnerin arvioimiin Berlinin ajattelun lähtökohtiin.

3.4 Berlinin politiikkakäsitys

”Jos ihmisten kesken ei olisi koskaan syntynyt erimielisyyttä elämän päämääristä, jos esi-isämme olisivat jatkaneet kaikessa rauhassa Eedenin puutarhassa, tuskin olisi koskaan asetettu sellaista tutkimustehtävää, jota varten yhteiskunnallisen ja poliittisen teorian Chichele-oppituoli on perustettu. Tällainen tutkimus nimittäin sai alkunsa ja saa edelleen voimansa epäsovusta.” (Berlin 1969, 118; 2001, 44.)

Poliittinen filosofia on Berlinille tiede, joka asettaa peruskatsomuksia ja oletuksia kriittisesti vastakkain. Poliitikka perustuu arvojärjestysten ja pohjimmaisten tavoitteiden kyseenalaistamiseen. Berlinin politiikkakäsitys on konfliktiteorian mukainen. Hän kirjoittaa, että poliittista toimintaa voi harjoittaa vain sellaisissa yhteiskunnissa, jotka ovat ja pyrkivät moniarvoisuuteen. Monistiset, yksimieliset tavoitteet eivät ole yhteiskunnassa koskaan toimivia, koska yhteiskunnan sisällä on aina yhteensovittamattomia arvoja. Tämän vuoksi yhteistä ihannetta ei voida saavuttaa. Monistinen yhteiskunta on samalla teknokraattinen, asiantuntijavaltainen, koska totuuden ymmärtämiseen ei tarvita minkäänlaista vastavoimien kamppailua. Tällaiset ideologioihin perustuvat mallit selitetään niiden kausaalisuuteen vedoten.

Politiikan tutkimus perustuu sellaisiin funktionaalisiin hypoteeseihin ja selityksiin, joilla pyritään kuvaamaan sitä, mitä todella tapahtuu. Siis kuvaamaan sitä, mitä ihmiset ovat ajatelleet ja tehneet tai ajattelevat ja tekevät. Poliitiikan teoria berliniläisittäin erottelee päämäärien lähtökohtia, se esittää arvioita ja tekee johtopäätöksiä. Poliittista toimintaa on ollut aina ja on niin kauan, kuin ihmisillä on erilaisia maailmankuvia. Poliitikka on siis toimintaa, jossa erilaiset arvot taistelevat. Siten myös politiikan teoria on arvottamista, sitä ei voida koskaan tehdä objektiivisesti tai puolueettomasti. Berlin ei hyväksy politiikkaa, joka perustuu kiistämättömyyteen tai poliittista teoriaa, joka voisi olla luonteeltaan objektiivista. (Berlin 2001, 120-121.)

3.5 Vapauden käsitteet

Kuten edellä on huomattu, Berlin on käsitellyt tuotannossaan huomattavaa määrää filosofiaa, poliittisia ja historiallisia aiheita, mutta kaikista merkittävin osa hänen työtään on kiistämättä *Kaksi vapauden käsitettä* -essee. Philip Pettit (1997, 17) kirjoittaa, että nykyistä

sosiaalisen ja poliittisen organisoinnin ympärillä käytävää keskustelua dominoi Berlinin tunnetuksi tekemä kahden vapauden käsitteen erottelu.

Nykyisessä vapauden teoriaa käsittelevässä keskustelussa usein oletetaan, että voisi olla yksi kaikenkattava tapa, johon puhe vapaudesta voidaan palauttaa (Skinner 2003, 11). Tällöinen puhe juontaa juurensa G. R. MacCallumin artikkelista *Negative and Positive Freedom*. MacCallumin mukaan toimijan vapaus on aina vapautta jostakin, joka rajoittaa toimijan mahdollisuuksia tehdä (tai jättää tekemättä jotakin) tai tulla joksikin (tai olla tulematta). Vapauden saavuttaminen tarkoittaa toimijan päämäärien tai tarkoitusten saavuttamista estävien rajoitteiden poissaoloa. Tässä puhutaan siis vain yhdestä vapauden käsitteestä. (MacCallum 1972, 176.) Berlinin näkemys poikkeaa edellisestä jyrkästi. Hänen mukaansa vapauksissa ei ole kysymys kahdesta saman käsitteen tulkinnasta, vaan kahdesta täysin erilaisesta ja yhteensovittamattomasta elämän päämääriä koskevasta asennoitumisesta. Negatiivisen vapauden kannattajat haluavat panna aisoihin kaiken vallan, kun taas positiivisen tulkinnan kannattajat haluavat vallan omiin käsiinsä. (Berlin 1969, 166; 2001, 91.) Berlinille jälkimmäinen vapauden käsitys on historiallisesti osoittautunut pelottavimmaksi, koska tämä selitysmalli perustuu siihen, että olisi olemassa yksi malli, jonka perusteella ihmisten erilaiset päämäärät voitaisiin sovittaa yhteen riidattomasti. Negatiivisen vapauden vaatimusta Berlin pitää aidompana ja humanimpana ihanteena, koska siihen liittyy pluralismi, jonka mukaan ihmisillä on useita yhteismitattomia toisiaan vastaan kilpailevia päämääriä. (Berlin 1969, 171.) Näin Berlinin vapauskäsitteiden teoria tukee hänen ajatteluaan laajemminkin.

3.5.1 Negatiivisesta vapaudesta

Negatiivinen vapaus tarkoittaa Berlinin mukaan, kuten perinteisestikin ajatellaan, rajoitusten poissaoloa. Rajoite tarkoittaa ulkopuolisen toimijan suunnalta tulevaa estämisen aktia, joka kohdistuu toisen toimijan mahdollisuuteen toteuttaa valintoja. Vapaus on poissaoleva silloin, kun on kysymys estämisestä. Tärkeää on kuitenkin huomata, että Berlin erottaa vapauden puuttumisen ja kyvyn puuttumisen toisistaan. Vapaus puuttuu ainoastaan, kun voimien puitteissa oleva teko jää saavuttamatta (Berlin 1969, 123). Berlinin käsitys vapauden negatiivisesta puolesta perustuu Hobbesin *Leviathanissa* vuonna 1651 tekemään eritteilyyn vapaasta toiminnasta (Skinner 2003, 20). Klassisen englantilaisen poliittisen filosofi-

an mukaan vapauden aluetta ei voida laajentaa täydelliseen luonnolliseen tilaan, koska se johtaisi sekasortoon. Näin ollen tulisi poliittisesti määrittää henkilökohtaisen vapauden vähimmäisalue. Tämä tarkoittaa, että on erotettava toisistaan yksityisen ja julkisen vallan vaikutusalue. (Berlin 1969, 124.)

Yhden vapauden täytyy perustua toisen vapauden rajoittamiseen. Samalla on huomattava, että vapaus tarkoittaa eri ihmisille aivan eri asiaa. (emt., 124.) Kehitysmallaiselle vapaus on aivan muuta kuin yliopiston professorille. Vapauden täytyy perustua sen tarpeellisuuteen. Aina henkilökohtainen vapaus ei ole ihmisen ensisijainen tarve (emt., 124). Vapaus on vapautta, eikä sen kanssa tule sekoittaa muunlaisia arvoja. Berlinin mukaan on siis arvioitava kerta toisensa jälkeen mitkä arvot ovat tärkeimpiä, vapaus vai jokin muu arvo, ja tehtävä näiden välillä kompromisseja. (emt., 125-126.) Tähän liittyy Locken, Smithin ja Millinkin määritelmä yhteiskunnallisesta tasapainosta, jonka puitteissa on määritettävä laaja yksityinen alue, johon mikään auktoriteetti ei voi puuttua. Hobbesin ja seuraajien mukaan taas julkisen alueen tulisi olla laaja-alaisempi, mutta molemmat koulukunnat ovat samaa mieltä siitä, että jokin osa tulee jättää vapaaksi hallinnasta.

Säilyttääksemme jäljelle jäävän osan vapaudestamme tulee meidän luopua osasta. Berlin kysyykin: mikä on vapautemme vähimmäismäärä? Mistä emme voi luopua loukkaamatta ihmisluonnon ydintä? Nämä kysymykset näyttävät Berlinillekin ongelmallisina. Hän määrittää negatiivisen vapauden ”vapaudeksi jostakin”: ”- - sitä, ettei asioihimme puuttuminen ylitä siirtyväistä, mutta aina selvästi havaittavaa rajaa.”(emt., 125-128.) Berlin katsoo myös vapauden puolustamisen olevan tärkeä osa negatiivista vapautta. Hän lainaa Milliä toteamalla, että silloin, kun ajatukset eivät saa kilpailla vapaasti monimuotoisina, vietään ihmiseltä kaikki omaehtoisuus, alkuperäisyys, sovinnaisuus ja moraalinen rohkeus (emt., 128). On kuitenkin huomattava, että Berlin ymmärsi yksilönvapauden olevan verrattain uusi ihanne; esimerkiksi antiikin Kreikassa sitä ei asetettu tietoisesti poliittiseksi tavoitteeksi. Yksilönvapauskäsityksen häviäminen merkitsisi kuitenkin yhden kulttuurin eettisen ajattelutavan kuolemaa.

Berlinin mukaan puuttumattomuus on negatiivisen vapauden määritteenä tarkin. Tämä käsitys kysyy: ”Mikä minun on vapaus olla tai mitä minun on vapaus tehdä?” Positiivinen vapauden käsite puolestaan käsittelee eri vapauden aluetta. Siinä yritetään vastata kysy-

mykseen ”kuka minulle antaa käskyt tai kuka määrää, mikä minun tulisi olla tai mitä minun tulee tehdä?” (emt., 130-131.).

3.5.2 Positiivisesta vapaudesta

Skinnerin mukaan Berlinin positiivisen käsitteen määrittäminen ”vapaudeksi johonkin”, vapaudeksi seurata jotakin erityistä elämänmuotoa, on kestävä argumentti. Negatiivisen vapauden tapaukset ovat samalla tapauksia, joissa ihminen on vapaa rajoituksista, siis vapaa toimimaan haluamallaan tavalla, jos hän niin päättää. Jos olen esimerkiksi vapaa kaikista minua estävistä rajoituksista, olen myös vapaa toteuttamaan haluamaani elämänmuotoa. Olemalla vapaa jostakin olen siis myös vapaa johonkin. Skinner jatkaa Berlinin positiivisen käsitteen määrittämisen epäkohdilla toteamalla, että hänen viitatessa positiivisen vapauden tarkoittavan itsensä herrana olemista vastakohtana ulkopuolisten voimien vaikutuksesta toimimiselle, hän ei huomaa, että rajoitukseton toiminta on hänen analyysissään vapautta negatiivisessa mielessä. Itsensä herrana oleminen on siis samalla vapautta rajoituksista, jostakin. (Skinner 2003, 12-13.)

Skinnerin (emt., 13) mukaan Berlin onnistuu myös kuvaamaan positiivisen merkityksen vakuuttavasti. Positiivinen vapauden käsite tarkoittaa sitä, kuinka ihminen pystyy parhaiten tulemaan omaksi itsekseen. Vapaus ei tässä merkityksessä ole siis itsensä herra, vaan itsensä toteuttamista, ja tarkoittaa erityisesti täydellistämisen ideaa. (Berlin 1969, 132-134.) Samalla tavalla täydellistämisen idea koskee yhteisöä ja sen pyrkimystä parantaa itseään. Tässä merkityksessä käytän positiivista vapautta tarkastellessani alkoholipoliittista puhetta. Samanlainen ajatus positiivisen ja negatiivisen vapauden eroista löytyy Bernard Bosanguetilla (ks. Bosanguet 1990). Berlinin aikalaisille positiivisten utopioiden kritiikki oli hegeliläisen yhteiskunnan täydellistymisajattelun uhkakuvien kirjaamista (Skinner 2003, 15). Berlinin erottelussa on merkittävää se, että siinä erotetaan positiivinen vapaus täysin erilliseksi negatiivisesta (Berlin 1969, 121-122, 130-131).

3.5.3 Kolmannesta vapaudesta

Pettit (1997, 17) luo Berlinin erottelun pohjalta ”Kolmannen vapauden käsityksen”, joka tarkoittaa dominoinnin puutetta poliittisessa toiminnassa ja puolustaa näin parlamentaarista vapautta. Pettitin (1997, 21-31) mukaan Berlin ei huomaa erottelussaan vapautta, joka perustuu ”non-domination” -käsitteeseen. Skinner (2003, 23) puhuu dominoinnista tietoisena riippuvuutena muitten ihmisten tahdosta. Tällaisen keskustelun juuret ovat roomalaisessa lainsäädännössä, josta keskiaikaiset ”Common-Law” -tekstit puhuivat puolustaessaan todellista vapautta verrattuna orjuuteen eli jonkun (tässä Englannin kuninkaan) hyvän tahdon alaisuudessa toimimiseen. Parlamentin oikeus päättää asioista ilman riippuvuutta toisen tahdosta on todellista vapautta. (emt., 22-32.) Berlin ei Skinnerin ja Pettitin mukaan huomaa tätä vapautta, koska hän ei tunnista Hobbesin *Leviathanin* kiivaan poleemista luonnetta, vaan toistaa negatiivisen vapauden käsitteen avulla vapauden tarkoittamaan ulkoisten esteiden poissaoloa (emt., 22). Onkin totta, että Berlin toteaa poliittisen vapauden puuttuvan vain, jos muut ihmiset estävät häntä saavuttamasta tavoitettaan (Berlin 1969, 122). Berlin (emt., 129-130) jopa toteaa, että yksilönvapauksien ja kansanvallan välillä ei ole selvää yhteyttä. Tätä vastaan Skinner ja Pettit ovat argumentoineet edellä esitellyn ”kolmannesta vapauden käsitteen” avulla. Lyhyesti ja ytimekkäästi se tarkoittaa hallinnan kohteena olemisen puutetta.

Huolimatta hänen epäselvästä suhtautumisesta hallitsemismuotoihin, Berlin (emt., 137) kirjoittaa autonomisuuden puutteen ongelmasta. Mikään ei ole hänen mukaansa pahempaa kuin kohdella ihmisiä paternaalisesti niin, että he elävät hallitsijoidensa uhkausten tai mahdollisten palkintojen armoilla. Hänen mukaansa hallitsijoiden käsitys ”paremmasta elämästä” on positiivisen vapauskäsitteen ongelma. Pettit ja Skinner kääntävät tämän itsemääräämiskysymyksen uudeksi vapaudeksi, joka kuuluu negatiivisen vapauden alueeseen (Pettit 1997, 23). Berlin huomasi, että hallitsijalla voi joskus olla niin suuri valta, että se muuntuu sortovallaksi. Hän ei kuitenkaan nähnyt avoimen poliittisen järjestelmän tarkoittavan parlamentaarisen vapauden tarvetta, vaikka vaatikin vapaata poliittista tilaa. Skinnerin (2003) mukaan kolmannen vapauden ohittaminen johtui perinteisestä liberalismiajattelusta, jonka mukaan Berlinkin teoriot.

Huomioin kolmannen vapauden käsitteen tässä yhteydessä, koska se on negatiivisen vapauden käsitteen laajennus ja näin lisäys Berlinin teoriaan. Toisen tahdon alla elämisen tiedostaminen tarkoittaa toimijalle sitä, että hän kokee elämisen epävanaaksi (Berlin 1969, 122). Skinner (2003, 41) ja Pettit (1997, 23) katsovat kolmannen vapauden käsityksen olevan osa negatiivista vapauskäsitystä, vaikka yhteensovittamaton estämisen poissaolon kanssa.

3.5.4 Vapaudet käytännössä

”Unfortunately people, Berlin argues, want to be assured that in fact they can always follow simultaneously all good ends, and therefore listen respectfully to political thinkers, who declare that this can be done. Such sages declare that they have discovered a better kind of freedom, positive freedom, which will reconcile the desire for justice, equality, opportunity for self-fulfilment, with their wish to be as free and live under as few prohibitions as possible.” (Annan 1981, xvii.)

Uuden liberaalin tradition⁷ mukaan määritetyt kaksi vapauden käsitettä ja kolmas vapauden käsite eli vapaan poliittisen toiminnan vaatimus liittyvät luonnolliseksi osaksi alkoholin politiikan käsittelyä, kuten tulemme myöhemmin huomaamaan.

Berlinin suosima negatiivisen vapauden idea kyseenalaistaa julkiset rajoitukset, koska ne ovat yksilönvapauksien kannalta häiritseviä (Berlin 1969, 132-133). Berlin ei kuitenkaan yksiselitteisesti tuomitse kaikkia positiivisten vapauden käytäntöjä, vaan tuomitsee positiivisen vapauden tulkinnan, koska sillä on taipumusta johtaa toimintaan, jota käytetään ”hirmuvallan naamiona” (Berlin 1969, 131). Vapaus on Berlinin mukaan erittäin tärkeä arvo ja siihen on asetettava vähimmäisarvo, jonka sisällä toimija on vapaa ulkopuolisen tahon asettamista esteistä. Joskus on kuitenkin tilanteita, joissa on valittava tilanteeseen sopivia tärkeämpiä arvoja. Käytäntöön sopiva poliittinen kompromissi on löydettävä. (emt., 124-125.)

Berlinin käsityksen mukaan tavoiteltavasta vapaudestakin on joskus luovuttava kokonaan tai osin, jotta voidaan välttää räikeää eriarvoisuutta ja kurjuutta. Vapaus on itsessään vain vapautta, ei tasa-arvoisuutta tai oikeudenmukaisuutta, ja jos vapaudesta luovutaan jonkin tavoitteen saavuttamiseksi, ei se lisää muiden vapautta. Silti joidenkin vapautta on joskus

---

⁷ Pettitin (1997, 50) mukaan perinteistä kahden vapauden jaottelua kutsutaan uudeksi liberaaliksi traditioksi.

rajoitettava, jotta toisten vapaus voitaisiin turvata. (Berlin 2001, 51.) Jos lukuisten nälkäänäkevien ruokkimisen takia joudutaan rajoittamaan joidenkin harvojen vapautta, on heidän luovuttava vapaudestaan (Annan 1981, xvi). ”Hauen vapaus merkitsee särjille kuolemaa” (Berlin 1969, 124).

Alkoholikontrollista Berlinillä oli mielipide, tai ainakin Annan (1981, xvii) omassa tulkinnassaan sellaisen esitti. Sen mukaan valtiovalta ei voi täysin jättää huomioimatta ihmisen haluja ja toiveita. Päättäjät saattavat väittää, että sivistymättömät ihmiset ovat eläimellisten halujensa vankeja, mutta kukapa nyt haluaisi olla pullon vanki. Valtio yrittää pakottaa ihmisiä raittiimpaan elämään, kunnes ihmiset itse ymmärtävät ja avaavat silmänsä paremmalle tulevaisuudelle. Berlinin mukaan ongelma on siinä, että monet haluavat uskoa järkeviin yhteensovittaviin hyvyiden ihanteisiin. Kysymys kuuluu, oliko suomalainen alkoholipolitiikka ennen ja onko se nyt tällainen ihanne. Pakottavatko valtaa pitävät seuraamaan tietynlaista politiikkaa vai ovatko suomalaiset antaneet vapaasta tahdostaan päättäjille luvan tehdä kansalaisten itsensä hyväksymää alkoholin politiikkaa?

4 Poliitikkaa alkoholista

”Suomi on alkoholipolitiikan luvattu maa: tuskin mikään kansa on ottanut alkoholipolitiikan harjoittamista niin vakavasti kuin me suomalaiset”, Pekka Kuusi kokoelmateoksessa K. A. Fagerholm: Mies ja työkenttä.” (Simpura, 1982, 8.)

Erilaiset tekijät vaikuttavat suomalaiseen alkoholipolitiikkaan joko pyrkien vahvistamaan tai heikentämään sitä. Tässä osiossa analysoin näitä tekijöitä. Laajemmin määritettynä tarkastelen alkoholin politiikan aluetta, johon kuuluu kaikki alkoholiin liittyvät poliittiset intressit.

Nykyistä tilannetta ei voida ymmärtää ilman tarkempaa analyysiä alkoholin politiikan historiasta, jota käsitellään luvussa 4.1. Luvussa 4.2 analysoin globaalin ja kansallisen tilan välistä jännitettä, jonka avulla tarkastelen globaalien ilmiöiden vaikutusta Suomen alkoholipolitiikkaan. Lopuksi historia ja ulkoiset tapahtumat yhdistetään yhtenäiseksi sisäiseksi puheeksi (luku 4.3). Alkoholin politiikan sisäisessä analyysissä keskityn tarkastelemaan alkoholin politiikan toimijoita, jotka pyrkivät retorisin keinoin vaikuttamaan puheeseen alkoholista vapauspositioidensa kautta.

4.1 Historia

Alkoholipolitiikan historiasta on tehty lukuisia tutkimuksia. Vaikka eroja luokituksissa ja eri aikojen sekä paikkojen merkityksestä suomalaiseen erityiseen puheeseen alkoholista löytyykin, on olemassa yhtenäiset perusteet historialliselle tarkastelulle. Laajin erittely alkoholipolitiikan historiasta löytyy Matti Peltosen (1997) teoksesta, jossa tarkastellaan suomalaisen kieltolakimentaliteetin syntymistä. Peltonen on tutkinut alkoholipuheen varhaishistoriaa perusteellisemmin kuin kukaan muu. Kieltolain purkautumisen jälkeisestä ajasta löytyy varsin kattava määrä erilaisia lähteitä. Pekka Haatasen ja Kyösti Suonojan (1992) 75-vuotishistoriikki suomalaisen hyvinvointivaltion kehityksestä kertoo alkoholipolitiikan kehityksestä 1990-luvulle saakka. Alkon entinen pääjohtaja Heikki Koski (1994) kirjoittaa alkoholipolitiikan lähimenneisyydestä, etenkin 1970- ja 1980-lukujen tapahtumista. Pertti Alasuutari (1996) kertoo sosiologian ja kulttuuritutkimuksen näkökulmasta

alkoholipolitiikan kehityksestä osana Suomen identiteetin rakentumista. Alkoholiasioita käsitelleissä pro gradu -tutkielmissa kerrotaan lähes poikkeuksetta historiasta (Alavaikko 1996; Tapola 2002). Historiaa käsitellään enemmän tai vähemmän monissa muissakin teoksissa (ks. esim. Apo 2001; Mäntylä 1998; Simpura 1982; Tuomioja 1996).

4.1.1 Alkoholipuheen historia

Eräänä päivänä lukiessani elokuvatutkimuksen tenttiin törmäsin suomalaisessa elokuvahistoriassa olevaan merkkipaaluun. Ensimmäinen elokuva Suomessa suomeksi oli nimeltään *Salaviinanpolttajat* (1907). Elokuva ei ole säilynyt jälkipolvien ihasteltavaksi, mutta alaa käsittelevässä kirjallisuudessa siitä löytyy useita viitteitä ja tapahtumaselostuksia. Elokuvassa keitetään salaa pontikkaa ja hahmot hullaantuvat ”kielletystä” viinasta ja tappelevat humalapäissään. (Honka-Hallila, Laine ja Pantti 1995.) Tämä asetelma kertoo paljon suomalaisesta alkoholihistoriasta. Ennen kieltolakia (ja sen jälkeenkin) päättäjien ja voimissaan olleen raittiusliikkeen jäsenien käsitys suomalaisten alkoholinkäytöstä oli juuri elokuvan kuvauksen mukainen. Suomalaiset olivat varsinkin poliittisen eliitin mukaan alkukantaisia sivistymättömiä ihmisiä, joiden alkoholinkäyttöä tulisi kaikin voimin kontrolloida.

Ensimmäisenä tärkeänä diskurssina voidaan erotella aina 1700-luvulta 1960-luvulle asti jatkunut puhe alkoholista yleistä kansalaismoraalia rappeuttavana tekijänä. Perusteluna on käytetty muun muassa suomalaisten ”huonoa viinapäätä”. Rotuteoriat ja kulttuuriperusteiset selitykset olivat suosittuja rajoittavan alkoholipolitiikan perusteita. Kieltolain epäonnistuttua sivistymätöntä kansaa pyrittiin sivistämään ”edistyneiden” kulttuurien tasolle. (esim. Haatanen & Suonoja 1992; Peltonen 1997.)

Toisena suurena alkoholin poliittisena linjana ja diskurssina voidaan nähdä terveysideologia. Alkoholin kulutuksen kasvaessa myös sosiaalisten ja terveydellisten haittojen lasketaan tilastollisesti kasvavan, minkä perusteella alkoholipolitiikan perussisällöksi on 1970-luvulta alkaen muodostunut kokonaiskulutuksen säätely. (Ks. esim. Alasuutari 1996, 196-198; Olkkonen 1982, 2-3.) Moralistissävytteinen kansansivistysideologia ja terveysideologinen diskurssi ovat olleet historiallisesti ja ovat osin edelleen päällekkäisiä, vaikka ensimmäisen perusteet ovatkin kärsineet huomattavaa inflaatiota.

Kolmas läpi alkoholihistorian kulkeva intressi on ollut taloudellisin syin tehty alkoholipoliitikka. Tästä linjasta ei voida puhua yhtenäisenä diskursiivisena puheavaruutena, koska yleensä taloudelliset syyt ovat kätkeyty sosiaalisten ja moraalisten syiden taakse. (Ks. esim. Haatanen & Suonoja 1992; Peltonen 1997.) Entinen Alkon pääjohtaja Heikki Koski on kuitenkin todennut, että Alkon toiminnassa (ennen vuotta 1994) sosiaali- ja terveystaloudelliset syyt ovat olleet tärkeysjärjestyksessä ensimmäisenä ja sitten vasta tehokas taloudenhoito (Koski 1994, 77). On toisaalta huomattava, että useaan otteeseen jo 1800-luvulla, ja vielä voimakkaammin kieltoain purkautuessa 1932, perusteet alkoholipolitiikalle ovat olleet fiskaaliset (Haatanen & Suonoja 1992; Peltonen 1997). EU:iin liittymisen yhteydessä asetettuja alkoholituontikiintiöiden siirtymäaikoja voidaan myös tarkastella valtiontaloudellisesta näkökulmasta. Alkoholilla on ollut ja on edelleenkin valtiontaloudellisesti merkittävä hyödyke.

Laajemmin tarkasteltuna hallitsevat puhettavat voidaan erotella seuraavasti: 1) vahvan alkoholimoralismin aikaan ja 2) terveystaloudellisuuden aikaan. Alkoholimoraali- ja terveystaloudellisia puhetapoja voidaan tarkastella argumentaatioympäristöinä, joilla on ajalle ominaiset säännöt. Berliniläisen vapauden käsityksen puitteissa molemmat puhettavat voidaan määrittää positiivisen vapauden luokkaan, mutta uudempi terveystaloudellinen aika on tuonut liberaalimpia muotoja alkoholipolitiikkaan ja ennen kaikkea vapauttanut poliittista keskustelua.

4.1.2 Alkoholimoralismin synty

Aikaa ennen kieltoainhumalaa⁸ tai paremmin kieltoainmentaliteettia, joka yhdisti lähes koko Suomen vastustamaan alkoholia, voidaan kutsua epäyhtenäisen alkoholipolitiikan aikakaudeksi. Veronalaiseksi alkoholin valmistus ja myynti tuli jo 1600-luvun puolivälissä, mutta vuonna 1731 myös maaseudulla tuotettua viinaa alettiin verottaa. Tämä oli varhaista alkoholin politiikkaa. Tuolloin verotukseen ei kuitenkaan liittynyt alkoholipolitiikan myöhempiä sosiaalisia velvoitteita. Alkoholista tuli yksinkertaisesti tärkeä valtion tulojen lähde. (Peltonen 1997, 17-18.) Alkoholipolitiikasta voidaankin puhua sen nykyisessä merki-

---

⁸ Peltosen (1997, 12) määrittämä termi, joka tarkoittaa Suomen erikoista lähes yksimielistä haavetta kieltoainhumalasta ennen ensimmäistä maailmansotaa.

tyksessä vasta kieltolain jälkeen. Tällöin alkoholiveroista alettiin käyttää varoja sosiaalipolitiikan tarpeisiin (Haatanen & Suonoja 1992, 264).

Ensimmäiset säädökset juomisen ehkäisemiseksi ovat peräisin kirkonpiiristä jo 1600-luvulta. Lain tavoitteena oli kirkon pyrkimys rajoittaa oman säätynsä juomista. Alkoholiksi oli tuolloin yleisesti nautittu vieraanvaraisuuden osoittamisen väline. Alkoholinkäyttöä ei tuomittu, ellei juominen ylittänyt kohtuullisuuden rajoja. Virsissä puhuttiin liiallisuuden vaaroista (ei alkoholista vaarallisena sinänsä) terveyden, siveellisyyden ja omaisuuden kannalta. Tällöin alkoholia pidettiin kaikille yhtä vaarallisena, ei vain rahvaalle, kuten myöhemmässä puheessa. (Peltonen 1997 18-19.) Nykyinen käsitys alkoholin vaaroista on varmaankin lähempänä varhaista kohtuudenmallia kuin myöhempää kieltolakivaatimukseen edennetty puhetta.

Juoppoutta vastaan alettiin todenteolla taistella 1700-luvun vaihteessa, jolloin myös yhteiskunnallinen tilanne muuttui. Luterilainen pietismi, jonka vaatimuksena oli entistä korostetummin nuhteeton elämäntie, nosti päätään. Antiikin ajalta moraalietiikan ydinajatuksena oli, että ylenjuomista ja muuta liiallisuutta oli vältettävä. 1700-luvulla Juhana Wegeliuksen saarnakokoelmissa viina koettiin jo sinänsä vahinkona sielulle, ja vaatimukset kovenivat selvästi aikaisemmasta. 1700-luvun vaihe on merkittävä vaihe alkoholihistoriassa. Aiemmin todettiin juopumuksen johtavan synteihin, kun vuosisadan vaihteen jälkeen juopumus itsessään oli syntiä. Aiemmin alkoholi oli ollut pahasta yhtä lailla rikkaille kuin köyhille. 1700-luvulle tultaessa voimistui tiukempi ja holhoavampi alkoholimoraali. Tämä asenne tarkoitti nimenomaan alempien kansankerrostumien valistamista. (Peltonen 1997, 20-21.) Peltonen (emt., 21-22) erottelee suomalaisen erityisen alkoholipuheen syntyä toteamalla, että suomalainen rahvaanrunous, poiketen esimerkiksi ruotsalaisesta runoudesta, on ollut keskeisesti raittiushenkistä. Tämä raittiushenkisyys ei ole johtunut niinkään myöhemmin käytetystä argumenteista, kuten suomalaisten ”huonosta viinapäästä” tai hurjista juomatavoista, vaan siitä että tiukampia moraalisaantöjä haluttiin pitää hyväksyttävänä. Alkoholiksi koettiin lähes ainoaksi nautinnoksi, joka voitiin kokonaan kieltää ja näin kohentaa kansakunnan vaurautta, voimaa ja siveellistä kuntoa.

Alkoholin politiikan ja lainsäädännön kannalta aika ennen kieltolakihumalaa oli hajautetun ja keskitetyn järjestelmän vuorottelua. Tämä johtui pääasiallisesti tarpeesta turvata valtion talous monopolin turvin ja säästää viljaa katovuosina. Väliaikaisia kieltolakeja säädettiin

alueittain tarpeen mukaan. Vuonna 1733 säädettiin ensimmäinen virallinen laki juopumusta vastaan. Pappissäädyn pyynnöstä säädettiin juopumusasetus, jonka mukaan julkisella paikalla päihtyneenä esiintyminen oli rangaistavaa. (emt., 22-23.) Tämän lain henki on säilynyt nykyaikaan asti julkijuopottelun ja päihtyneenä ostamisen kieltona. Kaikki juopumukseen liitettävät negatiiviset ilmiöt kiellettiin asetuksella jo tuolloin. Esimerkkinä voidaan käyttää kieltoa lähimmäisen houkuttelemiseksi viinasten pariin tai velaksi myynnin kieltoa niille, jotka notkuvat myöhään krouveissa. Peltonen (emt., 26-28) lisää kuitenkin, että 1700-luvulta voimistunut ylhäältä säädelty holhousmentaliteetti koski yhtäläillä monia muita ylellisyystuotteiksi koettuja hyödykkeitä, kuten kahvia. Kahvikielloissa oli kyse niin valtiontaloudesta kuin myös pyrkimyksestä ohjata rahvasta yhteiskuntakelpoiseksi, työtä tekeväksi ja veroja maksavaksi kunnialliseksi kansalaiseksi. Moraalinen kieltäminen ja kriminalisointi ovat varmasti vaikuttaneet syvästi kansalaisten alkoholiasenteisiin. Yksityiselämään puuttumista kuitenkin protestoitiiin rikkomalla huonosti valvottua juopumusasetusta. Näiltä ajoilta on peräisin keskustelu yksityisen ja julkisen välisistä rajoista alkoholiasioissa.

1800-luvulla alkoholin politiikan kysymyksenasettelu muuttui, kun yksityinen alkoholiteollisuus syntyi. Tämä perustui ennen kaikkea säätyläisomistajien asemaan yhteiskunnassa, viinanpolton tekniseen kehitykseen ja maanviljelyn aseman korostumiseen tärkeänä elinkeinona. Tähän kehitykseen liittyi myöhemminkin tutuksi tulleet alkoholin tuontikiellot ja hintapolitiikka. Keisarin asetuksella Suomen alkoholimarkkinat suljettiin sisäisiksi markkinoiksi, jolla pyrittiin suojelemaan yksityisiä tuottajia. Samalla voimissaan ollut moralistinen virtaus halusi kieltää kotipolton kokonaan. Alkoholi ja perhe yhdistettiin ensimmäisen kerran 1800-luvun alkupuolella. Alkoholi nähtiin uhkana ydinperheen sovellulle. Lähes absolutismia vaativa puhe koski yleisesti talonpoikia ja muita säätyjä, mutta harvoin itse kieltoa vaativaa luokkaa. Kieltovaatimukset koskivat tässä vaiheessa kotipolttoa ja sen turmelevaa vaikutusta, mutta eivät lainkaan tehdasvalmisteisia tuotteita. 1800-luvun puolivälissä syntyi ensimmäinen raittiusliike nimeltään Raittiuden ystävät (isolla?). Valtiopäivätoiminta käynnistettiin Suomessa jälleen vuonna 1863 ja ensimmäisenä asiana kiellettiin kotipoltto. (emt., 30-38.)

Peltonen (emt., 38-42) todistaa myös viinan kovan kulutuksen Suomessa 1800-luvulla olevan pelkkä myytti. Kulutusluvut olivat hyvin alhaisia. Alkoholiasioissa huomattavaa oli kuitenkin maaseudun ja kaupungin erottautuminen toisistaan. Maalaiselämää ja alkoholia

ei pidetty yhteensopivina. Yhteiskunnallinen alkoholikysymys sai alkunsa maaseudulta. Maaseudun ristiriidat ja kotipolton kieltö synnytti pyrkimyksen rajoittavaan ja holhoavaan alkoholipolitiikkaan. Maaseudulla elettiin erinäisten kunnalliskieltojen ja rajoitusten vuoksi kieltolakia lähes sata vuotta, aina 1800-luvun jälkimmäiseltä puoliskolta 1960-luvun loppuun. (emt., 59.) Alkoholimoralismin aika syntyi 1700-luvulla ja vaikutti osaltaan kieltöihin ja rajoituksiin, jotka vaikuttavat yhä edelleen.

4.1.3 Kieltolakimentaliteetista alkoholikulttuurin kohentamiseen

Raittiusaate yhtenäisenä liikkeenä on ollut yksi merkittävimmistä vaikuttajista erityisen suomalaisen alkoholipolitiikan syntyyn. Aivan 1900-luvun alussa raittiusliike oli suurin suomalainen kansanliike. Alasuutarin (1996, 188-189) mukaan raittiusliikkeen synty mahdollistui maata hallitsevan virkamieskunnan suosiollisesta suhtautumisesta työväkeä sivistävää järjestäytymistä kohtaan. Suomen voimakas suuntautuminen kieltolakiaatteeseen on seurausta siitä, että nimenomaan työväenluokka sitoutui ohjelmallisesti raittiusihanteeseen. Tämä johtui osaltaan siitä, että työväki pystyi, raittiusaatteen varjolla, Venäjän vallan alaisuudessa organisoitumaan poliittiseksi puolueeksi. Toiseksi viinaporvareiden vastustus kapitalismin vastustamisen yhteydessä kiteytyi kieltolakivaatimuksena.

Mielenkiintoista suomalaisten ”huonon viinapään” käsitteen syntymisessä on se, että voimakkaan kieltolakivaatimuksen aikaan 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa alkoholin-kulutus asukasta kohden oli noin yhden ja kolmen litran välillä vuodessa absoluuttiseksi alkoholiksi muutettuna (Peltonen 1997, 191; Simpura 1982, 12; Mäntylä 1998, 144; Apo 2001, 206). Tarkka käsitys kansan ”huonosta viinapäästä” syntyi 1900-luvun alussa. Tämä rotuajattelu sai voimansa raittiusliikkeen johdon käsityksestä, jonka mukaan suomalaisella rahvaalla on primitiivinen sivistystaso ja perinnöllisesti huono viinapää. Käsitteksen taustalla oli poliittisia voittoja keräävän työväenliikkeen vahvuus, jota haluttiin heikentää, koska työväenliike näyttäytyi kaukaisena ja vieraana yhteiskunnan eliitille. (Alasuutari 1996, 191.) Käsitteksen kansalaisten erityisen ”huonosta viinapäästä” perustuu Peltonen (1988, 16; 1997, 63) mukaan kolmeen elementtiin:

- 1) Käsitteksen suomalaisen juomatavan erityisyydestä verrattuna erityisesti niin kutsuttuihin sivistyskansoihin

- 2) Käsitys nautintatavan erityisyydestä: humalahakuinen juominen silloin harvoin kun juodaan
- 3) Humalakäyttäytymisen erityisyys: humalassa alkoholia nauttinut suomalainen käyttäytyy poikkeuksellisen sivistymättömästi

Mielenkiintoista on se, että samoihin aikoihin syntyi varhainen sosiologinen alkoholitutkimus. Juho Kantele teki kyselytutkimuksen väkijuomien vaikutuksesta rikollisuuteen. Seuraava alkoholiin liittynyt tutkimus tehtiin puolivuosisataa myöhemmin suomalaisen alkoholipolitiikan suuren nimen Pekka Kuusen toimesta (Tuomioja 1996, 54). Kantele, joka oli Kuusen isoäidin veli, tulkitsi ja yleistä saamiaan vastauksia, aivan kuin hänen haastattelemansa vangit muodostaisivat pienoiskuvan kaikista suomalaisista. Samoin Kuusi painotti vähäisestä kulutuksesta huolimatta suuria sosiaalisia haittoja. Peltosen (1997, 67) mukaan Kanteleen aikalaisia hätkäyttäneet tutkimus on jättänyt ajatteluumme selvän jäljen.

Kieltolaki hyväksyttiin ensimmäisen kerran vuoden 1907 eduskuntakäsittelyssä yksimielisesti. Sen vastustaminen vallitsevassa diskurssissa oli lähes mahdotonta. Kieltolaki hyväksyttiin Venäjän senaatissa vasta vuonna 1917 ja se tuli voimaan itsenäisessä Suomessa vuonna 1919. Näiden vuosien välillä raittius muuttui suorastaan muoti-ilmiöksi. Kulutusta oli lähes olematonta ja ensimmäisen maailmansodan aikana voimassa ollut poikkeuksellisen alkoholikiellon onnistuminen vahvisti kieltolakihenkeä. (Peltonen 1997, 83-94.) On myös huomattava, että kieltolakiutopia ei ollut suomalainen erikoisuus, vaan valistusihannetta tavoiteltiin kaikissa Suomen naapurimaissa ja muun muassa Yhdysvalloissa.

Lähes poikkeuksetta kaikissa aihetta käsittelevissä teoksissa kieltolaki tuomitaan epäonnistuneeksi poliittiseksi yritykseksi. Alkoholin hankkiminen onnistui sen aikana paremmin kuin koskaan sitä ennen tai sen jälkeen. Yleinen lainkunnioitus heikentyi, valvovat elimet ja päättäjät eivät noudattaneet sitä, salakauppa kasvoi räjähdysmäisesti ja salapoltto yleisty. (Haatanen ja Simpura 1992, 255; Peltonen 1997, 95-107.) Kieltolaki ei enää ollut koko kansan ihanne vaan ”valkoisen eduskunnan” laki (Alasuutari 1996, 189). Peltonen (1997, 107) toteaa, että kieltolaki hankaloitti sivistyneistön elämää. Sodan aikana tasokkaissa ravintoloissa sai tarjoilla alkoholia, nyt se oli kaikilta kielletty. Alkoholi saatettiin kokea ongelmallisena muille, mutta harvoin käyttäjän edustamalle luokalle tai hänelle itselleen.

Ensimmäinen alkoholiasioita käsittelevä virasto perustettiin kieltolain alussa. Sosiaaliministeriön raittiusosasto sai kieltolain jälkeen nimekseen raittius- ja alkoholiasiainosasto. Puolueista ennen kaikkea maalaisliitto, sosiaalidemokraatit ja vasemmistoradikaalit olivat merkittävimpiä kieltolakipuolueita. Kokoomus ei suoranaisesti ollut kieltolakipuolue, vaikka sen vastuupaikoilla toimi sen kannattajia. Varsinkin kieltolain talouteen vaikuttavat tekijät olivat kokoomuksen kannalta ongelmallisia. (Haatanen ja Suonoja 1992, 260-268.) Mielenkiintoista on kuitenkin huomata, että esimerkiksi ravintoloitsijat vastustivat kieltolain kumoamista, koska ne eivät voineet kieltolain jälkeen saada samanlaisia voittoja, joihin laittoman viinan aikaan oltiin totuttu (Alasuutari 1996, 189).

Kieltolakihumalan jälkeen alkoholipolitiikan ajanjaksot ja puhettavat voidaan luokitella seuraavasti: 1) 1932-1942 laittoman liikkeen vähentäminen, jonka aikana pyrittiin ja onnistuttiin lähes täydellisesti lopettamaan laitton alkoholikauppa. 2) 1943-1957 ostajaintarkkailun aika, jonka kehittäjä oli Alkon johtaja Arvo Linturi. Ostajaintarkkailujärjestelmä perustui ostajan rekisteröintiin ja ostokäyttäytymisen tarkkailuun sekä ongelmakäyttäjien rankaisemiseen. 3) 1958-1970 oli alkoholikulttuurin kohentamisen aikaa (vapautuminen). 4) Tämän vaiheen lopussa vuonna 1969 tuli voimaan uusi alkoholilaki, joka toi keskioluet kauppaan ja vapautti ravintolakäytäntöjä. (Olkkonen, 1982, 2; Tapola 2002, 21, 39.)

Yllä mainituille puhetavoille on yhteistä se, että kieltolain jälkeen valtio otti alkoholiasioiden kontrollin raittiusliikkeeltä. Valtiollisen alkoholipolitiikan tavoitteet olivat:

- 1) Poistetaan yksityinen voitontavoittelu
- 2) Maaseutu kuivaksi
- 3) Luodaan alkoholiolosuhteet, jotka ovat mahdollisimman lähellä täyskieltoa

Tämä politiikka, joka vahvistettiin väkijuomalailla vuonna 1932, pyrki poistamaan sala-kaupan. Väkijuomalain aikaa elettiin Suomessa aina vuoteen 1969 saakka. (Alavaikko 1996, 16; Haatanen ja Suonoja 1992, 262-263.)

Alkon ensimmäisten neljän vuosikymmenen aikana kulutus oli kontrollipolitiikan ansiosta suhteellisen alhaista ja maaseudulla lähes olematonta (Apo 2001, 200). Juoppouden vastustaminen sai aikaan vastareaktion ja ”kielletystä hedelmästä” tuli tärkeä osa suomalaisten elämää. Ostajaintarkkailun aikaan Alkon pitkäaikainen johtaja ja raittiusliikkeen toimija

Pekka Kuusi oli viemässä Suomea kohti kansalaistapojen tervehdyttämistä eli kohti positiivisen vapauden tulkinnan mukaista täydellistä alkoholi-ihannetta. Tämä valistusihanne poikkesi osaltaan aiemmasta perinnöllisyyteen vedonneesta rotuajattelusta. Kulttuuriin vetoamalla vahvistettiin kuvaa suomalaisesta juomatavasta ja samalla (1950-luvulla) ensimmäistä kertaa erotettiin patologinen juomatapa, joka perustui fysiologisiin syihin; alkoholismiin sairautena. ”Huono viinapää” -selitys sai kulttuurisen selityksen alkoholismista, johon ”villi” suomalainen saattoi helposti sairastua. Sivistyspyrkimyksen rinnalla oli aito pyrkimys vapauttaa Suomen alkoholioloja pienin askelin sitä mukaa, kun kansa oli siihen valmis. (Alasuutari 1996, 192-198; Apo 2001, 213-218.)

Poliittisesti alkoholi jakoi kansan kahtia. Väärinkäyttäjät (kansa) ja oikeinkäyttäjät (sivistyneistö) eroteltiin alkoholipolitiikan keinoin. Apo (2001, 215) näkee viinakontrollin yhteiskunnallisena vallankäyttömerkityksenä. Näihin aikoihin myös suomalainen tieteellisesti kunnianhimoinen ja arvostusta nauttiva alkoholitutkimus sai todenteolla alkunsa. 1950-luvun aikana alettiin etsiä syytä suomalaisia rasittavaan alkoholipulmaan. 1950-luvun jälkeen tehdyissä tutkimuksissa on osoitettu, että Suomessa juotiin vähiten alkoholia asukasta kohden ja että täällä oli väkilukuun suhteutettuna vähiten alkoholisteja Euroopassa. (emt., 217.) Suomen alkoholihistoria on osoittautunut selvästi Berlinin (1969) määrittämän positiivisen vapauden mukaiseksi ihanteeksi, ja kuten monissa muissakin vastaavissa ideologioissa, sivistyspyrkimys koski vain alemmää kansanosaa, ei koko kansaa.

4.1.4 Puhetavan muutos

Kansanomaisessa ajattelussa usein kyseenalaistettiin kuivan Suomen alkoholipolitiikan järkevyyden ja oikeudenmukaisuus. Silti mikään suurpuolue ei ennen 1960-lukua ajanut läntisen Euroopan mukaista liberaalimpaa alkoholipolitiikkaa (Apo 2001, 217). 1960-luvulla alkoholisenteet liberalisoituivat kautta alkoholipoliittisen kentän. Vuonna 1969 astui voimaan uusi alkoholilaki, jolloin muun muassa keskiolut vapautettiin ja syrjäisten seutujen alkoholikuntamuodot poistettiin. Maaseudun kuiva kausi loppui. Vapautus oli aikanaan suorastaan yksilönvapauden ja tasa-arvon keskeisiä symboleita. (Alasuutari 1996, 198; Alavaikko 1996, 21.)

Uuden, vuoden 1969 alkoholilain 1§ mukaan alkoholipolitiikan tavoitteena oli sosiaalisten ja terveyteen vaikuttavien haittojen ehkäiseminen. Todellinen sosiaali- ja terveystaloudellinen alkoholipolitiikka syntyi siis tuolloin (Alavaikko 1996, 19). Alkoholipolitiikka, niin kuin olen tässä työssä sen määrittänyt, sai näin alkunsa uuden lain ja alkoholitutkimuksen kehittymisen myötä 1970-luvun taitteessa. Puhe muuttui tieteellisiin perusteluihin tehtäväksi argumentoinniksi (emt., 21). Nykyinen alkoholipolitiikka perustuu tähän argumentaatioon. Raittiusliikkeen moralisoiva alkoholikäsite vaihtui uuteen puhetapaan (Piispa 1990, 277-283). Tämä puhetapa korostaa terveyden edistämistä alkoholikontrollin perusteena. Kutsun tätä diskurssia terveystaloudelliseksi puheeksi. Uusi lievempi laki johti kasvavaan kulutukseen, jonka perusteella alkoholitutkimus suhtautui lievennyksiin skeptisesti ja yleinen mielipidekin näytti kääntyvän kulutuksen rajoittamisen puolelle. Alkon merkitys kulutuksen rajoittajana korostui. Poliittinen alkoholipuheen hallinta siirtyi sosiaaliministeriölle. (Alavaikko 1996, 22.) Alkoholiongelma nähtiin nyt käsittävän vain pienen ongelmakäyttäjien ryhmän.

Tultaessa 1980-luvulle Alkon johtoon Pekka Kuusen tilalle nousi Heikki Koski, jonka alkoholipoliittiset näkemykset olivat entisiä johtajia vapaammat. Koski (ks. 1994) määritteli pienten askelten alkoholipolitiikan, jonka tavoitteena oli modernisoida Suomen alkoholiohjelmaa askel kerrallaan alkoholipolitiikan ehdoilla. Uusi linja toi Alkoon itsepalvelun ja keskittyi entistä enemmän muun kaupan tavoin asiakaspalveluun.

Suomessa ja muissa pohjoismaissa, Tanskaa lukuun ottamatta, alkoholi luokitellaan uuden puhutavan kontekstissa erityisenä tavarana (Barbor ym. 2003). Muualla Euroopassa alkoholi (erityisesti miedot juomat) on aivan tavallinen kulutushyödyke. Koska alkoholi koetaan erityisenä hyödykkeenä, täytyy sitä kontrolloida (Alavaikko 1996, 25). Tästä seuraa meille tyypillinen terveystaloudellinen ja terveystaloudellinen ajattelu. Tutkimus on kokonaiskulttuuripuheen alkuajoista kehittynyt huomattavasti ja alkoholiongelmien syy-seurausyhteyksiä on löydetty yhä enemmän. (emt., 23.) Argumentteina nämä syyt ja seuraukset ovat muodostuneet puheen esisopimuksiksi, kuten edempänä tulemme huomaamaan.

4.1.5 Historian lopuksi: vapautta ja retoriikkaa

Edellä mainittujen diskurssien aikana, ja niistä eteenpäin aina pitkälle 2000-luvulle, puhetta on seurannut alkoholikieltojen perinne, joka on synnyttänyt erityistaipumuksen kiinnittää huomiota päihtymykseen ja tehdä päihtymisestä suomalaisen ainoan motiivin alkoholin käytölle (Peltonen 1997, 116). Lehdistö kiinnittää huomiota ”rähinäkännin” vetäjiin, jotka eivät ymmärrä nauttia eurooppalaiseen tapaan kuohuviiniä sivistyneesti eväsretkellä. Tuontiviina on erityisen turmiollista (vaikka onkin usein Suomessa valmistettua, mutta Virosta noudettua). ”Rähinöinti” ja suomalainen juomatapa assosioidaan yhteen. Juomatavan nähdään aiheuttavan sosiaalisia ongelmia ja on näin ollen paheksuttava ilmiö. Peltonen pukee alkoholiajattelumme berliniläisittäin positiivisen vapauden (valistusihanteen) harhaisuuden kaapuun.

”Kieltolakitaisteluiden logiikkaan lukkiutuneen alkoholiajattelumme ironia on siinä, että se pitää mielemme rautaisessa otteessaan lupaamalla joskus tulevaisuudessa tapahtuvaa vapautumista vajavaisuutemme taakasta.” (emt., 116.)

Suomalainen viinapää elää myytinä, jonka varjolla on aikaisemmin tehty alkoholipolitiikkaa. Historia osoittaa sen juuret ja näyttää ne vaiheet, joiden kautta tämä lukkiutuma on tullut osaksi arkikieltämme, tutkimusten lähtökohtia ja poliittisen argumentaation diskursiivisia kehyksiä.

Kieltolakiutopia näyttäytyi valistusihanteen tehokkaana valtakoneistona, joka sortui omaan mahdottomuuteensa, kuten monet muutkin absoluuttiset järjestelmät. Berliniläisen tulkinnan mukaan voimakasta kieltoa vaativa yhteiskunta pyrkii täydellistämään itseään, olemaan näin vapaa. Kieltoain kannattajat näkivät sen ihmeläkkeenä kaikkiin yhteiskunnan ongelmiin (Peltonen 1997, 112). Usko totaaliseen ratkaisuun, jossa subjektilla ei ole sijaa, jätti yhden ainoan vaihtoehdon: tottelemisen. Peltonen (emt., 112) vertaa kieltolakia Foucaultia lainaten vankilaksi, joka antaa sisäänsä suljetulle vain yhden, pakenemisen ajatuksen. Berliniläisittäin ajateltuna kieltolaki-ajatus ja sitä seurannut kontrollipolitiikka estävät vapautta asettaa arvot poliittisesti järjestykseen. Se käyttää totalitääristä konseptia, jonka sisällä ei ole kuin yksi vapaus, joka on kaikkien puolesta ennalta päätetty.

Erotuksena aikaisempaan alkoholiajatteluun haluan korostaa, ettei ole olemassa minkäänlaista paradoksia vähäisen kulutuksen ja kieltolakivaatimuksen välillä. Historioitsijat kummastelevat usein, miksi Suomessa päädyttiin kieltolakiin, vaikka kulutus oli Euroopan alhaisinta tasoa. Mielestäni tällaista paradoksia ei ole. Kieltolakivaatimus liittyy enemmän valistusihanteeseen, jonka seurauksena uskottiin, että ihminen on luonnostaan taipuvainen tai ainakin kasvatuksen tai lainsäädännön avulla ohjattavissa yhtäläisiin päämääriin (Berlin 2001, 169-196). Alkoholin käyttöön kohdistunut deterministinen politiikka, kansaa vapauttava politiikka, manifestoitui samaan aikaan muullakin. Yhdysvalloissa kieltolaki oli Suomen kanssa lähes yhtäaikainen. Vankila-analogiasta hieman poiketen Berlin (emt.) näki valistuksen ongelmana subjektien arvojen välttämättömän ristiriitaisuuden, jonka takia ihanneyhteiskunta näyttäytyy utopiana. Utopistinen ihanne on Berlinin mukaan aina vaarallinen yksilönvapauksille. Vanha moralistinen puhetapa piti alkoholia itsessään pahana. Kyse oli deterministisestä positiivisen vapauden ihanteesta, joka on syystäkin kärsinyt inflaation. Tilalle on muodostunut alkoholipolitiikka, joka pyrkii kontrolloimaan alkoholin aiheuttamia sosiaalisia ja terveydellisiä haittoja.

Alunperin suomalainen alkoholipolitiikka oli siis moraaliin perustuvaa alkukantaisia haluja ja intohimoja vastustavaa ja luokkapolitiikkaan perustuvaa sivistyspolitiikkaa (Peltonen 1997). 70-luvun alussa alkoholipolitiikka muuntui kokonaiskulutusta rajoittavaksi eli kansanterveyttä tavoittelevaksi politiikaksi. Valistuspolitiikka oli selkeästi positiivisen vapauskäytännön mukaista, ja nykyinen kokonaiskulutuspolitiikkaakin voidaan tulkita positiivisen vapauden mukaisena, mutta sillä ei kuitenkaan enää ole yhtä voimakasta täydellisempää yhteiskuntaa vaativaa perustetta. Nykyinen alkoholipolitiikka vaatii *parempaa* (erotuksena täydellisyyden vaatimuksesta) yhteiskuntaa, mutta siihen ei enää liity voimakasta ylhäältä ohjaavaa utopistista tavoitetta. Näin ollen alkoholipolitiikan nykyinen positiivisen vapauden muoto ei ole Berlinin tuomitsemaa kollektivistista valistusihannepolitiikkaa, vaan julkista säätelypolitiikka. Siitä politikoidessa etsitään valtiollisen politiikan rajoja, negatiivisen vapauden rajoja (ks. myös Törrönen 2000).

4.2 Alkoholin politiikan ulkoiset vaikuttajat

Kautta historian kansallisvaltiot ovat olleet enemmän tai vähemmän toistensa vaikutuspiirissä. Alkoholipolitiikan osalta on osoitettavissa, että Suomi on viimeisen kymmenen vuo-

den aikana menettänyt mahdollisuuksiaan kontrolloida omaa politiikkaansa. Monissa läntisissä demokratioissa alkoholikysymystä ei nähdä samassa valossa kuin Suomessa. Usein alkoholia kohdellaan kuten mitä tahansa tavallista hyödykettä, joka on markkinamekanismien armoilla. Kun Suomi liittyi EU:iin, joutui se tekemään myönnytyksiä niin alkoholi-kaupan organisoinnissa kuin tullirajoituksissakin. Monopoliasema heikkeni ja se on asettanut uuden haasteen alkoholipoliittiselle puheelle.

Tarkastelen ulkoisia tekijöitä alkoholipolitiikan näkökulmasta. Teen ensin globalisaatioanalyysin, jotta voisin paremmin tarkastella Suomen erityistä alkoholipolitiikkaa suhteessa ulkomaailmaan. Käsittelen globalisaatiota Vic Georgen ja Paul Wildingin (2002) teoksen pohjalta, jota tukemaan olen valinnut muita globalisaatiokirjoituksia (esim. Seitz 1995). Wilding ja George käsittelevät globalisaatiota hyvinvointiyhteiskunnan ja globaalin kilpailuyhteiskunnan välisenä kamppailuna, joka on aiheeni kannalta oikea lähtökohta. Tämän osion päättää tapaus, joka käsittelee seikkaperäisesti Suomen liittymistä Euroopan Unioniin ja sen vaikutusta Suomen alkoholipolitiikkaan (luku 4.2.4). Paulette Kurzerin (2001) Euroopan Unionin yhteismarkkinoita ja Pohjoismaiden alkoholipolitiikkaa käsittelevä teos on EU-osan pääasiallinen lähde. EU:n vaikutuksia käsitellään myös lainsäädännön näkökulmasta (esim. Graig ja De Burga 1998; Vuorenvirta 1996). Berlinin vapausteoria ja alkoholin politiikan erilaiset puheet ulkoisten tekijöiden näkökulmasta tulevat esille erityisesti osion viimeisessä luvussa (luku 4.2.5).

4.2.1 Globalisaatio ja alkoholi

”Globalization has mostly been represented in terms of the duality of national-global where the global gains power and advantages at the expense of the national.” (Sassen 1998, xiv.)

Politiikan tutkimuksen ala, johon globaalit ilmiöt kuuluvat, tuntee monia nimiä. Maailmanpolitiikka ja kansainvälinen politiikka ovat valtio-opin tutkimussuuntia, jotka käsittelevät politiikkaa laajemmin kuin yhden kansallisen yksikön näkökulmasta. (Korhonen 2005.) Globalisaatiota voidaan tutkia globaalien hallinnoinnin näkökulmasta (Hewson ja Sinclair 1999). Sitä voidaan tutkia kansainvälisen oikeuden näkökulmasta (Roth 2000). Globalisaatio voidaan yhdistää sosiaalisiin kysymyksiin (George ja Wilding 2002). Alkoholipolitiikasta ja globalisaatiosta puhuttaessa käsitellään taloudellisia ja sosiaalisia kysy-

myksiä. Alkoholipolitiikkaan vaikuttavista kysymyksistä keskeisin on kansallisvaltion kyky säilyttää politiikan teon avaimet itsellään. Terveyspoliittinen, tai paremmin hyvinvointipoliittinen kansallinen agenda saa vastaansa monikansalliset taloudelliset intressit.

Globalisaatio ja paikallisuus liittyvät alkoholin politiikassa toisiinsa. Lokaaleista ongelmista ei voida tässäkään kontekstissa puhua ilman globaalintilan huomioon ottamista. Anthony Giddensin (1990, 64) mukaan globalisaatio on ”sellaisten maailmanlaajuisten sosiaalisten suhteiden intensiivistymistä, jotka kytkevät yhteen kaukana toisistaan sijaitsevia paikkakuntia niin, että tuhansienkin kilometrien päässä sattuvat tapaukset vaikuttavat paikallisiin ilmiöihin ja myös päinvastoin”. Jussi Simpura (1999, 93) ehdottaakin, että globalisaatiota on hyödyllistä käsitellä kaksoiskäsitteenä: globalisaatio ja lokalisaatio. Simpura (emt.) ehdottaa ilmiöstä käytettävän nimitystä maapalloistuminen, jossa globalisaatio tarkoittaa maapallonlaajuista pintaa ja lokalisaatio taas paikallista kokemista. Tässä työssä on huomattava globalisaation paikallisuus, ja alkoholipolitiikkaan vaikuttavien sisäisten ja ulkoisten tekijöiden päällekkäisyys toisiinsa nähden. Esimerkiksi kansallista keskustelua ei voida käydä huomioimatta ulkoisten tekijöiden vaikutusta.

Yhteistä erilaisille globalisaatiotulkinnoille on se, että niiden mukaan olemme uudenlaisen ilmiön edessä, jonka seurauksena kansallisvaltiot ovat entistä enemmän riippuvaisia toisistaan (Seitz 1995, 1). Samalla valtioiden on huomioitava asioita, jotka eivät ole ollenkaan, tai ovat vähemmässä määrin, niiden määräysvallassa. John L. Seitz (1995, 9-21) erottelee taloudellisen kehityksen keskeiset näkökulmat:

- 1) ”Markkinanäkökulma”, jonka mukaan neljää erilaista sääntöä noudattaen voidaan saavuttaa hyvinvointia. Hyödykkeiden tuottaminen tulee olla yksityistä. Tämän mahdollistavat vapaat markkinat. Kauppa paikallisella, kansallisella ja ylikansallisella tasolla tulee olla vapaata. Valtioiden tulee taata olosuhteet, joiden vallitessa lait turvaavat yritysten ja yksilöiden väliset sopimukset. Adam Smithin ajatuksiin perustavan markkinanäkökulman mukaan poliittisille edustuslaitoksille jää vain rajoitettu tehtävä. Niiden tärkein tehtävä on ylläpitää markkinoille suotuisaa toimintaympäristöä.
- 2) ”Valtionäkökulma” korostaa julkisen vallan kontrollia niin, että tulojen jakaantuminen yhteiskunnassa olisi suhteellisen tasaista. Valtiollinen näkökulma pohjautuu

pitkälti Karl Marxin ajatuksiin. Ongelmana tässä on usein nähty yksilöllisten vapauksien rajoittuminen.

- 3) ”Kansalaisyhteiskunnanäkökulma” korostaa sitä, että jokaisen yksilön välillä on yhteys toiseen. Elämme yhteisössä, josta vieraantuminen voi johtaa vaikeisiin sosiaalisiin ongelmiin. Tämä näkökulma perustuu käsitykseen yhteisestä maailmasta.

Suomen alkoholipolitiikka kieltolain jälkeen on perustunut ”valtiolliseen näkökulmaan”, jonka mukaan alkoholin saannin rajoittaminen ja ennen kaikkea yksityisen kilpailun kieltäminen ehkäisee voitontavoittelua alkoholin myynnissä. Mahdolliset voitot ja verot ja kaantuvat tasaisesti yhteiskunnan sosiaali- ja terveystalouteen tarkoituksiin. Globaali, alkoholin poliittinen ristiriitaisuus, voidaan tiivistää ”markkinanäkökulman” ja ”valtionäkökulman” väliseksi.

Vic George ja Paul Wilding (2002, 2-25) jakavat globalisaatiokeskustelun neljään kuvaavaan ryhmään. 1) Ensimmäinen ryhmä koostuu ”teknologiaorientoituneista”. Nämä ihmiset korostavat teknologian kehittymisen 1900-luvun jälkipuolella olevan tärkein syy taloudelliseen globalisaatioon. Ryhmä suhtautuu globalisaatioon positiivisesti ja pitää kansallisia toimia häiritsevinä. 2) Toinen ryhmä, joita voidaan kutsua ”marxilaisiksi pessimisteiksi”, käsittävät globalisaation jatkuvaksi kannattavuuden lisäämistä puoltavaksi kapitalistiseksi voimaksi. Kapitalismi nähdään prosessina, jonka vaikutukset ovat negatiiviset ja pahimmillaan tuhoisat. 3) Kolmas ryhmä, ”pluraalit pragmatistit”, näkevät globalisaation prosessina, jonka tulevaisuutta on mahdoton määrittää. Globalismi on erilaisten tekijöiden yhteentörmäystä. Heidän mukaansa globalisaation historia on pitkä, mutta se on voimistunut viimeisimpien vuosikymmenten kuluessa. Merkittävin ero aikaisempiin ryhmiin on se, että globalisaation syinä pidetään erinäisiä tekijöitä, kuten teknologiaa, kapitalistista tuotantoa, poliittisia voimia, kulttuuria ja ideologiaa. Tämän ryhmän mukaan riippuvuus lisääntyy maailmassa, mutta se ei tarkoita, että paikallinen vaikuttaminen loppuisi kokonaan. George ja Wilding näkevät tämän ryhmän tulkitsevan globalisaatiota weberläisittäin. 4) Neljäs ryhmä, ”skeptiset internationalistit”, hyväksyvät kansainvälistyneiden markkinoiden olemassaolon, mutta eivät hyväksy rajattoman maailman tai toimintakyvyttömiä valtioiden olemassaoloa. Omana synteensä kirjoittajat esittävät, että globalisaatioprosessi on toiminut rinnakkain erilaisten ideologioiden yhteydessä monien vuosien ajan, eikä ole syytä epäillä, ettei niin tapahtuisi vastakin.

Työssä esittämäni Berlinin (2001) teoriakehys voidaan tulkita olevan lähinnä ”kansalaisyhteiskunnanäkökulmaa”, joka näkee globalisaation ”pluralistisen pragmatismien” lähtökohdista. Tämä näkemys globalisaatiosta sopii hyvin yhteen Berlinin arvopluralistisen liberaalin maailmankuvan kanssa. ”Pluralistinen pragmatismi” korostaa globalisaatioon vaikuttaneiden moninaisten tekijöiden merkitystä ja kamppailua samoin, kuin Berlin korostaa erilaisten arvojen kilpailua poliittisissa valinnoissa. Näin luettuna globalisaatio-käsitettä ei voida tulkita vain yhdestä näkökulmasta.

4.2.2 Alkoholin politiikka: globaali vastaan kansallinen

Alkoholipolitiikka on yksi osa suomalaista hyvinvointipolitiikkaa. Törrösen (1995) mukaan kiistely alkoholipolitiikasta on jäsentynyt kansallisen ”hyvinvointivaltiollisen” ja globaalin ”liberalistisen” puhettavan välille. Törrösen määrittää nämä puhettavat, joihin tässä yhteydessä lisäksi sanat *kansallinen* ja *globaali* korostamaan, että kyse on myös alkoholipolitiikkaan vaikuttavien ulkoisten tekijöiden välisestä puheesta. Talousliberaalipuhe kohtaa pohjoismaisen hyvinvointiyhteiskuntapuheen. Globaalin järjestyksen painostaessa poliittisia toimijoita, on Suomessa etsitty argumentteja, jotka puoltavat kilpailua rajoittavaa alkoholipolitiikkaa. Globaalin kehityksen seurauksena kysytään, mitä kansallisia hyvinvointipolitiikkavaihtoehtoja on mahdollista säilyttää (George ja Wilding 2002, 26).

Maailmanlaajuiset taloudelliset voimat vaikuttavat kansallisvaltion mahdollisuuksiin tehdä itsenäistä talous- ja sosiaalipolitiikkaa (George ja Wilding 2002, 28). Tähän vaikuttavat monet tekijät, jotka tekevät valtioista entistä riippuvaisempia toimijoita. Rahan esteetön liikkuminen, ulkomaiset sijoitukset, ylikansalliset yritykset ja vaihdantatalous ovat riippuvuutta lisääviä tekijöitä (emt., 28-35). Coxin (1997, 27) mukaan valtion mahdollisuudet suojata kansallista talouttaan negatiivisilta vaikutuksilta on kaventunut huomattavasti. Samantyylistä kirjoittelua löytyy paljon. Toisaalta argumentoidaan, että taloudellisen globalisaation paineet ovat merkittävät, mutta tästä ei voida kuitenkaan lukea kaiken autonomisuuden menetystä (George ja Wilding 2002, 36). Suomalaisen alkoholipolitiikan säilyminen tai tuho ulkoisten vaikuttajien näkökulmasta ratkaistaan taistelussa, jossa kansallinen taso puolustautuu oman autonomisuuden säilyttämiseksi. Erityisesti paineet kohdistuvat verotukseen. Kansalliset hallinnot joutuvat miettimään veronalennuksia erilaisten sosiaalis-

ten ohjelmien kustannuksella (emt., 38). Verotuksen osalta Suomen alkoholipolitiikka onkin joutunut taipumaan.

Valtio ei kuitenkaan ole toimintakyvytön uhri, koska myös markkinat tarvitsevat valtioita kyetäkseen toimimaan (George ja Wilding 2002, 27). Globalisaatio ei poista kansallisen politiikan mahdollisuuksia, vaikka se niitä rajoittaakin. Valtiot ovat mukana globaalissa prosessissa, kun ne reagoivat sen asettamiin paineisiin (emt., 27). Ne ovat globaaleja toimijoita, jotka pyrkivät muokkaamaan asioita haluamallaan tavalla. Cernyn (1996, 133) mukaan valtiot ovat tärkeimpiä osia globalisaatio prosessia. Valtiot ovat mukana edistämässä yrityksiensä menestystä ja huolehtimassa niiden kilpailukyvyistä. Cernyn (1999, 152) mukaan politiikalla on keskeinen sija globalisaatioissa. Taloudelliset paineet kuitenkin ajavat valtioita tiettyyn suuntaan. ”Hyvinvointiyhteiskunta” muuttuu ”kilpailuyhteiskunnaksi” ja tämä taas muuttuu poliittisen globalisaation moottoriksi (Cerny 1997, 274, Georgen ja Wildingin 2002, 27 mukaan).

Globalisaation keskeisin piirre viimeisimpinä vuosikymmeninä on ollut uuden ideologian, neoliberalismin⁹ voimistuminen. Kapitalistinen järjestelmä on sanellut hyvän yhteiskunnan rakenteen. Tämä on johtanut siihen, että kansallisvaltioissa on jouduttu usein priorisoimaan taloutta sosiaalipolitiikan kustannuksella. (emt., 39.) Näistä asetelmista Suomen alkoholipolitiikkaa on tehty varsinkin 1990-luvulta alkaen. Poliitikoilla on ollut vähemmän mahdollisuuksia toimia kansallisten sosiaalisten ohjelmien puolesta. Samaan aikaan tapahtunut poliittinen yhdentymiskehitys on ollut taloudellisen globalisaation ohella keskeinen ulkoinen vaikuttaja. Alkoholipolitiikan kannalta EU:iin liittyminen on ollut merkittävin poliittinen muutos. 75 prosenttia taloudellisesta lainsäädännöstä ja 50 prosenttia kaikesta kansallisesta lainsäädännöstä jäsenvaltioista on EU:n sanelemaa (Giddens 1998, 142). Samaan tapaan valtiot ovat sopeutuneet World Trade Organisationin (WTO) asettamiin vaihdantasäädännöksiin (Scholte 1997, 444). Kansallisen päätöksenteon rajoittuminen johtuu osaltaan myös monista kansainvälisistä sopimuksista ja kansalaisjärjestöjen mobilisaatiosta, jotka aiheuttavat maapalloistumista. Neoliberaali maailmantila hankaloittaa sen ideologian vastaisen politiikan tekemistä. Alkoholipolitiikka on yksi niistä hyvinvointivaltion poliittisista agendoista, joiden perusteella voidaan tarkastella globalisaation vaikutusta kansallisen hyvinvointipolitiikan tulevaisuuteen. Toisaalta alkoholipolitiikan osalta ei kansallisestikaan

---

⁹ Taloudellinen globalismi on neoliberalismia (ks. esim. Ramakrishan 2002, 242).

ole saavutettu yksimielisyyttä. Vallitseva asetelma ei siis muotoudu pelkästään globaalien ja kansallisten intressien välisestä kamppailusta.

4.2.3 Alkoholipolitiikka maailmalla

”Euroopan Unionin¹⁰ jäsenmaissa ei ole lakisääteisesti sosiaali- ja terveystaloudellisiin tavoitteisiin perustuvaa alkoholimonopolia. Pohjoismaissa Tanskaa lukuun ottamatta on valtion monopoliin perustuva alkoholijärjestelmä. Yhdysvaltojen ja Kanadan eräissä osavaltioissa on voimassa monopolijärjestelmiä.”

Alkoholipoliittinen puhetapa on olemassa vain sellaisissa maissa, jotka todella harjoittavat alkoholipolitiikkaa. Toki niissäkin maissa, joissa ei erityistä alkoholipolitiikkaa tunneta, käsitetään alkoholi mahdollisena ongelmana. Rattijuopumus on rikos lähes kaikkialla. Ikään perustuvat ostopaikat tunnetaan laajasti maailmalla. Baarien aukioloaikoja rajoitetaan monissa maissa. Alkoholipolitiikan maat eroavat muista kuitenkin niin, että niissä alkoholi on osa sosiaali- ja terveystaloudellista politiikkaa.

Kansainvälisesti tärkein alkoholipoliittinen toimija on World Health Organization (WHO). WHO:n mukaan alkoholipolitiikka on tärkeä julkisen terveyden edistämisen muoto (Barbor ym. 2003; Edwards 1996). Alkoholipolitiikan puolesta puhujat haluaisivat päättäjien ympäri maailman näkevän, että alkoholi ei ole tavallinen hyödyke muiden joukossa. Alkoholin ei tulisi olla markkinavoimien armoilla, vaan alkoholin saantia pitäisi rajoittaa taloudellisen sääntelyn keinoin ja näin vähentää kulutusta (Barbor ym. 2003, 8-15; ks. WHO¹¹). Tähän tavoitteeseen useat maat ovat näennäisesti sitoutuneet (ks. HE 119/1994). Alkoholi-juomat ovat kuitenkin monelle maalle ja yritykselle tärkeä osa taloudellista toimintaa. Ne tuottavat voittaja yrityksille, työllistävät monia aloja, lisäävät turismia ja tuovat verotuloja valtioille. (Barbor ym. 2003, 17.) Alkoholi on merkittävä osa maailmantaloutta ja ymmärrettävästi alkoholin vapaan saatavuuden puolesta puhuvat tahot argumentoivat ja samalla toimivat asiansa puolesta.

Kun tarkastellaan alkoholin politiikkaa globalisaatioanalyysini pohjalta, huomataan, että on olemassa kaksi poikkeavaa argumentaatiotapaa ulkoisten vaikuttajien osalta. Suositumpi

---

¹⁰ lainaus hallituksen esityksestä 119/1994

¹¹ Ks. WHO:n tutkimus: *Alcohol Policy in the WHO European Region: current status and the way forward* <http://www.euro.who.int/document/mediacentre/fs1005e.pdf>

tapa, ”markkinanäkökulma”, näkee alkoholin aivan tavallisena hyödykkeenä. Sen tulee olla alistettuna markkinavoimille, ei politiikalle. Toinen argumentaatiotapa, ”valtionäkökulma”, kohtelee alkoholia erityisenä hyödykkeenä, josta päätetään erityisen alkoholipolitiikan avulla. (Seitz 1995.) Markkinanäkökulmalla on globaalissa puheessa esisopimusasema; sen asettamat lähtökohdat ovat puhetta määrääviä. Markkinatalous ja sosiaali- ja terveystoimi- tiikka ovat vastakkaisia intressejä, koska molempien tavoitteet eivät voi toteutua yhtäaikaisesti.

4.2.4 Tapaus 1: Alkoholipolitiikka ja Euroopan Unioni

”Kun 1980-luvun lopussa alkoi näyttää siltä, että Suomi yhdessä muiden pohjoismaiden kanssa tulee liittymään niitä varten erityisesti räätälöityyn talousunioniin (ETA, Euroopan talousalue), alkoholitavaran monopolioikeudet joutuivat välittömästi vapaamman markkinatalouden suurennuslasin alle. Kun Suomi ja Ruotsi alkoivat käydä myös Euroopan Unionin jäsenyysneuvotteluja, pohjoismaisen alkoholipolitiikan perusteet joutuivat uudelleen arvioinnin kohteeksi. Nyt niitä arvioitiin Unionin kauppaa- ja kilpailupolitiikan lähtökohdista, ei ruotsalais-suomalais-kansalliseen tapaan valtion varojen tai alkoholihaittojen vähentämisen näkökulmasta.” (Warsell 2005, 25.)

Euroopan Unioni on kauppaunioni. Kaarlejärven (2001, 333) mukaan koko EU:n ja yhden- tymisen idea on alun perin talousliberalistinen. EU on saanut alkunsa erityisten taloudellisten intressien ajamiseksi. EU kehittyi 1950-luvun hiili- ja teräsyhteisöstä laajemmaksi ta- loudelliseksi yhteisöksi. Yhteisö nähtiin hyvänä tapana välttää sotia ja kannustaa maita yhteistyöhön. EU:n integraatioteorioita on useita erilaisia, jotka kaikki yrittävät selittää kehityksen vaiheita. Neoliberaali tai hallinnollinen selitystapa eivät kuitenkaan yksinään pysty selittämään EU:n yhä monimutkaistuvaa ja fragmentoituvaa järjestelmää. (Graig ja De Burga 1998, 7-8.)

EU:n johtava periaate on tavaroiden, palvelujen, ihmisten ja pääoman vapaa liikkuminen jäsenmaitten välillä. Sosiaaliset ja terveydelliset kysymykset ovat usein alistettu tälle peri- aatteelle. Unionin alueella tuotetaan myös valtaosa maailman alkoholista. Alkoholi kuuluu EU:ssa talous- ja maatalouspolitiikkaan, koska siihen liittyy huomattavia taloudellisia in- tressejä. Sosiaalinen päihdepolitiikka kohdistuu enimmäkseen huumeiden käytön ja tupakoinnin torjuntaan. Globaalilla tasolla myös WTO:lla, joka solmi GATT-sopimuksen (Ge- neral Agreement on Tariffs and Trade) vuonna 1995, on paljon valtaa. Sopimuksen on al- lekirjoittanut yli sata maata, jotka hallitsevat 90 prosenttia koko maailmankaupasta. Sopi-

muksen tavoite on liberalisoida ja stabiloida maailmankauppa. (Warsell 2005, 26-27.) Tämän globaalin kehityksen vaikutus kansalliseen alkoholipolitiikkaan on havaittu Suomessa erityisesti Euroopan yhdentymisprosessin myötä.

4.2.4.1 Suomen lainsäädäntö

Euroopan Unioni on vaikuttanut Suomen alkoholilainsäädäntöön. Vuonna 1995 lainsäädäntö koki alkoholipolitiikan historian suurimman yksittäisen muutoksen. Jotta voidaan ymmärtää kokonaisuudessaan taloudellisen globalisaation vaikutus Suomen alkoholipolitiikkaan, tulee ymmärtää, minkälaisesta muutoksesta on kysymys. Suomen alkoholilait voidaan jakaa seuraavalla tavalla:

- 1) 1919-1932 kieltolaki
- 2) 1932-1969 alkoholilaki
- 3) 1969-1995 vapaampi alkoholilaki
- 4) 1995 EU:n lakiin sopeutettu alkoholilaki

(Vuorenvirta 1996.)

Tässä käsitellään lakia, joka tuli voimaan EU:iin liittymisen jälkeen¹². Liite 2, alkoholilaki, selventää seuraavissa osissa käsittelemiäni asioita. Laki esitellään hallituksen esityksenä, jotta lain tarkoitus on selkeämmin ymmärrettävissä.

4.2.4.2 EU:n lainsäädännön vaikutukset

Risto Vuorenvirta (1996) käsittelee tutkimuksessaan *Alko Oy:n vähittäismyyntimonopolin oikeutusta Euroopan Yhteisön oikeusjärjestelmän valossa tarkasteltuna*. Kuten edellä jo mainitsin, EU:n tavoitteena on yhteismarkkinoiden toteutuminen. Tämä tarkoittaa vääristymättömän kilpailun olemassaoloa. Jäsenvaltioiden tulee sitoutua Rooman sopimukseen, joka muodostaa EU:n yhteismarkkinoiden perustan. Vuorenvirran (1996) mukaan poliitti-

---

¹² Ks. liite 2, alkoholilain keskeinen sisältö

nen neuvottelu ei ole oikeudellisesti sitovaa. Toisin sanoen Suomen ja EU:n välisillä neuvotteluilla ei ole hänen mukaansa painoarvoa, kun Alkon monopolin oikeutusta ratkaistaan.

Voimassaoleva EU:n lainsäädännön mukaan monopoli on oikeutettu vain seuraavin ehdoin:

“If trade rules are found to be discriminatory then they can only be saved through article 30 which provides that: The provision of article 28 and 29 shall not preclude prohibitions or restrictions on imports, exports or goods in transit justified on grounds of public morality, public policy or public security; the protection of health and life of humans, animals or plants; the protection of national treasures possessing artistic, historic or archaeological value; or the protection of industrial and commercial property. Such prohibitions or restrictions shall not, however, constitute a means of arbitrary discrimination or a restriction on trade between member states.” (Graig ja De Burga 1998, 594-595.)

EU-laki suojaa jäsenvaltioiden välisen kaupan vapautta, mutta kansallinen alkoholipolitiikka ja sitä tukeva vähittäiskaupan monopoli on mahdollista laissa mainittuun kansanterveyden suojelemiseen vedoten. Artikla 30 antaa kansallista liikkumavaraa politiikoille, eikä näin ollen terveys- ja sosiaalipolitiikkaa voida täysin kontrolloida EU:sta käsin.

Yhdentymiskehitys on heikentänyt alkoholipoliittista liikkumavaraa ja ennen kaikkea Alkon monopolioikeuksia niiltä osin, kun se aiemmin suosi tiettyjä toimijoita, kuten Alkon (valtion) itsensä tuottamia tuotteita. Ennen jäsenyyttä Suomen alkoholimonopoli oli ristiriidassa EU:n lainsäädäntöön nähden, koska valtiolla oli vähittäismyyntimonopolin lisäksi yksinoikeus alkoholin valmistuksessa ja maahantuonnissa. Monopolin ristiriitainen osa purettiin uudessa alkoholilaissa. Edelleen ristiriitana voidaan pitää sitä, että monopolilla ei ole uuden alkoholilain mukaan alkoholipoliittisia velvoitteita. Suomella on alkoholipolitiikka, mutta Alko on normaali liikeyhtiö, jonka olemassaolo kuitenkin perustuu alkoholipolitiikkaan. (Vuorenvirta 1996.)

Artiklan 37 mukaisesti monopoli tulee järjestää niin, että se ei syrji muiden jäsenvaltioiden kansalaisia eikä tuotteita. EU:n kilpailulain (artikla 82) mukaan dominoivan aseman hankkiminen siten, että se vaikuttaa jäsenvaltioiden väliseen kauppaan, on yhteisen markkinavastaista ja täten kiellettyä (Graig ja De Burga 1998, 940). Tämän perusteella Alkon monopoli on nähty arveluttavana, koska sen tuotteiden valikoimaanottoperiaate¹³ syrjii maahantuojia, ja jonka ehtoja monopolia vastustavat pitävät kohtuuttomat (Vuorenvirta 1996, 65). Vuorenvirran (1996, 73) mukaan artiklan 30 poikkeus koskee vain

¹³ Ks. <http://www.alko.fi>. Tietoa Alkon tuotteiden valintaprosessista.

65). Vuorenvirran (1996, 73) mukaan artiklan 30 poikkeus koskee vain ei-kaupallisia sektoreita. Artiklan tulkintaan perustuva vastakkainasettelu on merkittävin alkoholiargumentoinnin taustalta löytyvä tekijä. Juridinen kiista voidaan tiivistää kysymykseen, onko alkoholi täysin kaupallisesti alistettava tuote vai erityinen, jonka mukaisesti alkoholipolitiikka puhuu. Vuorenvirta tulkitsee lain tarkoitusta sen mukaisesti, miten alkoholia muissa yhteisön maissa kohdelleen. EU:ssa ja maailmalla pidetään yleisesti varsinkin mietoja alle 22-tilavuusprosenttia sisältäviä tuotteita normaaleina hyödykkeinä. Pohjoismaalainen alkoholiargumentaatio kuitenkin korostaa alkoholin erityisyyttä kokonaisuudessaan.

Yksityinen sektori ja ennen kaikkea kaupanalan vähittäismyyjät ovat pyrkineet niin Suomessa kuin Ruotsissakin horjuttamaan alkoholimonopoleja valittamalla EU:n vetoomustuomioistuimeen. Ennakkotapaus Harry Franzen vs. Allmänna Åklagaren on ollut nykyisen asetelman kannalta merkittävässä roolissa. Ruotsalainen kauppias Harry Franzen myi liikkeessään viinejä ja perusteli tätä vetoamalla EU:n lainsäädäntöön, jonka mukaan monopoli ei saa estää kilpailua ja näin syrjiä kauppiaita. Ruotsalainen alioikeus kysyi EU:n tuomioistuimelta 1.6.1995 seuraavia kysymyksiä:

- 1) Onko monopoli hyväksyttävä artiklan 30 mukaisesti?
- 2) Rikkooko lakipohjainen monopoli artiklaa 37, ja jos, niin tuleeko monopoli purkaa tai voidaanko monopoli mukauttaa jotenkin artiklan mukaiseksi? (Viitataan artiklan kohtaan, joka kieltää vapaankaupan esteet monopolien avulla.)
- 3) Jos Systembolaget (Ruotsin Alko) rikkoo artiklaa 37, onko jonkinlaista siirtymäaikaa, jonka puitteissa on siirryttävä päätöksen mukaiseen järjestykseen?

Argumentit oikeudessa Systembolagetin toimintaa vastaan perustuivat siihen, että alkoholin tuonti ja myynti eivät ole vapaata. Oikeudessa vedottiin myös siihen, että pohjoismaiden liittymissopimuksella, jossa Ruotsille ja Suomelle myönnettiin erityisasema, ei ole oikeudellista pätevyyttä. (Kurzer 2001, 85-86.) Oikeus päätti loppuvuodesta 1997, että alkoholin jakelujärjestelmä ei ole diskriminoiva, eikä se aseta ulkomaisia tuotteita epätasa-arvoiseen asemaan. Tuomioistuin tarkasteli tapausta pääasiallisesti kaupan esteiden näkökulmasta, eikä huomionut päätöksessään Ruotsin hallituksen mainitsemaa kansanterveysnäkökulmaa. (emt., 86.) Suomen alkoholimonopoli oli järjestetty samaan tapaan kuin naapurimaan, joten ennakkotapaus koettiin suojaavan samalla tavalla Alkon asemaa. Mari Kekki (1995, 64) totesi pro gradu -työssään vuonna 1995, että EU-tuomioistuin tulee päät-

tämään Suomen alkoholipolitiikan kohtalon. Alkoholipolitiikka sai päätöksen perusteella selvän erävoiton ja mielenkiinto vähittäismyyntimonopolin kohtalosta siirtyi sisäisiin kysymyksiin.

Tapaus Franzen antoi Suomelle oikeudellisen legitimitetin koskien monopolia. Vaikka Vuorenvirta (1996) ja Kurzer (2002) toteavatkin, että jäsenyysneuvotteluilla ei ole oikeudellista perustetta, on huomioitava, että EU on alun perin sovittu poliittinen yhteisö (Graig ja De Burga 1998, 3). Tämän vuoksi poliittisen sopimuksen merkitystä ei voi väheksyä EU-tuomioistuimen päätöksissä. Franzenin ennakkotapauksessa oikeus tarkasteli kuitenkin pääasiallisesti tuotteiden syrjimättömyyttä. Vaikka EU on selvästi monopoleja vastaan, ei se kykene vaikuttamaan Alkon monopoliasemaan, ellei se aiheuttaa esteitä muiden EU-maiden tuotteiden pääsulle Suomen markkinoille. Monopolin jatkuvuus on nyt taattu aina niin pitkään, kunnes tasapuolisuus pystytään kiistämään, lainsäädäntöä muutetaan tai kansallisesti päätetään sen purkamisesta.

Kurzerin (2002) mukaan oikeuskäsittelyn myötä alkoholipoliittinen puhetapa muuttui Ruotsissa ja Suomessa. Yksilönvapauksia korostavat argumentit saivat enemmän palstatilaa lehdistössä. Tämä pitää paikkansa, vaikka yhdentymisprosessi kokonaisuudessaankin vaikutti negatiivisen vapauden lisääntymiseen Suomessa. Puhetavan muutosta käsitellään tarkemmin sisäisten vaikuttajien yhteydessä.

4.2.4.3 Yhdentymisen seuraukset: johtopäätöksiä

Kurzer (emt., 10) näkee alkoholipolitiikan kulttuurirakennelmana. Kulttuuriperusteinen käyttäytyminen ja kansallinen itsenäisyys ovat nyt vähentyneet ”eurooppalaistumisen” myötä. Tarkkoja yhteisiä normeja ei kuitenkaan ole olemassa. Tästä seuraa kehäpäätelmä, jonka mukaan kulttuuriset erot Euroopassa johtuvat yhteisen auktoriteetin puutteesta. Auktoriteetin puute johtuu taas kulttuurisista ja historiallisista eroista. Eurooppa-politiikka on siis pitkälti yhtenäisyyttä erilaisuuden keskellä. Tämä paradoksaalisuus näkyy myös EU:n perustuslakikeskustelussa ja muissa yhdentymisongelmissa.

Konkreettisella tasolla EU-jäsenyys on purkanut alkoholin jakelu-, tuonti- ja valmistusmonopolin. Samalla yksityinen alkoholi tuonti ja -vientä on vapautunut. Yhdentymisproses-

si on voimistanut yksityisten tahojen pyrkimystä vapauttaa alkoholipolitiikkaa (Kurzer 2002, 21). Keskeinen vaikuttaja on ollut EU-laki, jonka rooli vapaiden markkinoiden edistäjänä on merkittävä. Ennen kaikkea Unioniin liittyminen on vaikuttanut sosiaali- ja terveyspolitiikkaan, mikä on muutenkin globalisaation huomattavin piirre. Enää ei ole mahdollista kaikin keinoin säädellä alkoholin kulutusta. Yhtenäiset markkinat vaikeuttavat kansallisen politiikan tekoa, koska rajojen yli voidaan milloin tahansa kulkea ja tuoda vapaasti alkoholia. Franzenin ennakkopäätöksen turvin alkoholipolitiikan edellytykset ovat kuitenkin osin turvattu.

Kurzer (emt., 24) ennustaa, että pitkällä aikavälillä Euroopan kansojen yhdentyminen tulee jatkumaan, ja ihmiset ja poliittiset käytännöt tulevat yhdentymään entisestään. Silti on selvää, että esimerkiksi Suomen ja Hollannin suhtautuminen alkoholiin ja huumeisiin tulee olemaan hyvin erilainen, ja että Ranskan ja Pohjoismaiden suhtautuminen viineihin tulee pysymään erilaisena. Tämä perustuu osin kansallisiin intresseihin ja osin yksilöiden vapauksien määrittelyyn eri valtioissa.

Suomessa harvoin ihmetellään alkoholipolitiikka käsitettä, joka on käsitteellisellä tasolla vieras Pohjoismaiden ulkopuolella (Kurzer 2002, 12). Alkoholista puhuminen kontrollipolitiikan yhteydessä on erityinen pohjoismainen piirre. Huolimatta EU:n epäyhtenäisyydestä monissa asioissa, on selvää, että se on aiheuttanut Suomen alkoholin politiikan osittaisen liberalisoitumisen. (emt, 17.) Sosiaalipolitiikka on joutunut mukautumaan yhden markkinan sääntöihin. Jos alkoholi on markkinatuote kaikkialla muualla, on sen kontrollointi Suomelle vaikeaa.

Kurzer (emt, 48) esittää, että Suomen liittyttyä EU:iin (vapaus)keskustelu alkoholista alkoi todenteolla, ja se on mahdollistanut askeleet kohti liberaalimpaa tulevaisuutta. Toivomus yksilönvapauksien esteiden puuttumisesta voidaan ymmärtää kirjoittajan henkilökohtaisena vapausretoriikkana. Kurzerin näkemys pitää parhaana perinteistä negatiivisen vapauden tulkintaa. Tämän mukaan valtion tehtävät tulee rajata mahdollisimman pieneksi (Berlin 1969, 124). Kurzerin (emt.) mukaan yksilöllisyys ja henkilökohtainen vastuu ovat korvaamassa valtiollisen ohjailun. Se, että yhdentymiskehitys muutti diskurssin luonnetta, on merkittävä huomio, jota tarkastelen enemmän sisäisten vaikuttajien yhteydessä. Kurzerin päätelmä ei kuitenkaan täysin huomioi alkoholikysymyksen koko laajuutta Suomessa ja sen yhteyttä hyvinvointijärjestelmään. Arvioni mukaan sopeutuminen EU:n lainsäädäntöön

liittyy enemmän talouspoliittisiin yhdentymisintresseihin kuin tarpeeseen omaksua uusia vapauden arvoja.

4.2.5 Ulkoisten vaikuttajien lopuksi: vapautta ja retoriikkaa

Alkoholin politiikan ulkoiset vaikuttajat määrittyvät neoliberaalin globalisaatiopuheen (”markkinanäkökulma”) ja sisäisen sosiaali- ja terveysretoriikan (”valtionäkökulma”) väliksi puheeksi. Nämä ovat keskeisiä retorisia ulottuvuuksia, joita käytetään kansallisessa argumentoinnissa alkoholipolitiikan tulevaisuudesta. Pohjoismaiden ulkopuolella ei juuri-kaan käydä dialogia alkoholipolitiikan ja taloudellisten intressien välillä. Kansainvälisen politiikan asialistalle alkoholipolitiikka ei ole noussut.

Yksi merkittävimmistä kysymyksistä alkoholipolitiikan jatkon kannalta on ehdottomasti kontrollin mahdollisuus taloudellisen globalisaation vahvistuessa. Vapausteoriaa esitellessäni viittasin kolmanteen vapauden käsitykseen, jota voidaan käyttää tässä yhteydessä. Kolmas vapaus tarkoittaa sitä, ettei kenelläkään tai millään tule olla vaikutusta toimijaan siten, että tämä menettäisi vapauden pelätessään toisen tahtoa (Skinner 2003; Pettit 1997). Termin esittelijät käyttävät sitä parlamentaarista vapaudesta, mutta tässä yhteydessä se tarkoittaa valtioiden vapautta suhteessa muihin toimijoihin. EU:n asettama alkoholin tuontirajojen poisto oli Suomelle suuri pelote niin fiskaalisesta kuin alkoholipolitiikan toteutumisen näkökulmasta. Suomi joutui laskemaan, EU:n sääntöjen painostaessa, alkoholiverotustaan vuonna 2004. Jos tätä ei olisi tehty, olisi rangaistus voinut olla oman kontrollipolitiikan murtuminen. Kansallinen vapaus päättää omista asioista heikkeni. Toisaalta vähittäismyyntimonopolin säilyminen osoitti, että tiettyyn rajaan saakka kansallisesta vapaudesta pystyttiin pitämään kiinni. Alkoholipolitiikan muutos Euroopan taloudellisen yhdentymisen vaikutuksesta osoittaa, että hallitseva markkinapuhe vahvistuu entisestään ja vastakaiselle retoriikalle on vain rajoitetusti tilaa. Negatiivisen vapauden alue kasvoi yhteiskunnan sisällä jäsenyyden myötä, koska valtio menetti osan kontrollimahdollisuuksistaan, mutta samalla kansallinen vapaus heikkeni. Se, että emme voi itse vaikuttaa täysin omaan politiikkaamme, heikentää vapauttamme (Skinner 2003).

Osoitin tässä osassa, että kansallinen politiikka määrittää alkoholinpolitiikan tulevaisuuden, vaikka ulkoiset vaikuttajat ovat pystyneet rajoittamaan kansallisia politiik-

kavaihtoehtoja. Franzenin ennakkotapaus vahvisti sen, että oman politiikan tekemisen mahdollisuudet alkoholin osalta on, tietyin rajoituksin, edelleen omissa käsissä. Ulkoiset tekijät ovat yhdentymisprosessin myötä vaikuttaneet alkoholipolitiikan uudistumiseen eli uuden alkoholin politiikan muodostumiseen. Tämä tarkoittaa sitä, että alkoholipolitiikalla ei voida enää kontrolloida alkoholin kaupallisia intressejä vähittäismyyntimonopolia lukuun ottamatta. Nyt alkoholipolitiikka käsittää vain tehtävänsä mukaiset toimet eli sosiaali- ja terveystoimittiset tehtävät. Kyse on tulevaisuudessa siitä, minkälaisen kontrollin tason valtio haluaa asettaa kansalaisilleen. Onko alkoholi erityinen vai tavallinen hyödyke? Warsell (2005, 266-267) toteaa, että tätä kysymystä on lähestyttävä poliittisia valintoja tehden. Tämä on berliniläisen politiikkakäsityksen mukaista. Vapaan alkoholin politiikan aikana voidaan valita sellaisista arvoista, joita ei enää ohjata jotakin ylhäältä määrättyä ideaalia kohti.

4.3 Alkoholin politiikan sisäiset vaikuttajat

Tässä osassa tarkastellaan alkoholin politiikkaan vaikuttavia sisäisiä tekijöitä; kansallista puhetta alkoholista. Syvennyn tarkemmin yksityisen ja julkisen väliseen rajanvetoon alkoholin politiikassa. Perinteinen yhteisövapautta korostava hyvinvointipuhe kohtaa yksilönvapauksia ja markkinavapauksia korostavan puheen. Nämä puhutavat argumentoivat kansallisella areenalla. Poliittisretorisella tasolla huomataan, että kyse on eri intressiryhmien välisestä kamppailusta. Tarkastelen myös alkoholipolitiikan monopolipuhetta eli Alkon roolia uudessa alkoholin politiikassa. Merkittävimpänä kirjallisuuslähteenä käytän Leena Warsellin (2005) väitöstä *Perikato vai uuden alku?* Hyödynnän myös alkoholipolitiikkaa puolustavaa kirjallisuutta ja julkaisuja sekä mediakirjoittelua. Erillisenä tapauksena pyrin pala palalta purkamaan suomalaisen alkoholipuheen keskeistä problematiikkaa. Tämä tapahtuu retoriikan tutkimuksen keinoin. Apuna käytän muun muassa Helsingin Sanomien arkistopalvelua ja Alkon lehdistökatsauksia.

4.3.1 Alkoholin politiikka: poliittista kamppailua yksityisen ja julkisen rajalla

“Julkisen sektorin purkamisen edelläkävijöinä ovat olleet Yhdysvallat ja Iso-Britannia. Vapauden ideologia on näissä palannut paljolti alkujuurilleen, liberalismiin ihanteisiin, joissa vapaus nähtiin ennen kaikkea yritystoiminnan vapautena.” (Kainulainen 1997.)

Luen työssäni alkoholin politiikkaa Berlinin (1969) vapauskäsitteiden kautta. On kuitenkin perusteltua tutustua siihen taustaan, jonka ympärillä alkoholipolitiikasta yleensä puhutaan. Alkoholipolitiikkaa ja muita hyvinvointipolitiikan toimia arvostellaan usein yhdistämällä assosiatiiivisesti talous ja vapaus toisiinsa. Tämä ”talousvapaus” puhuu vapaista markkinoista, yksityisen sektorin edellytyksistä. Berlin (emt.) ei rajoittanut vapauden määrittelynsä ainoastaan vapaaseen talouteen, vaan ihmisen vapauteen yleensä ja esteettömään poliittiseen toimintaan.

Politiikka-käsite määritellään tässä, kuten se retoriikkaosassa ja Berlin-osassa määritettiin, aktiiviseksi toiminnaksi areenalla, jossa on mahdollista valita useiden kilpailevien arvojen ja argumenttien väliltä. Uusi retoriikka näkee argumentoinnin pyrkimyksenä yhteisymmärryksen saavuttamiseen (Summa 1989b, 93). Berlin näkee politiikan jatkuvana konfliktitilanteena, jossa arvot kamppailevat keskenään ja jossa toisinaan saavutetaan yhteisymmärrys (Berlin 2001, 103-139). Max Weberin mukaan politiikka edustuksellisessa demokratiassa on vapautta. Se on vapauden ilmaus, ilmentymä. (Palonen, 2003.) Tämä käsitys on Skinnerin (2003) ja Pettitin (1997, 2001) ”kolmannen vapauden” politiikkakäsityksen mukainen. Ilman vapautta tehdä riippumattomasti politiikkaa, politikoida, emme voisi ajatella, että nykyinen politiikka voisi muuttua huomenna. Jos puhutaan välttämättömästä alkoholipolitiikasta, muuttuu politiikka ”epävapaaksi”. On otettava huomioon politiikan kontingenssi: aina on mahdollisuus toisenlaiseen politiikkaan. Alkoholin kulutukseen puuttuminen tai puuttumattomuus on tietoisien poliittisten valintojen tulosta.

Monet alkoholitutkijat näkevät kulttuuriset tekijät perusteena julkiselle kontrollipolitiikalle. Alasuutari (1996, 185-202) toteaa, että kontrolli on voinut ilmaantua ennen ongelmaa. Sivistyneistö pyrki valistamaan työväenluokkaa, jonka ongelmaksi alkoholi luettiin. Kontrolli oli alempien sosiaaliluokkien kontrollia, kun taas työväenluokassa vastusti alkoholinkäyttöä lähinnä viinaporvareiden kapitalistista ideologiaa vastaan. (emt.) Alkoholipoliittiset muutokset historiassa ovat yhdistäneet alkoholipolitiikan ja hyvinvointivaltion puolustamisen (emt.). Apo (2001) toteaa tutkimuksensa perusteella, että itsesääteilyyn pohjautunut alkoholinjuonti muuttui 1900-luvulla yhteiskunnalliseksi kysymykseksi ja politisoitui. Peltonen (1997) historia-analyysin perusteella julkista alkoholipolitiikkaa voidaan kutsua suomalaisen yhteiskunnan aikaansaannokseksi. Beck (1992) toteaa, että ongelmat ovat yleensä yhteiskunnan itsensä tuottamia, mutta politiikan keinoin hallittavissa.

Hyvinvointiyhteiskunnasta käytävässä keskustelussa etsitään vapauksien (positiivinen ja negatiivinen) suhdetta toisiinsa (Kainulainen 1997). Sirkku Hellstenin (1999) artikkeli John Rawlsin hyvinvointiliberalismista määrittää positiivisen vapauden mahdollisuuksien tasa-arvoksi: valtion tulisi toimia niin, että kaikille tuotetaan yhtenäiset mahdollisuudet toteuttaa itseään. Negatiivisesta vapaudesta hän puhuu amerikkalaisen libertarism¹⁴ yhteydessä. Negatiivinen vapaus on Hellstenin mukaan vapautta ”poliittisten instituutioiden väliintulosta”. Tämän mukaan valtion puuttuminen yksilön toimiin markkinoita ja vapaata kilpailua kontrolloimalla on negatiivisen vapausidean vastaista. (Hellsten 1999, 2-3.) Rawlsin (1993) eettisen teorian mukaan yksityiseen elämään puuttuminen on mahdollista vain, jos koko yhteiskunnalle tai muille kansalaisille aiheutuu huomattavia haittoja. Sulkusen (1998, 117-126) mukaan alkoholipolitiikan tehtävä on eliminoida ihmisten kyvyissä oleva epätasa-arvo. Berlinin mukaan kyvyn puute ei ole vapauden puutetta, ellei se ole jonkun toisen tahallaan aiheuttamaa (Berlin 2001, 48). Jos positiivinen vapaus määritetään alkoholipolitiikan yhteydessä, kuten Sulkunen tekee, tavaksi toteuttaa itseämme ja yhteisöämme ”täydellisen” tasa-arvoisesti, on rajoittava alkoholipolitiikka positiivista vapautta berliniläisessä muodossaan.¹⁵ Samalla se on negatiivisen vapausidean vastaista.

Törrönen (2000, 24), joka on maininnut Berlinin vapausteorian käsitellessään alkoholipolitiikkaa, tulkitsee negatiivisten vapauksien puolustajien pyrkivän Suomessa vapautteen myös positiivisessa mielessä eli johonkin ”eurooppalaiseen elämäntapaan”. Hänen mukaansa tämän elämäntavan tavoittelu voidaan rinnastaa teorian avulla suomalaisen alkoholipolitiikan historiallisen tavoitteen kanssa, jonka pyrkimys oli kehittää yhteisöä kohti lopullista aikuisuutta. Hän tekee tulkinnassaan saman virheen, jonka Berlin teki, ja jonka Skinner (2003, 12) osoittaa kestävämmäksi. Positiivinen vapaus tarkoittaa nimenomaan täydellistämisen ihannetta, siis itsensä toteuttamista, esimerkiksi raittiuden avulla. Positiivinen vapaus ei tarkoita pyrkimystä tavoitella jotakin elämäntapaa. Positiivisen vapauden tulkinta vapautena johonkin on vapautta negatiivisessa mielessä. Saavuttaakseen jonkin elämäntavan, ihmisen täytyy olla myös vapaa jostakin, vapaa rajoituksista. Alkoholipolitiikan historiallinen tavoite on siis positiivista vapautta, kun elämäntavan tavoittelu taas vaatii negatiivisen käsityksen mukaista riippumattoman toiminnan tilaa. Tässäkään mielessä vapauksia ei voida yhdistää keskenään. Ne puhuvat kahdesta eri asiasta.

¹⁴ Libertarismi on lähestulkoon liberalismiin synonyymi. Libertarismia käytetään Yhdysvalloissa tarkoittamaan valtiota, jolla vain nk. ”yövärtijan” tehtävät eli turvallisuudesta huolehtiminen.

¹⁵ Ks. Berlinin positiivinen vapaus ja Skinnerin sitä kohtaan esittämä kritiikki.

Yhteisönvapaus vastaan yksilönvapaus ja taloudellinen intressi vastaan sosiaali- ja terveysintressi ovat alkoholin poliittisen keskustelun ytimessä. Kyse on kokonaisuutena vapauden alueen määrittämisestä, kahden erillisen vapausposition taistelusta. Vapaassa alkoholin politiikassa voidaan hyvinkin puoltaa rajoituksia tai huomata niiden tarpeettomuus, mutta sen on perustuttava todellisten poliittisten mahdollisuuksien väliseen kamppailuun, muuten politiikka on ”negatiivisessa mielessä” positiivisen vapauskäsitteen mukaista. Edellinen väite perustuu siihen, että alkoholipolitiikka ei enää 2000-luvulla ole ylhäältä ohjattavaa ideologista välttämättömyyspolitiikkaa, jonka tavoitteena oli aikaisemmin vapauttaa kansalaiset vähitellen alkoholin orjuudesta. Alkoholipolitiikan perusta ei ole enää positiivista vapautta berliniläisessä kielteisessä merkityksessä. Vaikka nykyinen alkoholipolitiikka on lähempänä Berlinin positiivista vapauskäsitettä, varsinkin historiallisista syistä, ei siihen liity, eikä siihen ole syytä enää liittää, voimakasta poliittista ideologiaa, kuten Sulkunen (1998, 117-126) ja monet muut ”rivien välissä” tekevät, kun he väittävät, että alkoholipolitiikassa olisi kysymys kykyjen epätasa-arvon poistamisesta. Julkisen hyvinvointipolitiikan osana alkoholipolitiikka toki on lähempänä sitä puolustavia poliittisia arvoja, mutta se perustuu kulutuksen sääntelyyn ja sitä kautta se haluaa tuottaa parempaa, mutta ei täydellistä utopistista yhteiskuntaa. Samalla se edelleen asettaa rajoituksia yksilön vapauksille, ja siksi julkisen ja yksityisen rajojen tarkastelu alkoholin politiikan yhteydessä on tarpeellista.

4.3.2 Sisäisen alkoholipolitiikan erityisyys

Kurzer (2002, 28-29) pohtii, mikä erottaa Pohjoismaat kaikista muista maista alkoholiin suhtautumisessa. Monissa maissa, kuten Yhdysvalloissa, Englannissa ja Kanadassa, otettiin juomisen aiheuttamat ongelmat vakavasti 1900-luvun alkupuolella, mutta näissäkin maissa kieltolakimentaliteetti katosi vuosisadan toisella puoliskolla ja alkoholiin suhtautumien vapautui. Vain Pohjoismaihin jäi kaiken kattava kontrolliverkosto. Kurzer (emt.) selittää poikkeavuuden pohjoismaisella hyvinvointivaltiokonseptilla. Se vaatii yksilöltä uhrauksia yhteisön hyväksi. Hyvinvointiretoriikka painottaa ongelman kollektiivista luonnetta. Kaikki voivat olla mahdollisia alkoholiriippuvuuden uhreja, joten kaikki joutuvat maksamaan väärinkäyttäjien aiheuttamista haitoista yhteisölle. Koko väestöä suojellaan alkoholinhaitoilta, koska on mahdotonta tietää, ketkä ovat alkoholin uhreja. Muissa länsimaissa ei erotella alkoholin väärinkäyttöä samalla tavalla sosiaalisesti tai terveydelliseksi ongelmaksi.

Tämä johtuu siitä, että alkoholia ei pidetä niin tärkeänä ongelmana, että siihen tulisi julkisesti puuttua. Kurzer (emt.) toteaa, että liberaalissa näkemyksessä on omat ongelmansa ja että yhteisölle aiheutuu varmasti haittoja, mutta se on liberaalin järjestelmän hinta. Toisaalta voidaan argumentoida, että alkoholin kontrollipolitiikka ja siitä aiheutuvat yksilönvapauden rajoitukset ovat hyvinvointipolitiikan hinta. Jos erityinen järjestelmämme päätetään säilyttää, tarkoittaa se, että on hyväksyttävä tietyt uhraukset vapauksien menetyksenä, nimittäin negatiivisen vapausalueen kaventumisena. Kurzer ei myöskään huomioi analyysissään sitä, että monissa maissa alkoholin politiikkaa säätelevät Pohjoismaita merkittävämmät taloudelliset intressit.

Poliittisesti Suomen alkoholikysymyksen tekee erityisen kiinnostavaksi se seikka, että kieltoakiajoista lähtien alkoholia on pidetty eduskunnassa omantunnon kysymyksenä. Alkoholin politiikkaa ei ole perinteisesti alistettu ryhmäpäätöksille. Tästä esimerkkinä vuoden 1994 alkoholilain eduskuntakäsittely, jota on pidetty osin kaoottisena samaisesta syystä. (Warsell 2005, 266.) Alkoholin politiikka parlamentaarisella tasolla perustuu voimakkaasti henkilökohtaisiin arvovalintoihin ja niistä käytävään argumentointiin. Blomin (1992, 129-130) mukaan voimakkaimmat alkoholipolitiikan tukijat tulevat SDP:stä ja vasemmistolii-tosta. Tämä selittyy alkoholipolitiikan ja sosiaalipolitiikan yhteydestä. Keskusta perinteise-nä ”raittiuspuolueena” on taas huolissaan alkoholin kokonaiskulutuksen kasvusta ja heidän edustajansa usein puolustavat kontrollipolitiikkaa. Blomin (emt.) mukaan Kokoomus, RKP ja vihreät, ja niistä voimakkaimmin ensimmäinen, ovat lähinnä elinkeinoelämän kantaa alkoholikysymyksessä. Puolueiden sisälläkin on vaihtelua. Tämä vuoden 1992 arvio on tietenkin vanha, mutta pääsääntöisesti asetelma ovat samanlainen. Selvää oikeisto-vasemmisto-asetelmaa ei alkoholiin suhtautumisesta voi muodostaa.

Suomen alkoholipolitiikka perustuu ajatukseen, jonka mukaan tieteen avulla perusteltu kokonaiskulutuksen merkitys alkoholihaittojen lisääntymiseen todistaa, miksi yksilöiden vapauksia tulee alkoholin osalta rajoittaa. Alkoholipolitiikka perustuu laajassa mielessä kulutuksen haittojen ehkäisemiseen. Teoreettisen mallin alkoholinkäytön seurauksista ke-hitti Kettil Bruunin johtama kansainvälinen tutkijakollegio vuonna 1975. Malli kehitettiin WHO:n toimesta. Sitä kutsutaan kokonaiskulutusteoriaksi, ”Total Consumption Model” (TCM). Sen avulla pyritään vähentämään kulutusta erilaisia politiikkakeinoja apuna käyt-täen. (Bruun ym. 1975.)

Kokonaiskulutusretoriikka on saanut Warsellin (2005, 261) mukaan kansalaisten hiljaisen hyväksynnän Viron EU-jäsenyyden ja vuoden 2004 veronalennuksen jälkeen. Vain 15 prosenttia kansalaisista on valmis vapauttamaan nykyistä alkoholipolitiikkaa, kun vastaava luku oli 1990-luvun puolivälissä yli 40 prosenttia (STM 2004, 21-22). Lopulta erityinen politiikka mitataan kansalaisten kannatuksella (Kurzer 2001, 47)¹⁶. On vaikeaa uskoa, että päättäjät puoltaisivat kontrollipolitiikkaa, jota kansalaiset voimakkaasti vastustaisivat. Aina, kun alkoholisioita on liberalisoitu, on yleinen alkoholidiskurssi kiristynyt, ja alkoholipolitiikan kiristymistä on taas seurannut vapautuspuheen voimistuminen. Tähän perustuen entinen Alkon pääjohtaja Heikki Koski (1994, 63) arveli asenneilmapiirin tiukkenevan EU:iin liittymisen jälkeisten vapautusten myötä. Alkoholin politiikan intressien tarkastelun jälkeen arvioin lehdistöretoriikka-analysissä tarkemmin puheen muutosta.

4.3.2.1 Valtionäkökulman puolesta

Erityisen alkoholipolitiikkapuheen puolustajat ovat ensimmäinen esittelyssä oleva intressiryhmä. Ryhmään kuuluvat ennen kaikkea alkoholitutkijat ja poliitikot, mutta myös kaikki muut, jotka kokevat alkoholin olevan yhteisöä rasittava erityinen hyödyke. Äärimmäisenä esimerkkinä toimii raittiusliike, joka rinnastaa edelleen alkoholin ja itsensä myrkyttämisen ja yhdistää samalla assosiatiiivinen argumentaation keinoin raittiuden ja vapaan elämän yhteen (ks. Ystävien kesken 3/2004). Argumentaation mukaan todellinen vapaus alkaa raittiudesta. Raittiudella ihminen pystyy kieltäytymisen kautta täydelliseen itsensä hallintaan, ”riippumattomuuden saavuttamiseen”. Kontrollia puolustavat myös ne, jotka pitävät alkoholia valtiontaloudellisesti merkittävänä tulonlähteenä. Alkoholipoliittista intressiä ajava ryhmä poikkeaa yksityisistä intressiryhmistä siten, että se on yhteiskunnallinen intressi. Kirjoissa *Alcohol no ordinary commodity* (2003) ja *Alkoholi ja yhteinen hyvä* (1996) esitellään kokonaiskulutusmallin eli alkoholipolitiikan strategiakeinot, jotka ovat modernin alkoholipoliittisen argumentaation perusta:

1) Tärkein keino hallita alkoholin haittoja on hinnoittelu ja verotus, joiden on tutkittu vaikuttavan ostokäyttäytymiseen. Näin voidaan vähentää haittoja. Kysynnän ja tarjonnan sää-

---

¹⁶ Liite 3, alkoholipolitiikan hyväksyttävyyys Suomessa vuosina 1984-2004. (STM, Alkoholiohjelma 2004-2007, 2004.)

tely tullirajoituksilla vaikuttaa myös kulutukseen. Kuten aiemmin olen huomauttanut, nämä keinot ovat vaarantuneet EU-jäsenyyden myötä. Alkoholipolitiikan tulevaisuuden kannalta on erittäin tärkeää, että edes jonkinlainen kontrolli hinnoittelun ja verotuksen osalta voidaan säilyttää. Muussa tapauksessa alkoholipoliittiselta argumentaatiolta häviää perusta. Warsellin (2005, 225, 233, 266) mukaan vuoden 2004 alkoholiveronalennuksessa oli enemmän kysymys valtion talouden turvaamisesta kuin terveystaloudesta. Hänen mukaansa terveys- ja sosiaalipolitiikan intressit ovat alkoholiasioiden päätöksenteossa olleet perinteisesti taloutta merkityksellisempiä. Terveysargumentaatio on toiminut muiden seikkojen naamiona. Terveysnäkökulmasta verotusta ei olisi tarvinnut laskea siinä määrin kuin sitä laskettiin. Valtion taloudellisten intressien tukeminen, josta Warsell (emt, 233-234) alkoholiasian yhteydessä käyttää nimitystä valtiontalouden esisopimus, on osa valtiokeskeisyyden säilyttämispyrkimystä. Valtiontaloutta suojelemalla ja sosiaali- ja terveystalouden argumenteilla halutaan pitää tietty alue eristettynä kilpailulta. Näin negatiivisen vapauden alue kaventuu.

2) Seuraava keino on alkoholin saatavuuden fyysinen rajoittaminen. Paikallisella tai kansallisella tasolla voidaan rajoittaa saatavuutta ja sitä kautta kulutusta. Hyvinä esimerkkeinä tästä ovat aukioloajat ja Alkon myymälöiden sijoittaminen. Näillä keinoin alkoholi-monopolia hyväksikäyttäen voidaan säädellä kulutusta.

3) Seuraavan keinon avulla säädellään alkoholinkäytön kontekstia eli valvotaan ja ohjataan niitä ympäristöjä, joissa alkoholia kulutetaan. 4) Merkittävä keino on myös rattijuopumuksen ehkäisy, jossa laki lienee merkittävin ”pelote”. 5) Yhtenä keinona mainitaan myös markkinoinnin sääntely. Mainonta katsotaan selvästi vaikuttavan alkoholinkäyttöön. 6) Seuraava keino on valistus ja muu vaikuttaminen, jota pidetään selvästi heikoimpana keinona. Kirjoissa mainitaan vielä tärkeinä alkoholipoliittisina toimina 7) alkoholiongelmien hoito ja ehkäisevä välintulo. (Barbor ym. 2003; Edwards ym. 1996.) Keinot 2-7 ovat sellaisia, joita erityisellä alkoholipolitiikalla pystytään edelleen toteuttamaan.

Edellä esitetystä kokonaisuudesta koostuu alkoholipolitiikka sellaisena, kuin se nykyisenä kokonaiskulutusta säätelevänä argumentaatorakenteena ilmenee. Alkoholipolitiikan tutkijat organisoituivat aiemmin Alkon yhteyteen. Myöhemmin alkoholitutkimusta ja valistusta on tuotettu sosiaali- ja terveysministeriön valvonnassa. Tutkimusalalla on Suomessa vahva

asema. Tutkimuksia julkaistaan tiheään ja tuloksia käytetään alkoholipolitiikan legitimointiin.

Jotta pro gradu -työhöni saadaan hieman interaktiivisuutta, ehdotan lukijaa katsomaan Viisi tähteä -lehden ”propagandavideoksi” julistama Systembolagetin nettivideo, joka on osoitettu EU-komission puheenjohtaja Jose Manuel Barossolle. Video on hienosti tehty, oli sisällöstä mitä mieltä tahansa. Se käyttää hyvin huumoria argumentaatiokeinonaan. Video etenee pragmaattisesti, syy-seuraus-argumentointia hyväksikäyttäen. Sitä voisi kutsua pohjoismaisen alkoholipolitiikan tiivistelmäksi. Video osoittaa samalla, kuinka Ruotsissa alkoholikysymykseen suhtaudutaan vielä Suomeakin vakavammin. Ruotsalaiset lobbaavat kansainvälisessä yhteisössä alkoholikontrollin puolesta erilaisten mainoskampanjoiden avulla. (<http://www.dearmrb.se/>)

4.3.2.2 Markkinanäkökulman puolesta

Vapaiden markkinoiden puolesta Suomessa taisteleva alkoholi-intressiryhmä toimii ulkoisten vaikuttajien yhteydessä esitellyn markkinanäkökulman edistämisen puolesta. Tämän näkemyksen mukaan valtion tehtävänä on taata markkinoille suotuisa toimintaympäristö (Seitz 1995, 9-21). Vapaata alkoholikauppaa vaativat haluavat siis mahdollisimman vähän julkista väliintuloa alueelle, jonka he kokevat olevan markkinoille alisteinen. Markkinanäkökulmasta ihmisten henkilökohtaisen vapauden lisääminen on suotavaa. Yksityinen kaupanala vetoaa omassa alkoholiargumentaatioissaan kansainvälisiin yksilönvapauden arvoihin, ostamisen helppouden suosimiseen, mietojen juomien positiivisiin vaikutuksiin (viinit), kilpailun esteettömyyteen ja ennen kaikkea monopolin syrjimiseen. (Viisi Tähteä, 29.9.2004.)

Vapaita markkinoita tukevaa kirjallisuutta löytyy kirjastoista ympäri maailmaa. Markkinaintressien puolesta taistelevan ryhmän erottaa kuitenkin yhteiskunnallista etua ajavasta ryhmästä se, että tieteellistä kirjallisuutta, joka tukee vapaata alkoholikauppaa, ei juuri ole. Marli Oy:n julkaisema artikkelikirja, ”*Suomalaisen juomatavan ’salaisuus’*” on yksi harvoista alkoholipolitiikkaa vastaan asettuvista kirjoista, vaikka siitäkin löytyy alkoholipolitiikkaa kannattavia artikkeleja (Blom 1992). Siitä näkyy selvästi tulevan EU-jäsenyyden toivo elinkeinoelämälle. Kommentti ”viinit tulevat kaappoihin lähivuosina” on vapautta-

mista vaativan argumentaation perussisältö (Turunen 1992, 121). Tämän intressiryhmän asemasta kansallisessa politiikassa saa parhaan käsityksen analysoimalla 1990-luvun vapaamman diskurssin aikaa ja vertaamalla sitä nykyiseen diskurssiin.

Warsellin (2005, 161) mukaan 1990-luvun puolivälissä, kun uutta alkoholilakia tuotiin eduskuntaan, elettiin liberaalin alkoholipolitiikan aallonharjalla. Tässä vaiheessa näytti, että teollisuus ja kauppa olisivat saaneet viinit maitokauppoihin. Uuden alkoholilain tekemisen aikaan Suomi kohtasi Euroopan uudella tavalla ja yksityisen alkoholikaupan edustajat pystyivät käyttämään uudelleen muokkautunutta diskurssia hyväkseen. Markkinapuheen edustajat lobbasivat asiansa puolesta, ja ”Rajansa se on – raittiudellakin” -iskulauseet saivat vastakaikua eduskunnassa. Eduskunnan enemmistö allekirjoitti ”vapauttamisjulkaisun”. Vuoden 1994 alkoholilain eduskuntakäsittelyssä elinkeinointressiryhmä sai monia haluamiaan muutoksia lävitse. Esimerkkinä voidaan käyttää tilaviinien valmistajille myönnetty erikoislupa viinien myyntiin suoraan tiloilta. Päivittäistavarakaupan harmiksi hallituksen esitystä viinien vapauttamiseksi ei koskaan tullut. (emt., 164-169.) Vuoden 1997 jälkeen elinkeinoelämän ajama puhetapa on heikentynyt (Alavaikko ja Österberg 1999). Yksityisten intressiryhmien vapautusretoriikka ei puhu enää suoraan rajoittavasta alkoholipolitiikasta, vaan ainoastaan Alkon rajoittavasta asemasta elinkeinoelämän intressiä vastaan. EU-jäsenyys lisäsi negatiivisten vapauksien määrää ainakin kaupan esteiden poistumisen muodossa. Jäljelle jäi kansallisen politiikan keinoin ratkaistava alkoholin politiikka, jossa markkinat säätelevät alkoholin myyntiä alkoholipolitiikan ja Alkon asettamien yhteiskunnallisten rajoitusten puitteissa.

4.3.2.3 Vapaus mediassa

Media (intressi)ryhmänä eroaa selvästi kahdesta aiemmasta ryhmästä. Sen vapauspositio on kokonaisuutena erilainen kuin spesifien alkoholi-intressien puolesta taistelevien. Merkittävillä mediavaikuttajilla, kuten Helsingin Sanomilla, ei sinänsä ole alkoholista puhuttaessa ”omaa lehmää ojassa”. Tämän ryhmän tekee mielenkiintoiseksi juuri se, että sen vapausargumentointi on usein yhteydessä liberalismiin, jossa puhutaan, kuten Berlin (1969) puhui, negatiivisen vapauden rajoista yhteiskunnan sisällä. Median intressit ovat harvoin selkeästi markkinapuheen tai kontrollipuheen puolella, joten se argumentoi usein yleistä puheen esisopimusta noudattaen. Erityisten intressiryhmien edustamat lehdet poikkeavat

tietenkin laajemmalle universaaliyleisölle tarkoitettu puheesta. Vapauspuheen kannalta niin sanotut riippumattomat julkaisut ovat kiinnostavia.

Leena Warsell (2005, 242-248) tutkii väitöskirjassaan retoriikan tutkimusta hyödyntäen Helsingin Sanomien pääkirjoituksia 1990-luvulla. On kuitenkin huomioitava, että Warsellin argumentaatioanalyysi lähestyy aineistoa alkoholipolitiikan lähtökohdista (ks. Warsell 2005, 261). Warsell (emt., 247) toteaa Helsingin Sanomien pääkirjoituksista, että kirjoittajat osaavat argumentoida tuntemalleen erityisyleisölle. Valtakunnan ykköslehden tapauksessa yleisö koostuu pääasiassa pääkaupunkiseudulla asuvista alkoholisioihin liberaalisti suhtautuvista lukijoista. Todellisuudessa vakuutettava erityisyleisö on kuitenkin poliittinen ja hallinnollinen eliitti. Hän pääättelee, että 1990-luvulla Helsingin Sanomien mediapuhe oli suunnattu ”koko argumentatiivisella voimallaan” alkoholipolitiikkaa vastaan. Hänen mukaansa lehti käytti dissosiativisia menetelmiä riisuakseen alkoholipoliittisen puheen. Eriyisesti argumentointi hyökkäsi alkoholimonopolia vastaan. Pääkirjoituksissa pyrittiin todellisuuden uudelleen hahmottamiseen yhdistämällä alkoholipolitiikka negatiivisiin sanoihin, kuten ”holhoava”, ”tiukkapiperinne” ja ”kaksinaamainen”.

Matti Piispa (1997, 199-205) tiivistää lehdistön alkoholipoliittisen argumentaation perusajatuksat. Aiemman tekstin perusteella ei ole vaikeaa arvata, että ne ovat liberaali argumentaatio ja rajoittavaa alkoholipolitiikkaa tukeva argumentaatio. Hänen mukaansa ei kuitenkaan ole mitenkään epätavallista, että samassa kirjoituksessa tunnetaan huolta kokonaiskulutuksen lisääntymisestä ja vaaditaan alkoholipolitiikan liberalisointia. Hän toteaa, että saman lehden kaksi eri pääkirjoitusta voivat poiketa huomattavasti toisistaan. Liberaali argumentaatio pyrkii korostamaan, ettei alkoholi ole enää yhteiskunnallinen ongelma. Toisenlainen liberaali argumentaatio tekee sen johtopäätöksen, että kontrolli on syynä ongelmaan. Argumentointi yhdistää tällöin assosiativisesti alkoholipolitiikan ja puheen suomalaisesta juomatavasta, ja pyrkii näin heikentämään kontrollin perusteita. Rajoittavaa politiikkaa tukeva argumentaatio taas puhuu tuttuun tapaan kokonaiskulutuksesta, joka nähdään koko yhteiskuntaan vaikuttavana tekijänä.

Piispan (1997) ja Warsellin (2005) kirjoja vertaamalla voidaan tehdä huomio retorisen suunnan muutoksesta. Piispa kirjoittaa 1990-luvun loppupuolella, että kaikki tietävät alkoholipoliittisen mielipideilmaston olevan hyvin liberaali. Warsell taas kirjoittaa, että alkoholipolitiikka on saanut 2000-luvulla kansalaisten hiljaisen hyväksynnän. Heidän tekstiään

analysoimalla huomataan, kuinka diskurssi, jossa argumentteja esitetään, on konkreettisesti muuttunut. Tähän ovat vaikuttaneet poliittiset tapahtumat, joihin argumentaatio kiinteästi liittyy. Warsellin ja ennen kaikkea Piispan väitöksen perusteella nostan pääteemoiksi lehdistöanalyysissäni yksilön vapaudet ja valtion alkoholikontrollin. Poliittinen puhe alkoholista on aina puhetta vapauksista, koska toinen puhuu positiivisen vapauden mukaan rajoittamisen hyödyistä yhteisölle ja toinen negatiivisessa merkityksessä julkisten esteiden puutteen paremmuudesta. Mediassa käytyä diskurssia ja puheen asetelmia voidaan verrata myös alkoholipolitiikan hyväksyttävyytilastoon (ks. liite 3).

4.3.3 Tapaus 2: Alkoholin politiikka - lehdistökatsaus

Tässä osassa avataan alkoholien politiikan lehdistöretoriikka pintaa syvemältä. Tarkoitukseni on analysoida Summan (1989b) retoriikka-analyysia hyödyntäen alkoholialogin kehitystä ja todistaa sen muuttuneen, kuten edellä on kirjallisuuslähteiden avulla esitetty, kontrollia puoltavaan suuntaan. Analyysin perusteella voidaan tehdä arvioita suomalaisen alkoholipolitiikan tulevaisuudesta. Lehtien ja muun median arkistopalvelut ovat avain diskurssin muutoksen havaitsemiseen. Tarkastelin Helsingin Sanomien arkiston, Ylen internethaun ja Turun Sanomien arkiston avulla 1990-luvun alusta aina vuoden 2006 alkuun saakka kirjoitettua materiaalia. Materiaali koostuu pääosin uutisista, mielipidekirjoituksista ja pääkirjoituksista.

Aivan 1990-luvun alussa kirjoitukset ovat selvästi ristiriitaisia. Helsingin Sanomissa vuonna 1990 löytyy kahdenlaista kirjoittelua: ”Kohtuullisenakin pidetty alkoholin käyttö voi olla terveydelle vaarallista” (Helsingin Sanomat 28.4.1990) ja ”Kolmasosa suomalaisista haluaisi väljentää alkoholirajoituksia. Yli puolet ottaisi viinit ruokakauppoihin” (Helsingin Sanomat 1.3.1990) ovat esimerkkejä diskurssista, jossa alkoholikontrolliajattelu ja vapaammat asenteet kohtaavat. Piispan (1997) 1980-luvun lopusta tekemä lehdistöanalyysi osoitti myös, että vapaampi ja rajoittava puhetapa sekoittuu usein jopa samassa tekstissä. Tästä esimerkkinä artikkeli ”Meillä on kielto-ongelma” (Helsingin Sanomat 17.7.1990), jonka mukaan kansanterveyttä heikentävää suuntaa tulee muuttaa, mutta *vanha* kieltojen ja rajoitusten linja on arveluttava. Tällainen kirjoittelu voimistaa liberaalimman alkoholipolitiikan vaatimusta, mutta samalla se pitää selviönä terveysperusteisen alkoholipolitiikan esisopimusluonnetta.

Vuonna 1992 Helsingin Sanomien artikkelit muuttuvat entistä enemmän vapaampaa politiikkaa puolustaviksi. Negatiivisen vapauden vaatimukset voimistuvat: ”Suomen Gallup tutki alkoholiasenteita: Yhä useampi suomalainen vaatii vapaampaa viinapolitiikkaa” (Helsingin Sanomat 2.12.1992) ja ”Rakas monopoli murenee” (Helsingin Sanomat 7.11.1992) ovat esimerkkejä liberalisoituvasta kirjoittelusta. Samaan aikaan pohdiskellaan EU:n vaikutusta alkoholimonopoliin. Euroopan Unioniin liittymisen odottelu ja alkoholipoliittikka yhdistyvät useissa kirjoituksissa. Kirjoitukset, kuten ”Alkoholipoliittiset tavoitteet itsenäisesti myös EY:n sisällä” (Helsingin Sanomat 30.7.1993) ja ”Alkoholitavoitteissa yhä kaksi eri linjaa. Kankaanniemi pitäisi kiinni monopolista” kertovat EU:n asettamasta muutospainesta, joka on oikeastaan kaiken tämän ajan kirjoittelun taustalla. Tärkein huomio on kuitenkin se, että alkoholikontrollia puoltavat artikkelit saavat vähemmän huomiota, vaikka niitäkin löytyy. Kuvaava esimerkki tästä lienee otsikko ”Perustetaan ruokaviini-puolue” (Helsingin Sanomat 22.4.1993), jossa vaaditaan viinejä kauppaan ja puolustetaan *normaalin* yksilön kykyä tehdä omia järkeviä päätöksiä. Yksilönvapautta vaativat argumentit näkyivät voimakkaasti alkoholidiskurssissa.

Vuosien 1995-1997 välisenä aikana median alkoholivapautusdiskurssi huipentuu, kun Suomi on virallisesti EU:n jäsen ja päätöstä alkoholimonopolin kohtalosta odotetaan. Jos kieltolakia edeltänyttä aikaa voidaan kutsua ”kieltolakihumalan” ajaksi, voidaan tätä aikakautta kutsua ”vapauttamishumalan” ajaksi. Otsikoissa tykitetään, kuinka ”Alkoholipoliittikka epäonnistui” (Helsingin Sanomat 13.12.1995) ja kuinka tutkimukset osoittavat, että ”Alkoholirajoituksia ollaan valmiit höllentämään” (Helsingin Sanomat 22.10.1996). Argumenteissa EU yhdistetään yksilön vapauden ihanteeseen. Alko yhdistetään syrjintään ja EU:n lainvastaisuuteen. Tämä on argumentointia, joka pyrkii heikentämään alkoholipoliittikan esisopimusluonnetta ja rakentamaan uudenlaista puhetapaa. Vapaampi diskurssi aiheutti lopulta poliittisen muutosvaatimuksen: ”101 kansanedustajaa haluaa kauppoihin miedot alkoholijuomat. Joukossa on myös ministeri Aura” (Helsingin Sanomat 9.4.1997). Tämä on osoitus retoriikan puhe-tekoluonteesta. Vallitseva diskurssi aiheuttaa retorisen kääntein myös parlamentissa, jonka edustajat vaativat hallitusta tekemään päätöksiä mietojen alkoholijuomien myynnin sallimiseksi päivittäistavara-kaupoissa. Kansanedustajien vaatimus oli vapaamman alkoholin politiikan huipennus itsenäisen Suomen aikana.

Vuoden 1997 lopulla vapaampi puhe saa äkkinäisen lopun. EU-tuomioistuin päätti, että Ruotsin monopoli ei ole yhteisölainvastainen. Warsell (2005, 242-248) toteaa, että EU-uhkan poistuminen lannisti pääkirjoituspuheen. Kansallinen yksilönvapauden puolesta puhunut argumentointi heikentyi. Mielenkiintoista tässä on se, että nyt, kun alkoholimonopolin kohtalo jätettiin sisäisesti päätettäväksi, lehdistö ei enää ollut vakuuttunut argumenteistaan. Näyttää siltä, että EU:n aiheuttama epätietoisuus avasi ovet yksilönvapausargumentaatiolle. Kun tilanne sitten selkeytyi ja monopoli sai tuomioistuimen hyväksynnän, lopetti se Alkon ja alkoholipolitiikan vastaisen puheen lähes kokonaan. Helsingin Sanomien (24.10.1997) pääkirjoituksessa pyrittiin vielä hieman katkeraan sävyyn jatkaa yksilönvapausretoriikkaa: ”Alkoholimonopolin säilyttämistä puoltavat holhoajat saivat torstaina merkittävää tukea linjalleen EY-tuomioistuimelta... Toisenlainenkin päätös olisi ollut mahdollinen.” Päätös avasi portit hyökätä voimalla edellisen tapaisia kirjoituksia vastaan. Helsingin Sanomien (30.10.1997) mielipideosastolla kirjoitettiin: ”Monien lehtien tavoin myös Helsingin Sanomat pahoitti mielensä siitä, että EY-tuomioistuin ei avannut ovia yksityisille taloudellisille intresseille alkoholin vähittäiskaupassa.” Helsingin Sanomien pääkirjoitusten tarkoituksena oli puhua yksilönvapauksien puolesta, eikä niinkään yksityisten taloudellisten intressien puolesta. Tähän aikaan ja näihin argumentteihin voidaan paikantaa vapausdiskurssin käänne.

Vuosituhanen vaihteessa Helsingin Sanomien (16.6.1999) pääkirjoituksessa puhutaan jo alkoholipolitiikan puolesta: ”EY-tuomioistuin ymmärsi Suomen alkoholiongelmaa.” Kirjoitus jatkaa: ”Vapautuneen alkoholipolitiikan seurauksena juominen julkisilla paikoilla on aiheuttanut niin paljon haittaa, että oikeusministeriössä valmistellaan jo uutta järjestyslakia.” Otsikot muuttuivat aiempaa tuomitsevammiksi, kuten ”Alkoholin verottaminen järkevää” (Helsingin Sanomat 30.6.2001), ”Alkoholiongelmat lisääntyvät: Suomen alkoholiohjelmien niin sanottu eurooppalaistuminen lisää alkoholikuolemia ja muita alkoholiongelmaa, kirjoittaa Jussi Simpura” (Helsingin Sanomat 8.6.2001) ja ”Alkoholin kulutus hurjassa kasvussa” (Helsingin Sanomat 3.10.2001).

Uuden vuosituhanen alkoholikirjoitukset korostavat alkoholin haittoja yhteiskunnassa. ”Viinin myynnin vapautus olisi kallis päätös” (Helsingin Sanomat 28.1.2005) ja pääkirjoitus ”On kiire ehkäistä alkoholihaittoja” (Helsingin Sanomat 16.4.2005) osoittavat, että yksilönvapauksista puhuminen ei ole enää alkoholidiskurssin keskeinen osa. Sama voidaan osoittaa tekemällä Ylen internetsivuilla, uutiset-osiossa, haku sanalla ”alkoholi”. Uutiset

2000-luvun alusta vuoteen 2006 ovat pääsääntöisesti alkoholin kulutuksen haittoihin liittyviä. Vapautusta puolustavia uutisia ei arkistosta tältä väliltä löydy. Vain elinkeinoelämän ammattilehdissä argumentoidaan vapaan alkoholimyynnin puolesta. Yleinen retoriikan diskurssikehys näyttäisi nyt puolustavan rajoittavaa alkoholipolitiikkaa eli yhteisövapauksia.

Alkoholista käytävä nykyinen poliittinen väittely voidaan tiivistää asetelmaksi ”Itälä vastaan Hyssälä”. Liisa Hyssälä, päihdepolitiikasta vastaava ministeri ja Ville Itälä, monopolin purkua puoltava, Alkon hallintoneuvoston puheenjohtaja, ovat alkoholin politiikassa toistensa vastakohtat. Kokoomuspoliitikko (Itälä) vaatii vapauttamista ja keskustapoliitikko (Hyssälä) kannattaa entistä tiukempia rajoituksia. Tämä poliittinen asetelma vastaa intressiryhmien välistä vastakkainasettelua.

”Alkon hallintoneuvoston puheenjohtaja Ville Itälä (KOK) kehottaa pitämään Alkon hyvässä kunnossa, jotta siitä voidaan saada myytessä hyvä hinta. Itälä pitää suomalaisen alkoholimonopolin murtumista väistämättömänä kehityksenä... - Jonain päivänä yleiseurooppalainen alkoholipolitiikka rantautuu myös Suomeen ja monopoli menettää mahdollisuutensa elää. On parempi, että yhtiö on hyvin hoidettu ja hyvässä kunnossa, niin sillä on arvoa joka tapauksessa, vaikka monopoli menisikin.” (Turun Sanomat, 25.11.2004.)

”Itälän mielestä alkoholimyyntiä ei tarvitse kuitenkaan vapauttaa täysin markkinavoimien haltuun, vaan sitä pitää säädellä valtion toimin... - En ole ajamassa monopolia alas, mutta en usko, että Suomi pystyy tällaista ikivanhaa alkoholipolitiikkaa hoitamaan yksinään Euroopassa... - En tiedä mikä meissä suomalaisissa voi olla niin erikoista. Muualla Euroopassa, jossa myynti on vapaata, eivät haitat ole suurempia, päinvastoin. Nyt kasvaa jo uusi sukupolvi, joka reissaa ympäri maailmaa, eikä koe alkoholia tabuna.” (Turun Sanomat 25.11.2004.)

Syy, miksi Itälä on noussut tässä kysymyksessä vapaamman alkoholipolitiikan kannattajien suuksi, johtuu hänen asemastaan Alkon hallintoneuvoston johdossa. Hänellä on näin ollen oikea lähtökohta argumentoinnille, ja lupa puhua yleisölle alkoholipolitiikasta (eetos). Hänellä on selvästi sosiaali- ja terveysministeriöstä poikkeava linja. Hän vetoaa dissosiatiiivisesti käsitykseen (paatos), jonka mukaan suomalaiset olisivat jotenkin erilaisia alkoholin suhteen kuin muut eurooppalaiset. Itälän argumentti pyrkii hajottamaan alkoholipolitiikkaan perinteisesti yhdistettyä ajatusta. Lause, jossa Itälä puhuu muiden maiden alkoholihaittojen olemattomuudesta, on havainnollistaja, jolla pyritään heikentämään alkoholipolitiikan uskottavuutta. Tässä Itälä pyrkii esimerkin avulla heiluttelemaan suomalaista alkoholipolitiikkaa. Ristiriitaista Itälän lausunnossa on toteamus, ettei hän ole purkamassa suomalaista alkoholimonopolia, mutta samalla ei sitä ymmärräkään.

”...mutta täällä kauppojen lisäksi kovaakin alkoholia saa kioskeilta ja huoltamoilta, eivätkä alkoholiongelmat näytä olevan millään tavoin paremmat kuin Suomessa, päinvastoin.” (Ville Itälä, Viisi Tähteä 17.11.2004.)

”Peruspalveluministeri Liisa Hyssälä (KESK) kieltäytyy osallistumasta Itälän herättelemään keskusteluun. Alkon toimitusjohtaja Jaakko Uotila sen sijaan pitää pohjoismaista monopolikäytäntöä hyvänä ja elinkelpoisena tapana myydä alkoholijuomia.” (Turun Sanomat 25.11.2004.)

Edellisessä kommentissa Itälä jatkaa esimerkin käyttöä, jolla pyritään havainnollistamaan, että alkoholin helpolla saatavuudella ja ongelmilla ei välttämättä ole selvää syy-yhteyttä. Ongelmia ei Itälän perspektiivistä näytä muualla Euroopassa olevan. Virallisen poliittisen linjan edustajana Hyssälän ratkaisu on olla kommentoimatta Itälän argumentteja. Tällaisella argumentaatiolla pyritään viestittämään, että toisen puhujan mielipidettä ei kannata ottaa vakavasti.

”ALKON HALLINTONEUVOSTO RIPITTI ITÄLÄÄ MONOPOLIPUHEISTA... Paikalla kokouksessa oli myös peruspalveluministeri Liisa Hyssälä (kesk.), jonka puheessa epäsuorasti arvosteltiin Itälän kantoja ja paalutettiin Alkon jatkavan monopoliyhtiönä.” (Turun Sanomat, 18.12.2004.)

Edellisen lainauksen otsikko ja sisältö kertovat, kuinka Itälä on jäänyt poliittisesti yksin. Muiden puolueiden jäsenet ”ripittivät” Itälää hallintoneuvoston kokouksessa, johon ministerikin osallistui. Tämä osoittaa diskurssin esisopimusten ja lähtökohtien muuttuneen kymmenen vuotta edeltäneestä ajasta. Alkoholipolitiikan esisopimusasema on osoittautunut voimakkaaksi, eikä Itälä olekaan saanut intressiryhmää laajempaa kannatusta puheelleen. Alkoholipoliittisella argumentaatiolla on yleisö puolellaan.

”Hyssälän huoleen on täysi syy. Kulutuksen nousu merkitsee kasvavia terveyst- ja sosiaalimenoja sekä paljon inhimillisiä kärsimyksiä. Tällä kulutustasolla alkoholista joko suoraan tai välillisesti johtuvat kuolemat nousevat 3000 henkilöön vuodessa. Kasvua vuodessa tulee noin 500.” (Länsi-Suomi 6.3.2005.)

”Viinaveron lasku oli vikatikki... Lukijatapaaminen: enemmistö kyselyyn vastanneista nostaisi viinan hintaa.” (Keskisuomalainen 12.3.2005.)

”Alkoholipolitiikan perusta mureni viime vuonna – Suomen alkoholipolitiikka on murroksessa. Maamme historian merkittävien alkoholiveron lasku maaliskuussa 2004 ja Viron tuonnin vapautuminen saman vuoden toukokuussa laskivat juomien hintaa ja nostivat kulutusta.” (Savon Sanomat 22.6.2005.)

”Virallinen viinatrokarimme Alko on helisemässä. Muutama viikko sitten tutkivan journalismin airut Olli Ainola paljasti kauppalehti Pressossa julkisen salaisuuden, että Alkon viinien valintapolitiikka ei kestä päivänvaloa. (Forssan Lehti 9.3.2005.)

Yläpuolella on tiivis läpileikkaus vuonna 2005 kirjoitetuista alkoholipolitiikkaan liittyvistä artikkeleista. Ylin artikkeli on huolestunut kulutuksen kasvusta, jonka veronalennus aiheutti. Toinen jatkaa samaa linjaa ja lisää, kuinka kansalaiset tukevat verotuksen nostoa. Savon

Sanomien artikkeli povaa alkoholipolitiikan murrosta, koska perinteiset kontrollimenetelmät on menetetty. Forssan Lehdessä tuetaan elinkeinoelämän intressejä ja povataan sen kautta vaikeita aikoja Alkolle. Länsi-Suomen artikkeli puhuu inhimillisestä kärsimyksestä ja alkoholin yhteisöä uhkaavasta luonteesta, mutta yksikönvapauden korostaminen alkoholin politiikassa ei ole enää muotia toisin kuin eurooppalaistumisen kulta-aikana 1990-luvun puolivälissä. Alkon monopolia vastustavat tahotkin tuntuvat uskovan terveystorjinnan esisopimukseen. Sen asema mediassa ja poliittisessa diskurssissa on erittäin vahva. Puhe mediassa ei 2000-luvun puolivälissä kyseenalaista julkista kontrollia. Yllä oleva Savon Sanomien artikkeli edustaa kuitenkin sitä argumentointia, joka pyrkii kyseenalaistamaan alkoholipolitiikan perusteet. Se ei sinänsä pyri vastustamaan alkoholipolitiikkaa, vaan kyseenalaistamaan sen toimivuuden. Alkoholipolitiikan kokonaiskulutusta säätelevien keinojen käyttömahdollisuudet ovat heikentyneet, jolloin sen perusteita voidaan syystäkin arvostella. Keinovalikoimien heikentyminen on toisaalta voimistanut terveystorjintaa, joka vaatii alkoholipolitiikan tiukentamista. Tämä perustuu kvantitatiiviseen lokkukseen, jonka mukaan selvä syy-seuraus-yhteys todistaa alkoholipolitiikan tarpeellisuuden ja sen erityisen kvalitatiivisen luonteen. Edellinen tarkoittaa argumentaatioteorian sanoilla sitä, että koska alkoholin kulutus kasvaa määrällisesti ja samalla terveyshaitat kasvavat määrällisesti, on alkoholipolitiikka näiden argumenttien perusteella perusteltua. Samalla yleinen mielipide ja diskurssi vahvistavat puheen esisopimusta. Näillä kvantitatiivisilla perusteilla todistetaan alkoholipolitiikan erityistä, uniikkia luonnetta. Vastustajat eivät pyri heikentämään tätä puhetta. He keskittyvät vain heikentämään monopolipuhetta argumentoimalla sen kilpailua vääristävästä asemaa vastaan.

4.3.4 Monopolipuhetta

Edellä esitetystä aineistosta voidaan havaita, että puhe alkoholipolitiikasta käsitetään yleensä monopolipuheeksi. Enää alkoholin politiikka ei kuitenkaan ole pelkästään puhetta monopolin asemasta, vaan puhetta alkoholipolitiikan edellytyksistä muiden arvojen puristuksessa.

Ennen Euroopan Unioniin liittymistä Suomen alkoholipolitiikka oli keskittynyt Alko Oy:n ympärille¹⁷. Alko oli keskeinen alkoholielinkeinon harjoittaja. Se hoiti alkoholitutkimuksen, valvonnan, lupahallinnon ja jopa alkoholipoliittisen suunnittelun (STM, 2004). Ei ollut edes harvinaista, että Alkossa kirjoitettiin alkoholilakeja (Warsell 2005). Vuonna 1995 alkoholimonopoli organisoitiin uudelleen, mikä vaikutti samalla alkoholipolitiikkaan. Alkolle jäi enää vähittäiskaupan monopoli ja siltä poistettiin kaikki alkoholipoliittiset tehtävät. Monopolin tehtävänä on EU:n vaatimuksesta ollut vuodesta 1997 lähtien harjoittaa läpinäkyvää toimintaa. STTV:n (sosiaali- ja terveydenhuollon tuotevalvontakeskus) tehtävänä on raportoida kotimaisille viranomaisille ja poliitikoille sekä Euroopan Unionille Alkon toiminnasta. (Warsell 2005.) Silti Alko on yksi osa Suomen sosiaali- ja terveysperusteista erityistä alkoholipolitiikkaa.

Alkon kaupallinen luonne ei välttämättä ole ristiriitainen. Alkoholipolitiikan tavoitteena on rajoittaa kokonaiskulutusta monopolin avustuksella. Jos politiikan tavoitteissa onnistutaan, niin lain mukainen tavoite saavutetaan ja Alkon olemassaolo on perusteltu, muussa tapauksessa ristiriita on ilmeinen. Monopolin asema alkoholipoliittisessa toimijakentässä (liite 4) osoittaa, että Alkon virallinen rooli alkoholipolitiikan osana on toimia alue- ja kuntatasolla ”vastuullisena alkoholijuomien vähittäismyyjänä” (STM, 2004). Verrattuna 1990-luvun alun toimintakenttään, Alkon rooli on merkittävästi kaventunut. Kansalaisille Alko on kuitenkin keskeinen alkoholinsaantiväylä mietoja, alle 4,7 tilavuusprosenttia sisältäviä juomia lukuun ottamatta. Nykyisin Alkon osuus alkoholin kokonaismyynnistä on enää 30-50 prosenttia (esim. Viisi Tähteä 17.11.2004). Prosenttiosuus vaihtelee eri lähteissä.

Hyvänä esimerkkinä Alkon kaksoisroolista on sen omistajapolitiikka. Paljon arvostelua elinkeinonelämän puolella aiheuttaa se, että Alkon omistajan edustajana toimii sosiaali- ja terveysministeriö (STM) ja Altian (Alkoholin valmistus) edustajana kauppa- ja teollisuusministeriö. Omistajana valtiolla on siis vähittäiskaupan monopoli ja hallitseva markkinaosuus alkoholin myynnistä. Sosiaali- ja terveysperustein harjoitettu omistajapolitiikka ja Alkon liiketoiminta, jonka tavoitteena on myös tuloksellisuus, aiheuttaa kummastelua. Toisaalta omistajalle, eli STM:lle, Alko on vain yksi alkoholipolitiikan väline. Poliittisesti mielenkiintoiseksi Alkon aseman tekee tämä ristiriitaisuus. Alkon johto, sosiaali- ja terveysministeriö, valtiovarainministeriö ja eduskunnassa toimiva Alkon hallintoneuvosto, ovat

---

¹⁷ Liite 4: Alkoholipoliittinen toimijakenttä vuonna 1990 ja vuonna 2003 (Alkoholiohjelma 2004-2007)

erillisiä toimijoita, joiden kannat samasta asiasta voivat olla toisistaan poikkeavia. Kaikilla näillä on eri poliittiset intressit. Alkon johdolla ei ole näkyvää poliittista kantaa. Toki sen johtoasema oli aina 1990-luvulle asti poliittinen virkanimitys. Mielenkiintoinen esimerkki kertoo, että Ilkka Suomisen ollessa Alkon pääjohtajana, monopolin lopullinen purkautuminen oli jopa tavoitteena. Nykyisen diskurssin mukaisesti myös Suominen on myöntänyt monopolin tärkeyden. (Warsell 2005.)

Oma kokemukseni Alkon työntekijänä vuosien 1999-2005 välillä osoitti, että Alkoon liittyy ristiriitaisia piirteitä vapauksien näkökulmasta. On selvää, että alkoholin myymättä jättäminen rajoittaa yksilön henkilökohtaista vapautta. Samalla tavalla kohtuuttomat välimatkat lähimpään myyntipisteeseen rajoittavat kuluttajan vapautta. Positiivinen vapausajattelu eli alkoholipoliittinen ajattelu lähtee kuitenkin siitä, että myymättä jättäminen tai saannin rajoittaminen suojelee ihmistä itseään ja muita sosiaalisilta häiriöiltä, ja niiden avulla voidaan myös säästää terveydenhoidon kustannuksia. Monopoliasetelmasta voidaan huomata, että kyseessä on sama vapausasetelma, joka lävistää koko alkoholin politiikan alueen. Alkoholimonopolin avulla yhteiskunta asettaa alkoholin kulutuksen julkisen alueelle. Monopolin purkaminen olisi kolaus koko järjestelmälle, koska kontrollin avulla pyritään säätelemään sosiaalista tilaa. Alkoholiongelmaisten syrjäytyminen ei ole hyvinvointiyhteiskuntaan kuuluva piirre, joten voidaan hyvin argumentoida, että yksilön vapauksien lisääminen monopolin purkamisen avulla olisi koko suomalaisen yhteiskunnan kannalta merkittävä käänne. Olisi perusteltua ennakoida vapauttamisten seuraavan toisiaan muillakin yhteiskunnan alueilla.

Warsellin (2005, 225, 230) mukaan Suomen alkoholipoliittisen argumentaation keskeinen osa on ollut monopolipuhe. Pohjoismaisesta alkoholimallista keskustelu on hänen mukaansa keskustelua alkoholin monopolistisesta systeemistä. Olen tähän mennessä kuitenkin osoittanut, että puhe Alkosta on lopulta puhetta yhteiskunnan vapausasetelmasta. Samalla tavalla kuin Alko on alkoholipolitiikan väline, on puhe siitä poliittisten intressien, julkisten ja yksityisten vapauksien sekä hyvinvointivaltiokeskustelun välistä retoriikkaa. Peli Alkon olemassaolosta on samalla peliä poliittisen järjestelmän rakenteesta.

4.5 Sisäisten tekijöiden lopuksi: vapauksia ja retoriikkaa

Terveys- ja kokonaiskulutusretoriikkaa on jo pitkään pidetty alkoholipuheen lähtökohtana Suomessa. Alkoholipolitiikan kokonaiskulutusperustelu, joka käyttää apunaan uuden retoriikan sanastoa, on todellisuuden rakennetta kuvaava esisopimus. (Summa 1989b.) Media argumentoi vallitsevan puheen lähtökohdista. Alkoholipolitiikkaa puolustavat kirjoitukset käyttävät argumentoinnissaan sekä kvantitatiivista että kvalitatiivista lokusta. Sosiaali- ja terveystieteellinen argumentointi perustuu alkoholipolitiikan erityisyyteen, joka kulutuksen kasvamiseen vetoamalla pyrkii kumoamaan vapaata kauppaa puoltavat argumentit. Kvalitatiivisen luonteen voi huomata esimerkiksi *Alcohol no Ordinary Commodity* (2003) -kirjan otsikosta. Alkoholilla ei ole tavallinen hyödyke vaan jokin erityinen. Tämä on alkoholipolitiikan keskeisin argumentti.

Warsellin (2005, 264-265) mukaan Alko-konsernin purku puhdisti alkoholijärjestelmän ristiriitaisuuden taakasta, joka johtui sen osien päällekkäisyydestä. Nyt alkoholijärjestelmä on avoin ja eri intressit voidaan erottaa omiksi osikseen. Valtiontalous, kansanterveyden kuormittaminen ja elinkeino ovat näitä osia, jotka kamppailevat ”kolmannessa tasavallassa” avoimen läpinäkyvästi. Enää alkoholipolitiikka ei siis ole muiden intressien yläkäsite vaan itsenäinen osa. Warsell käyttää dissosiativista menetelmää puolustaessaan itsenäistä alkoholipolitiikkaa. Tässä vanhan alkoholipolitiikka-käsitteen uudelleen organisoimissa pyritään retoriikan avulla tekemään alkoholipolitiikka-käsitteen arvotransformaatiota. Alkoholipolitiikka puhdistetaan sen menneisyyden taakasta. Warsellin retoriikka retoriikasta tekee osin saman huomion, kuin olen tässä työssä tehnyt. Alkoholikysymys poliitisoituna kysymyksenä on Warsellin käsityksen mukainen. On silti selvää, että alkoholipolitiikan tarkoitus on edelleen, kuten menneisyydessä, rajoittaa alkoholin käyttöä – vaikkakin eri perusteilla.

Warsellin (emt., 225) mukaan retorinen taso ja käytännön politiikka kohtaavat toisensa huonosti ja joissakin tapauksissa ei lainkaan. Hänen mukaansa varsinkin 1990-luvulla monopolin perustehtävää perusteltiin sosiaali- ja terveystieteellisillä syillä, jotka kuitenkin olivat usein piiloagenda muille, sitä tärkeämmälle argumentaatiolle ja toimintapolitiikalle (valtionalous, yritystalous). Tässä johtopäätöksessä ei ymmärretä täysin retoriikan poliittista luonnetta. Jos valtionalouden intressiä ajetaan perustelemalla sitä terveystieteillä,

johtuu se siitä, että terveystoriikalla on johtavan puhettavan asema. Tämä on osa poliittisen retoriikan luonnetta. Retoriikkaa harjoitetaan vallitsevan diskurssin lähtökohdasta ja sen välityksellä pyritään tuomaan esille erilaisia poliittisia agendoja. Retorinen ja käytännön poliittinen taso kohtaavat siis toisensa. Puheessa terveystoriikka on niin vahvassa asemassa, että muita poliittisia intressejä ajavat joutuvat käyttämään sen sanastoa. Toisin sanoen terveystoriikkaa ei voida ohittaa, kun keskustellaan Suomen alkoholin politiikasta.

Sisäisten tekijöiden yhteenvedona voidaan todeta, että alkoholin politiikan sisäinen puheavaruus on muuttunut hiljalleen alkoholipuheen historian saatossa. Euroopan Unionin jäsenyyden myötä muiden läntisen Euroopan maiden vapauskäsitteet alkoholin suhteen saivat vastakaikua Suomessakin. Tämä näkyi vaatimuksena valtion roolin heikentämiseksi alkoholikontrollin osalta. Yksityiset, rajoituksia vastustavat intressit voimistuivat ja näkyivät negatiivisen vapauskäsitteiden korostumisena alkoholidiskurssissa. Alkoholimonopoli purkautui vähittäismyyntimonopolia lukuun ottamatta ja alkoholipolitiikka joutui uuteen tilanteeseen. Rajoitusten kevenemisen myötä kontrollia on jälleen alettu vaatia. Vuonna 2006 alkoholipuheessa korostetaan positiivisia vapauksia eli toimia yhteisön hyvinvointia parantavan politiikan puolesta. Tämä politiikka on ideologiasta ja raittiusihanteesta etäännytettyä, mutta kuitenkin muodoltaan positiivista. Politiikkaa harjoitetaan nyt tilanteessa, jossa valtion asettamat rajoitukset elinkeinoelämälle ja yksityiselle ihmiselle ovat pienemmät kuin koskaan yhteiskunnallisen alkoholikysymyksen aikana. Enää alkoholipolitiikan harjoittaminen ei ole itsestäänselvyys. Alkoholipolitiikan keinojen toteuttaminen ei enää ole kaikin tavoin mahdollista. Alkoholipolitiikkaa ja elinkeinoelämän intressejä ajetaan alkoholin politiikan sisällä. Lopulta tämä poliittinen kamppailu ratkaisee sisäisen politiikkamme suunnan.

Alkoholipoliittisen puheen kritiikkinä voidaan mainita sen vastahakoisuus nähdä alkoholikysymystä vapauskysymyksenä. Törrösen (2000, 20-32) mukaan ennen alkoholipolitiikan institutionaalisia uudelleenjärjestelyjä alkoholiongelmat koettiin maallikkoajattelussa vapaustaisteluksi valtiota, julkisia auktoriteetteja ja kollektiivisia ideologioita vastaan. Alkon murruttua tältä taistelulta purkautui mielekäs kohde ja jännite. Warsell (2005) ei myöskään puhu vapausasetelmista kirjoittaessaan avointen poliittisten intressien välisestä kamppailusta. Puhetta hallitsevan diskurssin kannalta vapausretoriikan puute pitääkin paikkansa, mutta alkoholipoliittisen intressin toteuttaminen perustuu aina julkisen ja yksityisen väli-

seen järjestykseen, minkä vuoksi alkoholin politiikka ja sen tekemisessä esitetyt arvot perustuvat poliittisen järjestelmän sisäiseen vapausasetelmaan. Isaiah Berlinin (1969) vapaus-teorian mukaisesti alkoholin politiikassa on kysymys rajoitusten olemassaolosta tai niiden puuttumisesta. Tämän työn pitäisi osoittaa, että vapausajattelussa ei ole kyse vain maallikkoajattelusta. Mitä sitten vallitsevaan puheeseen tulee, on hyvin todennäköistä, että vapauskysymys nousee jälleen tulevaisuudessa osaksi retorista kielenkäyttöä.

5. Alkoholin politiikan aikakausi

5.1 Yhdeksän johtopäätöstä

1. Historia on muodostanut erityisen yhteiskunnallisen alkoholipoliittisen kysymyksen, jonka merkitys näkyy edelleen suomalaisessa alkoholipolitiikassa.
2. Historiallinen valistusihanteeseen perustunut uskomus pienin askelin kehittyvästä alkoholikulttuurista murtui 1970-luvulla, kun moraalipuhe vaihtui terveysretoriseen puheeseen. Yhteiskunnan täydellistämisen idea vaihtui yhteisöä suojelemaan edelleen kollektiiviseen, sosiaali- ja terveyspoliittiseen kokonaiskulutusajatuksen.
3. Neoliberaali markkinatalous on vaikuttanut ja vaikuttaa Suomen kansalliseen politiikkaan. Euroopan yhdentymiskehityksen yhteydessä purkautunut alkoholi-monopoli muutti alkoholipolitiikan luonnetta.
4. Alkoholipolitiikkaa on heikentänyt kokonaiskulutusta säätelevien keinojen rajoittuminen. Verotusta ja tuontirajoituksia ei voida Euroopan Unionin painostaessa käyttää entisellä tavalla. Alkoholipoliittisen retoriikan valta-asema diskurssissa muuttuu, jos alkoholipolitiikkaa ei pystytä toteuttamaan. Tällöin retoriikalta poistuisi perusteet.
5. Alkoholipolitiikan tulevaisuus on 2000-luvun puolessavälissä kansallisen politiikan käsissä, koska globaalien markkinoiden asettamat rajoitukset ovat määritetty ja päättäjien tiedossa.
6. Alkoholipolitiikka on eri intressien politiikkaa. Nämä kamppailevat kansallisella ja globaalilla tasolla. Alkoholipolitiikka on Suomessa julkisten (yhteisön) ja yksityisten intressien välistä politiikkaa.
7. Retorisella tasolla alkoholidiskurssin esisopimuksena 2000-luvulla on terveysretoriikka. Kontrollin tarvetta perustellaan kvantitatiivisin menetelmin, kuten vetoamalla alkoholipolitiikkaan, jonka perusteella alkoholipolitiikkaa pidetään erityisenä kvalitatiivisena politiikkana.
8. Vapausasetelmat ovat alkoholipolitiikan rakenteellinen osa. Kyse on alkoholisaannin vapaudesta. Positiivinen vapaus tarkoittaa rajoittamisvaatimusta. Negatiiv-

vinen vapaus on osa vapauttamisvaatimusta eli vaatimusta valtion asettamien esteiden poistamisesta. Kolmannella vapaudella tarkoitetaan tässä vapaata parlamentaarista poliittista järjestelmää, jossa alkoholiin liittyvistä yksityisistä ja julkisista arvoista voidaan avoimesti kamppailla. Alkoholin politiikka on vapaata, koska alkoholipolitiikka ei ole enää ylhäältä määrättyä välttämättömyyspolitiikkaa.

9. Näyttäisi siltä, että suomalainen alkoholipolitiikka ja Alko sen keskeisenä kontrolloelementtinä eivät ole 2000-luvun puolivälissä vaarassa menettää asemaansa. Kansalaiset ovat rajoittamisen kannalla ja poliittinen ilmapiiri voimistaa alkoholipoliittista puhetta. Pidän erittäin epätodennäköisenä, että Alkon asema tai alkoholin politiikan suunta muuttuisivat kuluvan vuosikymmenen aikana tai hieman pidemmälläkään aikavälillä. Alkoholin politiikan ilmapiiri on kuitenkin heilahdellut poliittisten muutosten vaikutuksesta, joten pidemmän aikavälin johtopäätöksiä on vaikea tehdä.

5.2 Lopuksi

Alkoholi on ollut Suomessa julkinen asia jo siitä asti, kun kirkko määräsi alkoholikysymyksen 1600-luvulla. Toisin sanoen alkoholi on ollut monista aiemmista arvoista poiketen (ks. esim. Apo 2001) yhteiskunnallinen kysymys jo ennen 1900-lukua. Toisaalta vasta kieltoakivaatimus teki alkoholikysymyksestä valistusihanteen, jonka puitteissa ”suomalaista rotua” pyrittiin sivistämään erityisen politiikan avulla. Näistä ajoista alkoholipoliittiselle intressille on jäänyt vahva yhteiskunnallinen asema. Poliittikka alkoholista muuttui konkreettisesti 1990-luvulla Euroopan yhdentymiskehityksen myötä. Samassa yhteydessä alkoholipolitiikan oikeutus kyseenalaistettiin. Vapautukset kuitenkin aiheuttivat vastareaktion ja sosiaali- ja terveystieteiden kontrollipuhe sai vahvemman otteen alkoholidiskurssissa. Terveystieteen intressillä on nyt alkoholipuhetta hallitseva esisopimusasema. Taloudellinen globalisaatio asetti uudet rajat alkoholipolitiikalle, mutta jätti sille kansallista pelivaraa, jonka puitteissa tulevaisuudessa ratkaistaan politiikan sisältö kahden merkittävimmän intressin, markkinanäkökulman ja valtionäkökulman, välillä.

Erityinen alkoholipolitiikka oli aiemmin ainoata mahdollista alkoholin politiikkaa. Nyt alkoholipolitiikka on osa alkoholin politiikkaa. Alkoholipolitiikka ei ole enää sen positiivisen vapausihanteen mukaista, josta Berlin (1969) varoitti. Sivistyspolitiikan aikana alkoholin kahleissa elänyttä kansaa yritettiin ohjata kohti itsenäisyyttä, lopullista aikuisuutta. Ky-

se ei enää ole tästä utopistisesta täydellistä politiikasta. Kokonaiskulutuksen säätelyn aikana alkoholi on edelleen osa julkista rajoituspolitiikkaa: nyt alkoholipolitiikka haluaa vapauttaa yhteisöä ja yksilöä alkoholista aiheutuvista haitoista. Vaikka alkoholipolitiikka ei ole enää tiukasti määriteltynä berliniläistä positiivista vapauspolitiikkaa, on sen rajoittava kollektivistinen luonne positiivisen vapausmallin mukainen. Alkoholipolitiikan avulla tavoitellaan edelleen tietynlaista yhteiskuntaa yksilönvapauksia rajoittamalla. Alkoholipolitiikka on osa hyvinvointipolitiikkaa, koska sen keinoilla, eli ennaltaehkäisyllä, valvonnalla, tutkimuksella ja terveydenhoidolla, on julkista aluetta kasvattava vaikutus ja molemmilla on sama positiivinen yhteiskunnallinen vapausintressi.

Skinnerin (2003) ja Pettitin (1997) esittelemä kolmannen vapauden käsite selkeyttää Berlinin (1969) negatiivisen ja positiivisen vapauden käsitteen käyttöä. Kahden vapauden teorian toisistaan poikkeavat vapauskäsitteet voivat tasapuolisesti, ilman totalitarismin pelkoa, kamppailla keskenään demokratian suojellessa poliittista järjestelmäämme. Tällä perusteella kolmas vapauden teoria sisältyy negatiivisen vapauden määritelmään. Poliittikkamme toimii siis negatiivisen vapausasetelman mukaisesti: olemme vapaita valitsemaan poliittisesti vahvimman argumentin. Vapaan talouden kannalta alkoholipolitiikka on rajoittavaa, mutta poliittisesti erilaisista arvoista voidaan vapaasti valita.

Tätä kirjoittaessani tv-uutisissa kerrottiin, että alkoholin kokonaiskulutus on jälleen kasvanut ja alkoholitutkijat vaativat alkoholiveron korotusta (MTV3 Uutiset, 8.2.2006). Mietojen alkoholijuomien markkinointia aiotaan myös lainsäädännöllisin keinoin kiristää. Kysyin johdannossa, onko alkoholipolitiikassa havaittavissa jokin linja. Pitkällä aikavälillä tarkasteltuna kansallisen alkoholipolitiikan toteuttamismahdollisuudet ovat heikentyneet varsinkin globaalien vaikuttajien paineesta, mutta samalla kehitys on vahvistanut alkoholipolitiikan agendaa kansallisen alkoholipuheen määrittäjänä. Toisaalta alkoholikysymys erilaisten mahdollisuuksien poliittikkana tekee tulevan linjan seuraamisen erittäin vaikeaksi. Alkoholipuhe muuttuu toisinaan kireämmäksi ja toisinaan vapaammaksi, mutta tähän mennessä rajoittavan puheen perusteet ovat pitäneet. Jos uutta globaalien vaikuttajien aiheuttamaa muutosta kokonaiskulutusta rajoittavien keinojen toteuttamisen mahdollisuuksiin ei tule, on alkoholipolitiikan positiivinen vapausasetelma jatkossakin keskeisin alkoholipuhetta määrittävä tekijä. Alkoholin politiikan kansallisella areenalla pohjoismainen erityinen alkoholipolitiikka näyttäisi olevan tukevasti osa tulevaisuutta.

Lähteet

Kirjallisuuslähteet

Ahonen, Pertti (1984) Sosiaaliantropologiasta ja kansansatujentutkimuksesta yleiseen ihmistieteeseen. Suomen antropologi 4/1984. 147-158

Alasuutari, Pertti (1996) Toinen tasavalta. Suomi 1946-1994. Jyväskylä: Vastapaino

Alavaikko, Mika ja Österberg, Esa (1999) Alkoholiin kytkeytyvät elinkeinointressit Suomessa 1990-luvulla. Yhteiskuntapolitiikka Vol. 4. 301-316

Alavaikko, Mika (1996) Alkoholipoliittisen puheetavan muutos. Vuoden 1994 alkoholilaki eduskunnan sosiaali- ja terveystieteiden valiokunnassa. Helsinki: Helsingin yliopisto

Alcohol No Ordinary Commodity. Research and Public Policy. (2003) Barbor, Thomas (toim.). Oxford: Oxford University Press

Alkoholiohjelma 2004–2007. Yhteistyön lähtökohdat 2004. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön julkaisuja 2004:7. Helsinki

Alkoholipolitiikka. kansanterveydellinen näkökulma. (1975) Alkoholitutkimussäätiön, Maailman terveysjärjestön Euroopan aluetuimiston ja The Addiction Research Foundation of Ontarion yhteistyöprojekti: Kettil Bruun (toim.). Helsinki: Alkoholitutkimussäätiö

Annan, Noel (1981) Esipuhe. Teoksessa Personal Impressions. (toim.) Henry Hardy. London: Hogarth Press. i-xviii

Apo, Satu (2001) Viinan voima. Näkökulmia suomalaisten kansanomaiseen alkoholiajatteluun ja -kulttuuriin. Vammala: Vammalan kirjapaino Oy

Arendt, Hannah (1998) Human Condition. Esipuhe Margaret Canovan. Chicago: University of Chicago press (1958). 7

Aristoteles (1997) Retoriikka. Teoksessa IX. Tampere: Gaudeamus. 11

Beck, Ulrich (1992). Risk Society: Towards a new Modernity London: Sage Publications

Berlin, Isaiah (1980) Against the Current. Essays in the History of Ideas. (toim.). With a bibliography by Henry Hardy. London: Hogarth Press

Berlin, Isaiah (1969) Four Essays on Liberty. Oxford: Oxford UP

Berlin, Isaiah (1993) The Magus of the North. J.G. Hamann and the Origins of Modern Irrationalism. (toim.) Henry Hardy. London: Murray, cop

- Berlin Isaiah (1981) *Personal Impressions*. (toim.) Henry Hardy. esipuhe Noel Annan. London: Hogarth Press
- Berlin, Isaiah (2001) *Vapaus, ihmisyys ja historia. Valikoima esseitä*. (toim.) Juha Sihvola ja Timo Soukola. Esipuhe Juha Sihvola. Helsinki: Gaudeamus
- Berlin, Isaiah (1976) *Vico and Herder. Two Studies in the History of Ideas*. London: Hogarth Press
- Blitzer, Charles (1968) *Age of Kings*. By Charles Blitzer and the editors of Time-Life Books. Time-Life International. Cop.
- Bosanguet, Bernard (1965) *The Philosophical Theory of the State*. London: Macmillan
- Cox, Robert W (1997) *A Perspective on Globalization*. Teoksessa Mittelman, James H. *Globalization: Critical Reflections*. London: Lynne Rienner Publishers. 27
- Cerny, Philip (1999) *Globalising the Political and Politicising the Global. Concluding Reflections on International Political Economy as a Vocation*. *New Political Economy* Vol. 4(1). (Haku: Nelli Portaali. Helsinki School of Economics Library. E-Journal). 152
- Cerny, Philip (1997) *Paradoxes of the Competition State. The Dynamics of Political Globalization. Government and Opposition* vol. 32 (1). 274
- Cerny, Philip (1996) *What Next for the State*. Teoksessa Kofman, Eleonore ja Youngs, Gillian. *Globalization. Theory and Practice*. London: Pinter. 133
- Eco, Umberto (1976) *Theory of Semiotics*. Bloomington: Indiana University Press. 276-278
- Edwards, Griffith ym. (1996) *Alkoholipolitiikka ja yhteinen hyvä*. Helsinki: Edita
- George, Vic ja Wilding Paul (2002) *Globalization and human welfare*. Basingstoke: Palgrave Macmillan
- Graig, Paul ja De Burga, Gràinne (1998) *EU Law. Second Edition*. Oxford: University Press
- Focault, Michel (1989) *The Archaeology of Knowledge*. London: Routledge (1969)
- Focault, Michel, (1973) *Madness and Civilization. A History of insanity in the Age of Reason*
- Giddens, Anthony (1990) *The Consequences of modernity*. Cambridge: Polity Press
- Giddens, Anthony (1998) *The Third Way. The Renewal of Social Democracy*. Cambridge: Polity Press. 142

- Haapanen, Pirkko (1996) Roomalaisten korkein tahto. Johdanto antiikin retoriikkaan. Teoksessa Palonen, Kari ja Summa, Hilikka (toim.) Pelkkää retoriikkaa. Tampere: Vastapaino. 27-28
- Haatanen, Pekka ja Suonoja, Kyösti (1992) Suuriruhtinaskunnasta hyvinvointivaltioon. Helsinki: VAPK-kustannus
- Hausheer, Roger (1980) Esipuhe. Teoksessa Berlin, Isaiah. Against the Current. Essays in the History of Ideas. London: Hogarth Press
- Hardy, Henry (1997) A Personal Impression. <http://berlin.wolf.ox.ac.uk/tribute/>. Tribute from Wolfson College Oxford
- Hardy, Henry ja Chriss, Joshua (2005) <http://plato.stanford.edu/entries/berlin/>. Stanford Encyclopedia of Philosophy
- Hewson, Martin ja Sinclair, Timothy (toim.) (1999) Approaches to Global Governance Theory. Albany: State University of New York Press
- Honka-Hallila, Ari ja Laine, Kimmo ja Pantti, Mervi (1995) Markan tähden. Yli sata vuotta suomalaista elokuvahistoriaa. Turku: Turun yliopisto
- Kainulainen, S 1997. Aika vaatii vapautta, mutta mitä niistä? Filosofinen N&N lehti. http://www.netn.fi/197/netn_197_kainu.html
- Kaarlejärvi, Jani (2001) Taloudellisen liberalismien ilmentyminen politologisissa intrekraatioteorioissa. 4(43) 333
- Kekki, Mari (1995) Suomen alkoholimonopolin sopeuttaminen Euroopan unionin sääntöjen mukaiseksi. Helsinki: Helsingin yliopisto. 54
- Keränen, Marja (1996) Tieteet retoriikkana. Teoksessa Palonen, Kari ja Summa, Hilikka (toim.) Pelkkää retoriikkaa. Tampere: Vastapaino
- Korhonen, Pekka (2005) Mitä maailmanpolitiikka on? Poliittika 1(47)
- Koski, Heikki (1994) Hintansa väärsti. Alkoholipitoisia esseitä ja muistikuvia. Helsinki: Otava
- Kurzer, Paulette (2002) Markets and Moral Regulation. Cultural Change in the European Union. Cambridge: Cambridge University Press
- MacCallum, Gerald. C (1967) Negative and Positive Freedom. The Philosophical Review 76. 312-324
- MacCallum, Gerald. C (1972) Negative and Positive Freedom in Laslett. Runciman ja Skinner (Toim.). Philosophy, Politics and Society. 4th series 1972
- Mäntylä, Ilkka (1998) Viinissä on totuus. Keuruu: Otava

- Olkkonen, Pekka (1982) Alkoholimyymälä 50 vuotta kontrollipolitiikan välineenä. Helsinki: Alkoholipoliittinen tutkimuslaitos
- Palonen, Kari (1997) Kootut retoriikat. Esimerkkejä politiikan luennasta. SoPHi. Yhteiskuntatieteiden, valtio-opin ja filosofian julkaisuja 11. Jyväskylän yliopisto
- Palonen, Kari ja Summa, Hilikka (1996) Johdanto: Retorinen käänne. Teoksessa Palonen, Kari ja Summa Hilikka (toim.) Pelkkää retoriikkaa. Tampere: Vastapaino. 7-19
- Palonen, Kari (2003) Quentin Skinner History, Politics, Rhetoric. Cambridge: Polity Press
- Parker, Ian (1992) Discourse Dynamics: Critical Analysis for Social and Individual Psychology. London: Routledge
- Peltoniemi, Teuvo ja Voipio Martti (toim.) (1983) Alkoholit ja yhteiskunta. Helsinki: Otava
- Peltonen, Matti (1988) Viinapästä kolerakauhuun. Kirjoituksia sosiaalishistoriasta. Helsinki: Hanki ja jää Oy. 16
- Peltonen, Matti (1997) Kerta kiellon päälle: Suomalainen kieltolakimentaliteetti. Vuoden 1733 juopumusasetuksesta kieltolain kumoamiseen 1932. Hämeenlinna: Hanki ja Jää
- Perelman, Chaïm (1996) Retoriikan valtakunta. Tampere: Vastapaino
- Perelman, Chaïm ja Olbrechts-Tyteca, L (1971) The New Rhetoric. A Treatise on Argumentation. Notre Dame: University of Notre Dame
- Perelman, Chaïm (1984) The New Rhetoric and the Rhetoricians: Remembrances and Comments. Quarterly Journal of Speech 2 (70). 188-196
- Perelman, Chaïm (1982) The Realm of Rhetoric. Notre Dame Indiana: The University of Notre Dame Press (1977)
- Pettit, Philip (1997) A Theory of Freedom the Psychology to the Politics of Agency: Cambridge: Polity
- Pettit, Philip (2002) Republicanism a Theory of Freedom and Government. Oxford: Clarendon press (1997)
- Piispa, Matti (1990) Alkoholiliberalismin suuri linja. Alkoholipolitiikka 6(55) 277-283
- Piispa, Matti (1997) Valistus, holhous, suojele. Tutkimus alkoholipoliittisesta ja tupakkapoliittisesta mielipideilmastosta. Tampere: Tampereen yliopisto
- Ramakrishnan, A.K. (2002) Neoliberalism, Globalization and Resistance: The Case of India. Teoksessa Hovden, Eivind ja Keene, Edward (toim.) The Globalization of Liberalism. Basingstoke: Palgrave in association with Millennium Journal of International Studies
- Rawls, John (1993) Political Liberalism. New York: Columbia University Press

- Roth, Brad R. (1999) *Governmental Illegitimacy in International Law*. Oxford: Clarendon Press
- Sassen, Saskia (1998) *Globalization and Its Discontents*. New York: The New Press
- Savia, Elena (1993) Alkoholimonopolin kohtalo ratkeaa jo ETA-vaiheessa. *Alkoholipolitiikka* (6). 469
- Scholte, Jan Aart (1997) *Global Capitalism and the State*. *International Affairs Vol. 73* (3) (Haku: Nelli Portaali. Helsinki School of Economics Library. E-Journal) 444
- Seitz, John L (1995) *Global Issues*. Oxford: Blackwell Publishers. 1-25
- Sihvola, Juha (2001) *Esipuhe*. Teoksessa Berlin, Isaiah. *Vapaus, ihmisyys ja historia. Valikoima esseitä: Gaudeamus: Helsinki*. 4-23
- Simpura, Jorma (1982) *Vapaan viinan aika. 50 vuotta suomalaista alkoholipolitiikkaa*. Helsinki: Kirjayhtymä
- Simpura, Jussi (1999) *Maaailman murheet, omat ongelmat. Sosiaaliset ongelmat ja globalisaatio Itämeren alueen murroksessa*. Teoksessa Kosonen, Pekka ja Simpura, Jussi (toim.). *Sosiaalipolitiikka globalisoituvassa maailmassa*. Tampere: Gaudeamus. 93
- Summa Hilikka, (1989a) *Hallinnon retoriikka ja poliitikkojen synty. Onko retoriikalla vielä merkitystä? Politiikka* 3(31). 159-168.
- Summa Hilikka (1989b) *Hyvinvointipolitiikkaa ja suunnitteluretoriikkaa: Tapaus asuntopolitiikka*. Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja A 17. Espoo: Teknillinen korkeakoulu
- Summa, Hilikka (1996) *Kolme näkökulmaa retoriikkaan*. Burke, Perelman, Toulmin ja retoriikan kunnianpalautus. Teoksessa Palonen, Kari ja Summa, Hilikka (toim.). *Pelkkää retoriikkaa*. Tampere: Vastapaino
- Sulkunen, Pekka (1998) *Alkoholipolitiikan etiikka saturoituneessa yhteiskunnassa*. Teoksessa Kaj Imonen (toim.) *Moderniteetti ja moraali*. Saarijärvi: Gummerus. 117-128
- Skinner, Quentin (2003) *Kolmas vapauden käsite*. Tampere: Eurooppalaisen filosofian seura. Niin & Näin- lehden filosofinen julkaisusarja
- Suomalaisen juomatavan salaisuus. Marli Oy:n 125-vuotisjuhlakirja (1992) Blom (toim.). Jyväskylä: Gummerus
- Tapola, Janne (2002) *Pakkokohtuutta alkoholinkulutukseen. Diskurssianalyysi ostajaintarkkailusta alkoholipolitiikassa*. Jyväskylä: Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Jyväskylän yliopisto
- Tuomioja, Erkki (1996) *Pekka Kuusi. Alkoholipoliitikko Sosiaalipoliitikko Ihmiskuntapoliitikko*. Hämeenlinna: Karisto Oy. 54

Turunen, Kimmo (1992) Viinit kauppaan lähivuosina. Pasi Natrin haastattelu. Teoksessa Blom (toim.) Suomalaisen juomatavan ”salaisuus”. Jyväskylä: Gummerus

Törrönen, Jukka (2000) Alkoholipoliittinen asennoituminen maallikkoajattelussa. Yhteiskuntapolitiikka vol. 1. 20-32

Warsell, Leena (2005) Perikato vai uuden alku? Alkon purku 1990-luvulla. Helsinki: Stakes

Vihinen, Hilikka (2001) Recognising Choice. A Study of the Changing Politics of the Common Agricultural Policy through an Analysis of the MacSharry Reform Debate in Ireland and the Netherlands. Vammala: Taloustutkimus (MTTL) julkaisu 99 /Economic Research Publication

Vuorenvirta, Risto (1996) Alko Oy:n vähittäismyyntimonopolin oikeutus Euroopan yhteisön oikeusjärjestelmän valossa tarkasteltuna. Helsinki: Helsingin yliopisto

Medialähteet

Alkon lehdistökatsauksista poimittuja:

Alkoholipoliitiikan perusta mureni viime vuonna (2005). Savon Sanomat 22.6.2005

Hyssälä elättelee turhia toiveita (2005). Länsi-Suomi 6.3.2005

Viiniä yhtiönkadulle (2005). Forssan lehti 9.3.2005

Helsingin Sanomien arkisto. Palvelu vaatii tunnuksia. <http://www.hs.fi/arkisto/suojatut/>:

101 kansanedustajaa haluaa kauppoihin miedot alkoholijuomat. Joukossa on myös ministeri Aura (1997). Helsingin Sanomat 9.4.1997

Alkoholihaitat ovat jo sietämättömiä (2005). Helsingin Sanomat 8.11.2005

Alkoholin kulutus hurjassa kasvussa. Tilastoitu kokonaiskulutus kasvoi kesällä kymmenen prosenttia. Suomalaiset juovat yhä väkevämpiä juomia (2001). Helsingin Sanomat 3.10.2001

Alkoholin verottaminen järkevää. Helsingin Sanomien mielipidekirjoitus (2001). Helsingin Sanomat 30.6.2001

Alkoholiongelmat lisääntyvät. Suomen alkoholiolojen niin sanottu eurooppalaistuminen lisää alkoholikuolemia ja muita alkoholiongelmia, kirjoittaa Jussi Simpura (2001). Helsingin Sanomat 8.6.2001

Alkoholipoliittiset tavoitteet itsenäisiä myös EY:n sisällä (1993). Helsingin Sanomat 20.8.1993

Alkoholipoliittikka epäonnistui (1995). Helsingin Sanomat 13.12.1995

Alkoholitavoitteista yhä kaksi eri linjaa. Kankaanniemi pitäisi kiinni monopolista (1993) Helsingin Sanomat 26.5.1993

Alkon vähittäismyyntimonopoli saattaa purkautua hyvinkin nopeasti (2005). Ilta-Sanomat 18.11.2005

EY-tuomioistuin ymmärsi Suomen alkoholiongelmia. Helsingin Sanomien pääkirjoitus (1999). Helsingin Sanomat 16.6.1999

Kohtuullisenakin pidetty alkoholin käyttö voi olla terveydelle vaaraksi. Lasillinen tai pari päivässä ei tutkimuksen mukaan suojaakaan sydäntä. (1990). Helsingin Sanomat 28.4.1990

Kolmasosa Suomalaisista haluaisi väljentää alkoholirajoituksia. Yli Puolet ottaisi viinit ruokakauppoihin (1990). Helsingin Sanomat 1.3.1990

Meillä on kielto-ongelma. Helsingin Sanomien pääkirjoitus (1990). Helsingin Sanomat 17.7.1990

On kiire ehkäistä alkoholihaittoja. Helsingin Sanomien pääkirjoitus (2005). Helsingin Sanomat 16.4.2005

Perustetaan ruokaviini – puolue! Helsingin Sanomien mielipidekirjoitus (1993). Helsingin Sanomat 22.4.1993

Rakas monopoli murenee (1992). Helsingin Sanomat 7.11.1992

Suomen Gallup tutki alkoholiasenteita: Yhä useampi suomalainen vaatii vapaampaa viinapolitiikkaa (1992). Helsingin Sanomat 2.12.1992

Suomi voi poiketa viinituomiosta. Helsingin Sanomien pääkirjoitus (1997). Helsingin sanomat 24.10.1997

Tuore tutkimus: Alkoholirajoituksia ollaan valmiit taas höllentämään. Suomalainen haluaa viinit ruokakauppoihin (1996). Helsingin Sanomat 22.10.1996

Valistus vaan ei tehoa. Helsingin Sanomien mielipidekirjoitus (1997) Helsingin Sanomat 30.10.1997

Viinin myynnin vapautus olisi kallis päätös (2005) Helsingin Sanomat 28.1.2005

Turun Sanomat arkistohaku. <http://arkisto.turunsanomat.fi> :

Alkon hallintoneuvosto ripitti Itälää monopolipuheista (2004). Turun Sanomat 18.12.2004

Ville Itälä uskoo monopolin murtuvan. Kunnossa pidetty Alko kelpaa myyntiin (2004). Turun Sanomat 25.11.2004

Ylen uutishaku. <http://www.yle.fi/uutiset/haku.php>

Muut medialähteet:

MTV 3 Uutiset 8.2.2006

Ohjelmajohtaja Seppo Niemelä: Raittiusliike tarpeellisempi kuin koskaan (2004). Ystävien kesken. Raittiuden Ystävien ja sen jäsenliittojen tiedotuslehti 3/3004, 7

Perusteluita Alkon purkamiseksi – monopolin lopun alku. Viisi Tähteä 9.9.2004. <http://www.viisitahta.fi/content/view/210/49/>

Ville Itälä: ”Alkon monopolin purkuun on varauduttava” (2004). Viisi Tähteä 17.11.2004 <http://www.viisitahta.fi/content/view/167/44/>

Muut lähteet

Alcohol Policy in the WHO European Region: current status and the way forward (2005). <http://www.euro.who.int/document/mediacentre/fs1005e.pdf>.

Alkoholilaki 8.12.1994/1143. <http://www.finlex.fi/fi/laki/> - Hallituksen esitykset löytyvät myös Finlex-palvelusta

Alkon internetsivut. <http://www.alko.fi>

Hallituksen esitys uudeksi alkoholilaiksi 1994. (1143/1994) Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi alkoholilain muuttamisesta

Hallituksen esitys (119/1994). Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi alkoholilain muuttamisesta

Hallituksen esitys (247/1998). Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi alkoholilain muuttamisesta

Systembolagetin alkoholipolitiikkavideo (2005). <http://www.dearmrb.se/>

Wikipedia (2006). http://en.wikipedia.org/wiki/Isaiah_Berlin - Lainaus lehdestä *The Listener*, 1978

Liitteet

Liite 1: Isaiah Berlinin bibliografia

A. Berlin työt - <http://plato.stanford.edu/entries/berlin/>

- 1937, 'Induction and Hypothesis', *Proceedings of the Aristotelian Society*, supplementary vol. 16: 63–102.
- 1939, *Karl Marx: His Life and Environment*, London: Thornton Butterworth; Toronto: Nelson. 4th ed., 1978, Oxford and New York: Oxford University Press.
- 1949, 'Democracy, Communism and the Individual', in *The Isaiah Berlin Virtual Library*, Henry Hardy (ed.).
- 1953, *The Hedgehog and the Fox: An Essay on Tolstoy's View of History*, London: Weidenfeld and Nicolson; New York: Simon and Schuster. Expanded version of 'Lev Tolstoy's Historical Scepticism', *Oxford Slavonic Papers*, 2, 1951: 17–54. Reprinted in Berlin 1978a.
- 1954, *Historical Inevitability*, London: Oxford University Press. Reprinted in Berlin 2002b.
- 1955, (with Stuart Hampshire, Iris Murdoch and Anthony Quinton), 'Philosophy and Beliefs', *Twentieth Century*, 157: 495–521.
- 1956, (ed.), *The Age of Enlightenment: The Eighteenth-Century Philosophers*, Boston: Houghton Mifflin; New York: New American Library.
- 1958, 'Two Concepts of Liberty', in Berlin 2002.
- 1972, 'The Originality of Machiavelli' (revised version of a paper first delivered in 1953), in *Studies on Machiavelli*, M. Gilmore (ed.), Florence: Sansoni. Reprinted in Berlin 1979.
- 1978a, *Russian Thinkers*, Henry Hardy and Aileen Kelly (eds), London: Hogarth Press; New York: Viking.
- 1978b, *Concepts and Categories: Philosophical Essays*, Henry Hardy (ed.), London: Hogarth Press; New York, 1979: Viking.
- 1979, *Against the Current: Essays in the History of Ideas*, Henry Hardy (ed.), London: Hogarth Press; New York, 1980: Viking.
- 1990, *The Crooked Timber of Humanity: Chapters in the History of Ideas*, Henry Hardy (ed.), London: John Murray; New York, 1991: Knopf.
- 1996, *The Sense of Reality: Studies in Ideas and their History*, Henry Hardy (ed.), London: Chatto and Windus; New York, 1997: Farrar, Straus and Giroux.
- 1997, *The Proper Study of Mankind: An Anthology of Essays*, Henry Hardy and Roger Hausheer (eds), London: Chatto and Windus; New York, 1998: Farrar, Straus and Giroux.
- 1998, *Personal Impressions*, 2nd edn, Henry Hardy (ed.), London: Pimlico; Princeton, 2001: Princeton University Press.
- 1999a, *The First and the Last*, New York: New York Review Books; London: Granta.

- 1999b, *The Roots of Romanticism* (1965), Henry Hardy (ed.), London: Chatto and Windus; Princeton: Princeton University Press.
- 2000a, *The Power of Ideas*, Henry Hardy (ed.), London: Chatto and Windus; Princeton: Princeton University Press.
- 2000b, *Three Critics of the Enlightenment: Vico, Hamann, Herder* (1960–65), Henry Hardy (ed.), London: Pimlico; Princeton: Princeton University Press.
- 2002a, *Freedom and its Betrayal: Six Enemies of Human Liberty* (1952), Henry Hardy (ed.), London: Chatto and Windus; Princeton: Princeton University Press.
- 2002b, *Liberty*, Henry Hardy (ed.), Oxford and New York: Oxford University Press.
- 2004a, *Flourishing: Letters 1928–1946*, Henry Hardy (ed.), London: Chatto and Windus. Published in the USA as *Letters 1928–1946*, New York: Cambridge University Press.
- 2004b, *The Soviet Mind: Russian Culture under Communism*, Henry Hardy (ed.), Washington: Brookings Institution Press.
- 2004c, ‘A Letter on Human Nature’ (1986), letter to Beata Polanowska-Sygulska, *New York Review of Books*, 23 September, 26.

B. Suomennokset

- The Hedgehog and the Fox: An Essay on Tolstoy’s View of History’ *Siili ja kettu, Tutkielma Tolstoin historianfilosofiasta* (Helsinki, 2004: Otava)
- ‘Introduction’ to Alexander Herzen, *From the Other Shore* ‘Alexander Herzen: vallankumouksellinen vailla fanatismia’, trans. Tuulikki Mäkinen, *Kanava* 1 (1980), 25–33
- *The Proper Study of Mankind* (in part: five essays only: ‘The Pursuit of the Ideal’, ‘Two Concepts of Liberty’, ‘Does Political Theory Exist?’, ‘The Decline of Utopian Ideas in the West’, ‘The Counter-Enlightenment’, ‘The Apotheosis of the Romantic Will’, ‘The Concept of Scientific History’) *Vapaus, ihmisyys ja historia* [‘Liberty, humanity and history’] (Helsinki, 2001: Gaudeamus Kirja/Oy Yliopistokustannus University Press)

Liite 2: Alkoholilaki

1 §

Lain tarkoitus

Tämän lain tarkoituksena on alkoholin kulutusta ohjaamalla ehkäistä alkoholipitoisista aineista aiheutuvia yhteiskunnallisia, sosiaalisia ja terveydellisiä haittoja.

HE 119/1994

Hallituksen esitys Eduskunnalle alkoholilaksi ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Alkoholilaki ehdotetaan uudistettavaksi kokonaisuudessaan. Ainoastaan voimassa olevan lain 9 luku, jossa säädetään rangaistuksista ja muista seuraamuksista lakia rikottaessa, jäisi edelleen muutettuna voimaan. Lähtökohdana esityksessä on sopeuttaa alkoholilainsäädäntö Euroopan talousalueesta tehtyyn sopimukseen (ETA-sopimus) ja samalla turvata alkoholi-järjestelmän sosiaali- ja terveystaloudelliset tavoitteet.

Uudistuksen keskeisen lähtökohdan muodostaa alkoholiyhtiön monopolioikeuksien kumoaminen kahdessa vaiheessa siten, että lopulta nykyisistä yksinoikeuksista jäljelle jäisi ainoastaan vähittäismyynti. Tähän esitykseen sisältyvällä lakiehdotuksella toteutettaisiin uudistuksen ensimmäinen vaihe. Siinä purettaisiin maahantuonti- ja maastavientimonopolit kokonaan. Lisäksi purettaisiin mietojen alkoholijuomien ja likööreiden valmistusmonopoli ja tukkumyyntimonopoli. Myös väkiviinan valmistukseen ja myyntiin liittyvät yksinoikeudet esitetään kumottaviksi.

Uudistuksen toinen keskeinen kokonaisuus liittyy Alkon viranomaistehtävien siirtoon uudelle sosiaali- ja terveysministeriön alaisuudessa toimivalle tuotevalvontakeskukselle. Keskioluen vähittäismyyntiin ja anniskeluun liittyvät viranomaistehtävät ehdotetaan siirrettäviksi lääninhallituksille. Lääninhallitukset vastaisivat myös yleensäkin ravintolatoiminnan valvonnasta yhdessä tuotevalvontakeskuksen kanssa. Tuotevalvontakeskus valvoisi alkoholisektorin normien toteuttamista. Normeja valmisteleva ja antava viranomainen olisi sosiaali- ja terveysministeriö.

Voimassa olevassa alkoholilaisissa Alkon eräs keskeinen tehtävä on ollut alkoholijuomien hintojen määrääminen. Monopolin lakatessa alkoholiyhtiön tämäkin tehtävä poistuu. Ravintolat saavat vapaasti määrätä anniskeleмиensa juomien hinnat. Vähittäismyyntihinnat määräytyvät tuotteen hankintahinnan perusteella.

Euroopan yhdentyminen ja ETA-sopimuksen yleinen merkitys

Euroopan yhentymiskehitys vaikuttaa erityisesti alkoholimonopolin asemaan alkoholijärjestelmässämme. ETA-sopimuksessa Suomi on sitoutunut noudattamaan yhteisön kilpailu- ja monopolisäännöksiä. Vaikka näitä koskevien määräysten oikeudellinen tulkinta kansanterveydellisiin näkökohtiin perustuvien alkoholimonopoliien osalta on osittain avoin, on asiaa selvitetty neuvotteluteitse. Tähän neuvotteluprosessiin liittyen komission ja Suomen hallituksen välisellä kirjeenvaihdolla on yhteisesti todettu alkoholimonopolin sopeuttamisen EY-säännöksiin merkitsevän periaatteessa monopolin purkamista vähittäismyyntimonopolia lukuun ottamatta. EFTA:n valvontaelimelle on toimitettu Suomen näkemys purkamisessa noudatettavasta aikataulusta.

HE 247/1998

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi alkoholilain muuttamisesta

YLEISPERUSTELUT

1. Nykytila ja ehdotetut muutokset

Alkoholilakia ([1143/1994](#)) valmisteltaessa lähdettiin siitä, että alkoholijuomien maahantuonnin ja maastaviennin täytyy olla vapaata. Tästä syystä laista poistettiin kieltolain kumoamisesta vuodesta 1932 voimassa ollut maahantuonti-, maastavienti- ja tukkumyyntimonopoli. Katsottiin, että EU:n lainsäädännön mukaan tällaiset tavaroiden vapaata liikkumista koskevat esteet eivät olleet mahdollisia. Sittemmin tämä kanta vahvistettiin Eftatuomioistuimen päättämässä niin sanotussa Restamark-tapauksessa (E-1/94).

Yhteisölainsäädännön mukaista alkoholijärjestelmää rakennettaessa katsottiin, että vähittäismyyntimonopolin säilyttäminen on alkoholipoliittiset tavoitteet silmälläpitäen kaikkein tärkein tavoite. Muiden kaupallisten toimintojen osalta riittäisi niiden luvanvaraistaminen kuitenkin siten, että maahantuonnille ei tule asettaa mitään esteitä. Tämä kanta on osoittau-

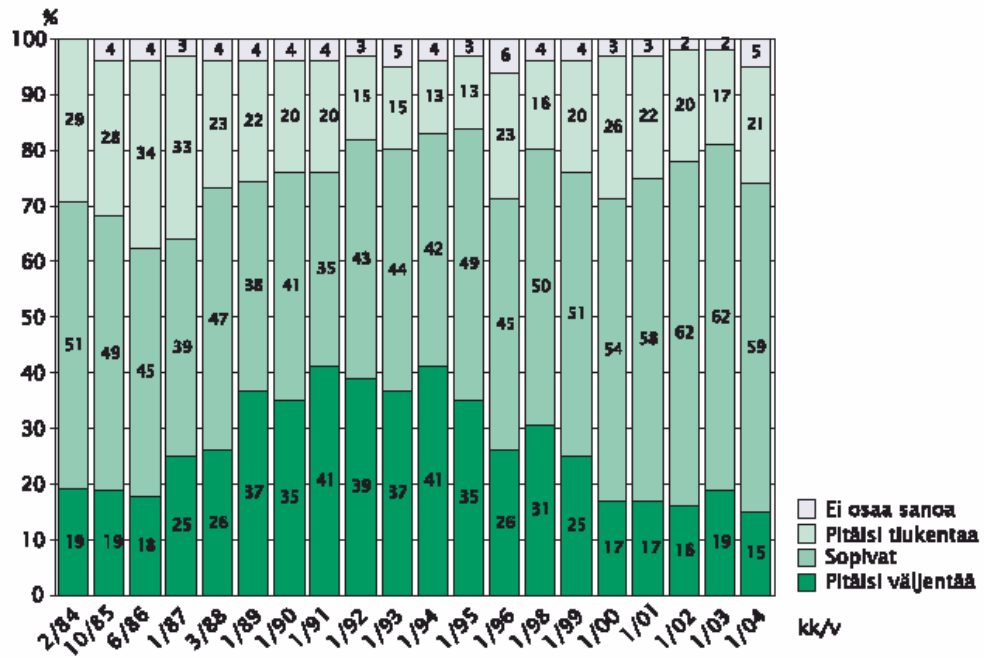
tunut kestäväksi myös Euroopan yhteisöjen (EY) tuomioistuimessa, jonka ratkaisu niin sanotussa Franzen-tapauksessa (C-189/9S) noudattaa tätä periaatetta. Suomen alkoholilainsäädännön mukaan alkoholijuomien kaupallinen tuonti on vapaata, mutta jos Suomessa haluaa harjoittaa alkoholijuomiin liittyvää kaupallista tai muuta elinkeinotoimintaa eli myydä näitä juomia eteenpäin tai edelleen jalostaa niitä, tätä varten tarvitaan erillinen lupa.

EU:n komission XV pääosaston kanssa käydyissä neuvotteluissa on ilmennyt, että edellä mainittu periaate, jonka mukaan tuonti on vapaata, ei ole selvästi näkyvissä alkoholilaissa. Erityisesti 8 §:n 1 momenttia on pidetty tältä osin vaikeaselkoisena. Tämän vuoksi ehdotetaan, että kyseinen lainkohta muutetaan sellaiseen muotoon, että asia käy ilmi mahdollisimman selvästi. Alkoholijuomien maahantuonti Suomeen on kolmansista maista tapahtuvaa turistituontia lukuun ottamatta vapaata, mutta täällä kaupallista tai muuta elinkeinotoimintaa harjoittava tarvitsee tähän erillisen luvan.

(Alkoholilaki <http://www.finlex.fi/fi/laki/>)

Liite 3: Suomalaisen mielipiteet alkoholirajoituksista

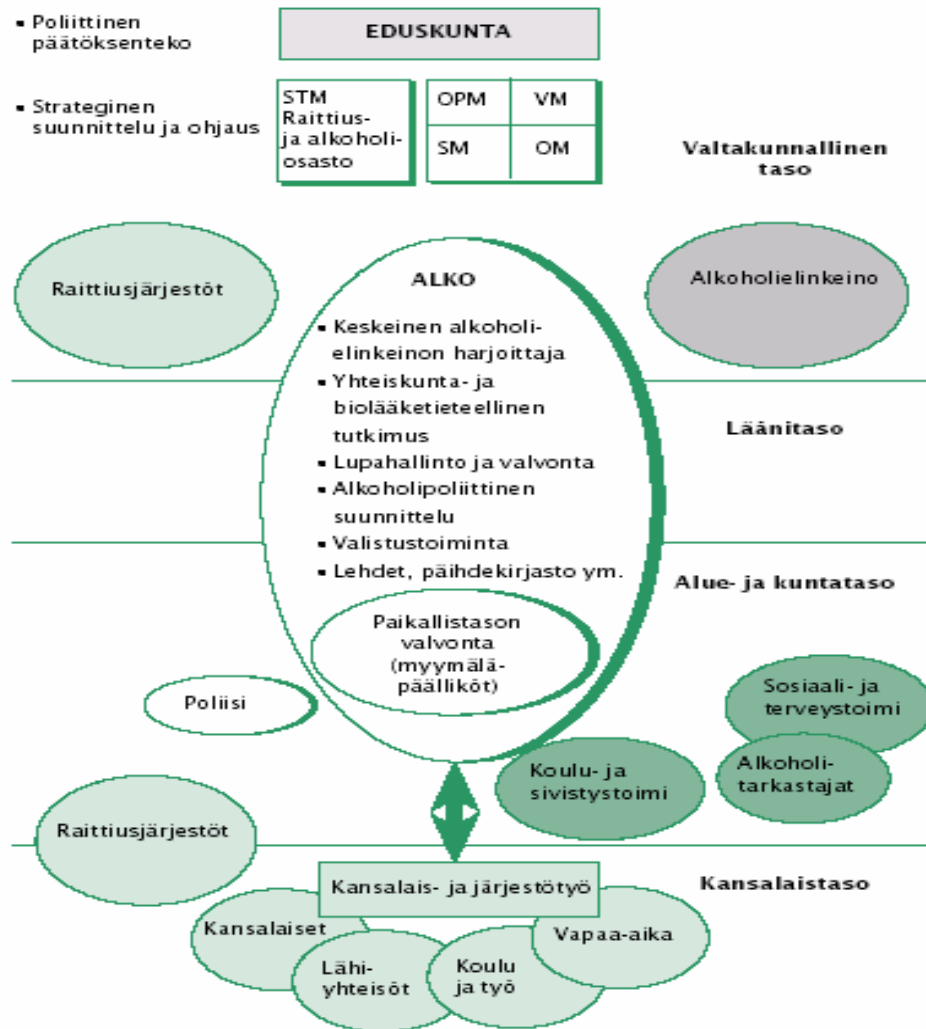
*Suomalaisten mielipiteet alkoholipoliittisista rajoituksista
gallup-tutkimusten mukaan vuosina 1984–2004.*

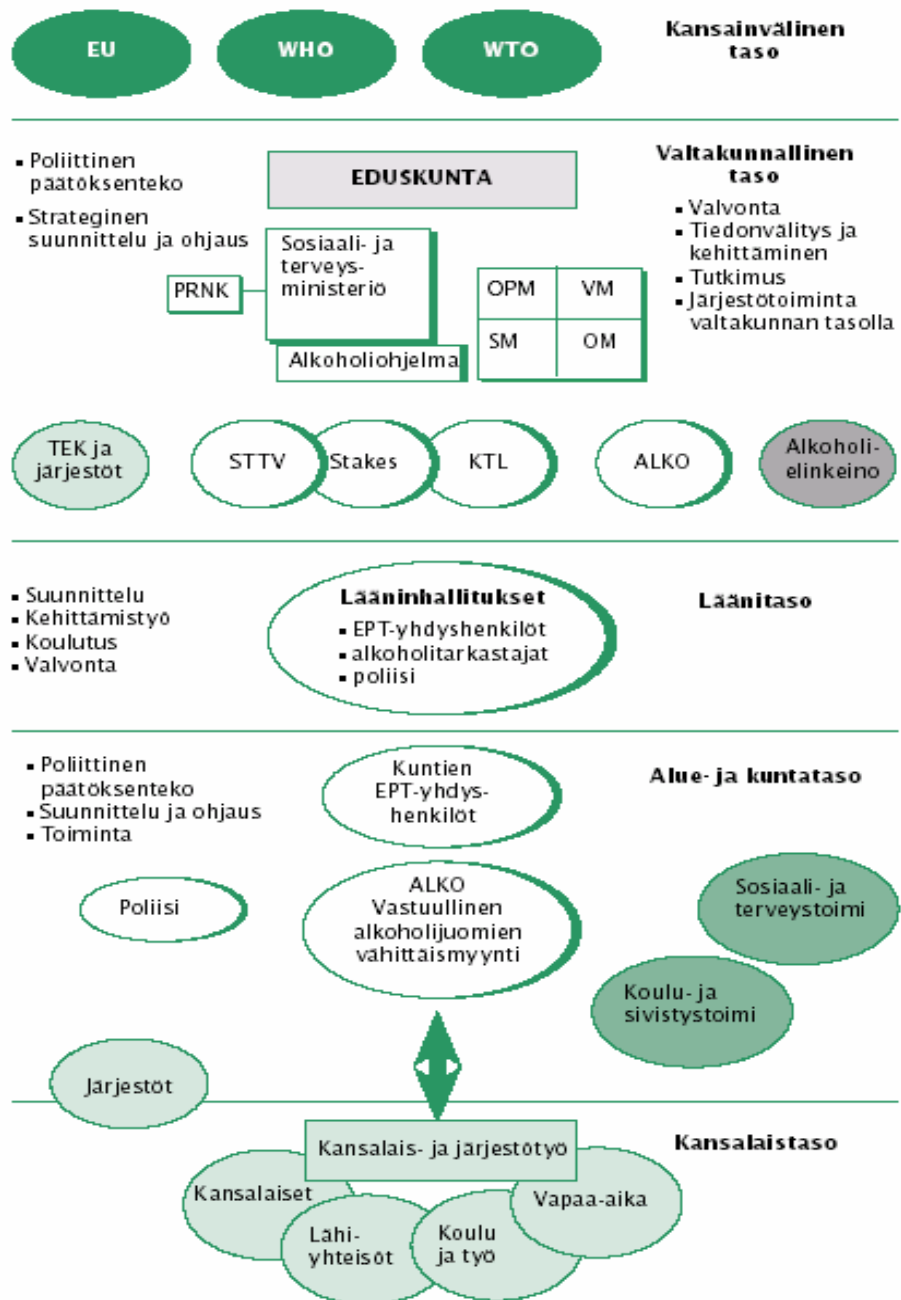
(STM Alkoholiohjelma 2004–2007, 2004)

Liite 4: Alkoholipoliittinen toimintakenttä vuosina 1990 ja 2003

Kuvio 2. Alkoholipoliittinen toimijakenttä vuonna 1990.

Kuvio 3. Alkoholipoliittinen toimijakenttä vuonna 2003.

(STM 2004, Alkoholiohjelma 2004-2007)